

Tidning för Hitis skärgård

Åttonde årgången

Rafhit

2010

**Folkhälsans båtar
Gullkronan och Lyckoslanten**

**Reportage från:
Bengtskär, Böhle, Hitis, Holma, Högsåra,
Kasnäs, Rosala, Vänoxa och Vänö**

I detta nummer

- 4 Fisk som aldrig förut i Kasnäs
- 7 Jungfrusunds farledssatation
- 10 Rosalås gulligaste gubbe
- 13 Stomta båtar - en försvunnen epok
- 16 Sommarstuga med flyt
- 18 På Holma lever folk och husdjur för varandra
- 20 Visst är det härligt med böcker!
- 21 Historik över biblioteksväsendet
- 23 Skärgårdspolitikern i programtänkandets tid
- 25 Damernas värld - Böle syjunta
- 27 Gullkronan var en Lyckoslant
- 31 Röntgenfotograf på Gullkronan
- 33 Gullkronan kommer lastad med tandläkar-
utrustning
- 35 Sälstammen sällsamt stor kring Vänö
- 37 Högsåra pensionat - en kursgård
- 40 Rönmlandet blev drömlandet
- 44 Sommarminnen från 1930-talets Hitis
- 46 "Så gick det till när farfar var ung"
- 48 Slaget om Bengtskär - ett sista levande minne
- 50 Rosalå posten - närservice byn inte vill vara utan
- 52 Sommarkonsert på Östanland
- 54 Aspö Bruno - kustbevakare och spelman
- 56 Dansbandet Ramona
- 58 Smådjur utför stordåd
- 60 Information
- 62 Händelsekalender
- 64 Diskreta bilder

Hitis Friidrottsträning & lek 2010

Start torsdagen 8/7 med samling klockan 18.00 på Idrottsplanen, Vikarevägen.

Varje tillfälle startar klockan 18.00 & slutar ca klockan 19.30 utom tävlingsdagen.

Tävlingsdagen 22/7 startar klockan 17.30 och slutar ca kl. 20.00, efter prisutdelningen.

Första samling och träningsdag	torsdagen	8 / 7
Övriga träningsdagar:	tisdagen	13 / 7
	torsdagen	15 / 7
	tisdagen	20 / 7
Tävling och avslutning	torsdagen	22 / 7

Grenar:

Höjdhopp, längdhopp, löpning, kulstötning, bollkast.

Ålder och gruppindelning:

Grupp 1	Födelseår	2006 & 2005
2		2004 & 2003
3		2002 & 2001
4		2000 & 1999
5		1998 & 1997
6		1996 & 1995
Lekgrupp		2007

Avgift 6 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Regler:

För att de som deltar och kämpar på träningsdagarna skall ha fördel på tävlingsdagen, kan ingen tillfällig deltagare vinna pris genom att bara delta på tävlingsdagen.

För att vinna pris på tävlingen måste man ha deltagit på minst två stycken träningsdagar.

Avslutningsdagen / tävling:

Vid tävlingens poängberäkning räknas sämsta grenplacering bort.

Idrottsträningen arrangeras genom H.V.H. Hembygdens vänner i Hitis.

Med vänlig hälsning.

Christer Wiberg, Michael Lassenius, Daniel Wilson, Johan Engdal med medhjälpare.

Hitis tinget

Många är de artiklar i denna tidning där vi skildrat hur folk har förverkligat sina drömmar för fritid men även för permanent boende. Naturen med sina otaliga holmar och skär ger bästa geografiska möjligheter för penningstarka att markera reviret. För det lokala näringslivet har detta erbjudit en viktig utkomstkälla. Vackert så, men det räcker inte.

Viktigare än detta för skärgårdens utveckling är den kollektiva kraft som finns hos alla men är svår att uppåda. Denna tidning kom till år 2003 för att bygga upp gemenskap mellan byarna Rosala och Hitis, för att senare täcka hela forna Hitis kommun. Detta var en försiktig början att bygga upp något gemensamt kring de vrakdelar som flöt omkring efter den kommun som en gång fanns. Efter en försiktig början har vi sakta mak kunna dela ut överskottet till olika verksamheter i vår skärgård. Förra året utdelades 2100 euro till vägbelysning i lika stora delar till Hitis, Högsåra och Rosala. Ettusen euro till klassresa för elever i Hitis-Rosala skola och därtill stipendier i modersmål till elever i nämnda skola, högstadiet i Dalsbruk och Gymnasiet i Kimito.

Kanske viktigare än så var initiativet från Rosala Byråd - som är tidningens huvudman - att samla alla byaföreningar i Hitis till gemensamt möte. Tanken har odlats länge, men förbyttes till handling förra hösten. Tidningen via Rosala Byråd stod för kostnaderna och samma gällde mötet i januari detta år. Meningen är att mötena i fortsättningen skall få kommunalt bidrag. Sammankomsterna döptes till Hitis Tinget och våra möten till sessioner. Deltagandet har varit livligt, alla byar har presenterat sina problem och önskemål samt med vad man lyckats väl. Inte oväntat har byarna mycket gemensamt. Hitis Tinget ger mera styrka åt krav och önskemål än om byarna var för sig driver sin sak. Om detta är deltagarna väl överens. Kommunens beslutsfattare deltog i januari mötet, medierna har varit på plats båda gångerna. Detta om något visar att vi tas på allvar och att den kollektiva kraften är långt starkare än den individuella, samt att byarna inte vinner på att jobba var för sig.

Dessvärre är politiska processer i regel långsamma, ibland kan det gå väldigt snabbt. I varje händelse är det uppenbart att storkommunen Kimitoön påskyndade realiseringen av Hitis Tinget. Skärgårdens representanter i fullmäktige och nämnder glesnade med kommunreformen och våra företrädare där är i behov av flankstöd. Tinget har även en annan funktion: det sociala. Vår ambition är att återförening folk i byarna som delvis fjärmats från varandra till en kollektiv gemenskap. En vi känsla för Hitis skärgård är något vi jobbar för framom engagemanget bara för den egna byn, eller den egna privata holmen.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård

Våra unga annonsredaktörer 2010

Christoffer Johansson
Mi Holmström
Johanna Rosenberg
Tony Laine
Rami El Digwy
Emilia Johansson
Peppi Wilson

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Bernt Örså

Journalistmentor: Christina Korkman

Redaktörer: Stig-Björn Nyberg

Olof och Gun Biström

Anders Albrecht

Bo Rosenberg

Harriet Breider

Johan Gustav Knuts

Heidi von Wright

Stefan Sjöblom

Lillemor Wennerström

Tina Örså

Tryckeri: Ekenäs Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosalå Byråd r.f.

www.dragsfjärd.fi/rosala

Fisk som aldrig förut i Kasnäs

Folk som rör sig i skärgården har åtskilliga gånger känt sig besvikna över den knappa tillgången på fisk. Yrkesfiskarna är ett släkte på utdöende om man får tro vad tidningarna skriver.

Tongångarna i Kasnäs är de motsatta. Här produceras och förädlas fisk i kvantiteter som lär sakna sitt motstycke i detta land.

Vi tar vår vana trogen båten och tar den korta turen från Rosala till grannbyn Kasnäs. Ett möte har avtalats med **Wilhelm Liljeqvist** som tillsammans med sin far **Jörgen** leder familjeföretaget Salmon Farm. Efter en stund letande hittar vi honom, han bjuder på en kopp kaffe i restaurangen och därefter bär det iväg med hans bil till fiskslakteriet och därifrån ut med båt till kassarna där fisken odlas. Våt tanke är att gå grundligt tillväga och börja förädlingskedjan där regnbågen odlas tills produkten är klar för konsumenterna.

Utan odling ingen fisk

Vi embarkerar Wilhelms snabbgående båt för att ta oss

ut till Skallerfjärden utanför Djupö där Salmon Farm har kassar utplacerade. Under färden blir vi upplysta av Wilhelm om det senaste inom fiskodling.

-Idag förekommer knappt något spill när forellen utfodras. Koefficienten är 1 : 1,1 när spillet ännu för ett antal år sedan var upp till 1:1,4. Ungefär hälften av fodret består av fiskmjöl och fiskolja. Produktutvecklingen har varit omfattande.

-Vi har kassar utplacerade inom triangeln Kasnäs – Bolax – Helsingholm samt vid Busö och Rysskär vid Hangö västra fjärd. Totalt har vi 19 kassar av modell större med en omkrets av 90 meter. Fodret transporteras ut till kassarna från vårt lager vid slakteriet med servicebåtar. Vattenägarna har individuella tillstånd som de fått trots besvär. Vi gör upp kontrakt med vattenägarna och placerar ut våra kassar.

När vi kommer fram till kassarna utanför Djupö verkar allt lugnt och stilla. Vi kliver upp på kasskanten och Wilhelm startar foderspridaren. Vattnet börjar koka av aktivitet i samma ögonblick spridaren strör ut fodret. Kampen om födan har börjat, aptiten verkar det inte vara något fel på.

-Den effektivaste växtperioden börjar med en vattentemperatur om + 10 grader och slutar när temperaturen överstiger + 20 grader.

-Förut hade vi stora problem med sälen som kunde ta upp emot 50 ton forell per år. Sälen lärde sig att simma med full fart mot nätet så att forellen revs ihjäl. Därefter plockade sälen ut dem. Endast inälvorna duger åt dem för de vill ha fet mat. Nu har vi lagt ut skyddsnet och kassarna har gjorts grövre för att hålla snyltgästerna borta.

-Idén med att odla fisk i nätkassar kom från Japan. Tekniken överfördes först till Finland i Europa. Ännu i slutet av 1980-talet var odlingen större här än i Norge som numera är en storproducent. Som mest fanns det ca 20 fiskodlare i Hitisvattnen men nu är det endast vi kvar.

Nybyggt slakteri

Den gula slakteribygnaden syns långa vägar när man rör sig på sjön, många som rör sig landvägen vet knappast att den finns. Slakteriet som blev färdigbyggt i juni 2009 har varit otursdrabbat. Det gamla slakteriet, som även det var nytt, brann ned. Det blev bråttom att bygga ett nytt slakteri för utan slakt blir det ingen förädling i fabriken.

-Högsäsongen i slakteriet infaller under vintern. Då slaktas det ca 10 ton forell per dag. Personalen har varit den samma i många år.

När vi avverkat vår båtfärd går vi till kajen invid slakteriet. Där finns en kasse och **Edward Bergström** är i färd med att inleda fisket. Nej någon krok med bete har han inte utan ställer sig för att manövrera kranen och sänker håven i vattnet. Det blir napp med det samma. Håven är full med sprattlande foreller som med ett drag i spaken lyfts upp och töms i en ränna som bär in i slakteriet. Vi följer nyfiket efter för att se hur slakten går till.

Edward lämnar kranen och ställer sig vid rännan inne i den stora hallen där han för tillfället jobbar ensam. Vid högsäsong jobbar här mellan fem till sex personer. Med van hand drar han ett snitt, inälvorna går till minkfoder medan romberedningen och köttet transporteras vidare till fabriken. Edwards yrkesskicklighet går inte att ta miste, kniven sitter som gjuten i handen och fisken är färdigbehandlad inom några sekunder. I augusti år 2009 installerades en maskin som övertagit jobbet och nu har Edward slängt kniven och kan titulera sig maskinskötare.

Vi går runt i hallen och det stora kylutrymmet. Allt är nytt och rent, kraven på hygien är högt ställda för den föda människor och minkar skall förtäras.

I övre våningen finns sociala utrymmen, dusch, torkrum för våta kläder och kök. Därtill finns sju bostäder plus bastu.

Nu är det dags att gå vidare i förädlingskedjan. Vi sätter oss i bilen och åker några kilometer till fabriken som ligger vid hamnen i Kasnäs. På vägen strax före Kasnäs by svänger Wilhelm in på en liten väg.

-Vi har byggt två radhus med sammanlagt sju bostäder som är till salu. Den som vill bo i skärgården kan få ett efterlängtat hem här. Bostäder är en bristvara ute i skärgården.

Nya slakteribygnaden

Fiskfabriken företagets ryggrad

Vi tar först oss in i kontoret en trappa upp. Där sitter **Tina Wilson**, glad som alltid, och räknar löner. Hon är givetvis en viktig person i företaget eftersom de som sköter odlingarna, slakteriarbetarna, fabriksarbetarna och inte minst alla de anställda vid företagets hotell, restaurang och badhus skall ha sina löner.

-Vi är ca 80 anställda på vintern och ca 120 på sommaren. Hotellet, badhuset och restaurangen har många säsongarbetare sommartid. Vi har även ca 20 ester som jobbar i fabriken under högsäsong, berättar Tina.

Företaget hör därmed till de största arbetsgivarna i kommunen. Industrierna i kommunen har reducerat sin arbetskraft, vissa har lagt ned sin produktion och andra hotar göra det.

Nu är det dags att ta trappan ned till fabriksgolvet. Det låter sig inte göras utan att vi drar på oss en vit skyddsdräkt och skoskydd, hygienkraven är höga även här. Inne i hallen råder full aktivitet. En filmaskin ser till att forellens ryggben trillar bort, därefter fräses övriga ben iväg. Allt tas tillvara, huvud, skinn och annat avfall.

-Vi tar även in strömming för människoföda och för foder. Den finländska strömmingen är i regel för liten och

Storfiskaren hävar in

Terry gillar fisk - men inte på matbordet

blir därför foder. På höstarna importerar vi strömming från Sverige som transporteras med långtradare. Den svenska strömmingen är större och uppfyller kravet för det finländska matbordet. Totalt hanteras ca 1000 ton strömming per år till filéer, berättar Wilhelm som guidar oss omkring.

Vi stannar vid en av maskinerna för att ta oss en pratsund med en av de kvinnliga anställda.

-Jag kan hoppa in nästan vid vilket moment som helst, berättar Terry. Men fisk brukar jag inte äta alltför ofta säger hon glatt.

Wilhelm bekräftar det vi ser att könsfördelningen är ungefär lika bland de anställda.

-Våra produkter är djupfrysade strömmingsfiléer, varmrökt och kallrökt forell, forellstrimlor samt olika portionsbitar av sopptärningar. Fjällfisk är svårt att få tag på. Sik och abborre kommer med lastbil längs hela kusten. Utan odlad fisk skulle det inte gå att driva en fabrik som denna.

Närmaste butik som säljer fabriken produkter är Kasnäs Handel som ligger ett stenkast från fabriksporten. Givetvis finns fabriken produkter varje dag på menyn i familjeföretagets restaurang.

Filéingskniven i aktion

Ingen fabrik utan fiskodling

-Söder is var ett österbottniskt företag som startade verksamhet här på Kasnäs udd under tidigt 1980-tal. Avsikten var att förse minkfarmerna i Österbotten med foderströmming. En del av deras strömmingar förädlades till människoföda. Man gjorde filéer, rökte och gjorde lite inläggningar, berättar Jörgen som vi fick en pratstund med.

-Bolaget gick dåligt och snart tog österbottniska KWH över som hade stora pälsfarmer. KWH var först med pälsnäring i sådan skala. I slutet av 1980-talet minskade lönsamheten drastiskt i pälsnäringen och företaget gjorde sig av med sina farmer.

-Jag började med fiskodling år 1983. En del rökte jag och resten såldes runt södra Finland. Odlingen var inte stor och den producerade ungefär 100 ton per år. Före det drev jag en liten såg med min far på Biskopsö.

-KWH ville sälja fabriken och tog kontakt med oss fiskodlare i trakten men ingen var intresserad att köpa. Jag var lite fundersam men priset var oöverkomligt och de ville inte förhandla. De tog ny kontakt med mig i september år 1989 och då kom de med bättre bud. Jag köpte fabriken utan att ha fått banklån. Bankdirektören fixade lånet och fabriken kunde betalas.

-Som mest hade fabriken 50 anställda och när jag tog över hade antalet sjunkit till 24. Maskinparken var nedkörd fastän fabriken var relativt ny. Jag reste ned till Tyskland och köpte nya filémaskiner som installerades redan i november. Satsningen på människoföda istället för foder gav lönsamhet.

-Fabrikens omsättning är ca 13 miljoner och totalt är företagets omsättning över 17 miljoner när hotell, restaurang och badhus räknas med.

-Tack vare fiskodlingen är det möjligt att driva fabriken. Jag köpte upp fisk från andras odlingar. En del av odlingarna köpte jag när de var till salu eller arrenderade deras vatten och tillstånd.

Denna gång har vi endast uppehållit oss vid fisk och inte vid företagets övriga verksamhet som är mer kända för allmänheten. Detta är ingen tillfällighet för innanför fabriken väggas produceras fiskprodukter som är ryggraden i hela företagets verksamhet. Samtidigt ger det en bild av att en fiskodlare kan om det vill sig väl bli företagare i stor skala. Fiskeriet och förädlingen av fisk har inte försvunnit från skärgården. Den har bytt skepnad, form och innehåll. Den romantik som seglande turister förväntar sig möta i fiskehemman på små öar är nästan borta. Industriell verksamhet är inte förknippad med romantik, men den garanterar att vi får fisk av hög kvalitet på våra bord. Det har man sett till i Kasnäs som kan kalla sig landets största fiskförädling. Kommunen kan trösta sig med att Salmon Farm hör till de företag som satsar på framtiden och vågar investera i skärgården. Exempel på det motsatta har vi sett alltför mycket av.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Jungfrusunds farledsstation

Jungfrusunds farledsstation i Högsåra är ung men verksamheten med att lotsa och sköta farleder sträcker sig flera hundra år tillbaka i tiden.

Jungfrusund ligger där urgamla farleder drar fram från väster till öster. Lotsningen är centraliserad men farlederna finns kvar och där är farledsstationen lika strategiskt belägen som lotsstationen gjorde förr.

Farledsstationen finns bredvid färjefästet i en röd byggnad uppförd år 1995. Stationens föreståndare Bengt Alborg tar emot RoHits fotograf och mig när vi står bakom dörren en tidig morgon. Denna gång kom vi till Högsåra med en snabb båt. Bengt visar oss omkring i byggnaden. Här finns en verkstad där sjömärken repareras, sociala utrymmen, bostad, lager och ett kontor där Bengt residerar. Husets yta är 300 kvadratmeter.

Lotshuset uppe på Lotsberget var förut stationens kontor. Svetsarbeten och andra bestyr fick förut utföras ute på bryggan eller i något dragigt skjul. Visst har det skett en förbättring, vem vill inte sköta verkstadsarbete inomhus när vädrets makter visar sin sämsta sida. Trots det genomsyras samtalet av ett ovisshetens moln om stationens framtid när Bengt lotsar oss fram i byggnaden.

Mot Falkö fjärd

Vi ska ut till Falkö fjärd för att byta lateralmärken och flytta på dem en aning enligt anvisningar som Bengt har fått från Sjöfartsverket. Först ska båten lastas med några prickar. Med ombord finns Kalle Gustafsson från Kasnäs som med van hand vinschar dem ombord. Sedan bär det iväg genom Lövä krokar ut mot Falkö. Bengt är skeppare ombord och manövrerar båten med van hand, han kan sina vatten utan och innan.

-Båten är en vattenjet som kan köras på grunt vatten, styrförmågan är fenomenal. Nackdelen är att hon inte går i is. Systemet tål inte inflytande isflak.

Vi kommer fram till det första lateralmärket som är en barbordsprick. Farledslinjen ska justeras.

-Mätningen sker med hjälp av en dator som anger exakt på skärmen var prickerna ska stå. Bottnen måste kollas först. Betongklumpen som ligger på bottnen får inte vila på en bergsknall för då åker den iväg.

-Fritidsfolket drar upp svall med sina snabba stora båtar utan att tänka efter när vi jobbar. I Nagu trillade en farledsskötare ned på båtens däck av svallet när han var uppe på en boj.

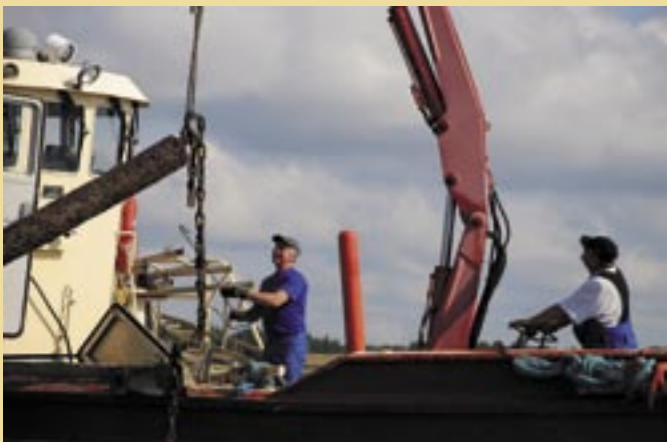
Nu är det dags att vinscha upp prickerna ur vattnet.

Sjömärken lastas ombord.

Lateralmärkena ommöbleras.

Pricken får ett lyft.

Kalle Gustafsson är en van sjöfarare.

Samarbetet mellan Kalle på däck och Bengt inne i hytten går som smort. Inget behöver sägas, allt är inarbetat.

– Vill inte bli till någonting om vi hojtar åt varandra.

Betongklumpen som pricken är förtöjd i väger cirka ett ton. Gamla prickar är fästa med kätting men de rostar och kättingen ersätts numera med en tjock lina.

– Det har hänt att kättingen brustit när vi lyft betongklumpen ombord. Däcket har spår efter sådana tillbud.

Kalle knyter en stadig knut. Linans längd ska vara den rätta annars sjunker pricken ned i djupet. Därför är det viktigt att loda för hand, samtidigt får man en känning av hur botten är beskaffad. Det är viktigt att betongklumpen vilar rätt.

– Förr i världen lämnades gamla prickar som var tillverkade av trä att flyta omkring när de var uttjänta. De blev en fara för snabbgående båtar. Nu tar vi allt till vara och nutida prickar är fyllda av styrox som suger till sig en hel del vatten.

Farledsstationen en nödvändighet

Lotsverksamheten upphörde år 1985 och en utkomstkälla höll på att försvinna från Högsåra. Genom en omorganisering avskildes farledsskötseln från lotsverksamheten. Högsåra kom att bli en av de första som fick en farledsstation. Till distriktet hör tre gamla lotsdistrikt, det vill säga Jungfrusund, Pargas Port och Strömma.

– I öster går gränsen vid Fläckgrundet utanför Hangö och i väster vid färjfastena Lillmälö och Prostvik.

– Vi sköter om utprickning, kummel, linjetavlor, ledfyror, sektorfyror, isbojar samt alla farledsmarkeringar som lyser. Drygt 700 prickar har vi att sköta. Lampor skall bytas och linjetavlorna skall målas, träd och buskar ska avlägsnas. Vi bygger linjetavlor, lägger upp tavlor med fartbegränsningar och andra varningsmärken. Linjetavlorna och sektorfyror drivs med solpaneler medan bojarna får sin ström från batterier. I svår sjögång kan vi inte klättra upp i fyrarna eller byta ut prickar, men annars är vi alltid på uppdrag. Jobbigt är det efter att isarna gått för då skall utprickningen justeras. På vintrarna håller vi större delen av våra semester, någon annan möjlighet finns inte.

– I regel är vi hela dan ute på sjön. Matkassen är med och arbetsdagen blir ungefär tio timmar lång. Vi är fyra anställda och jobbar parvis en vecka i taget varefter vi byter besättning. Anställningsstopp råder och vi får inte heller kalla in vikarier, vilket många gånger blir besvärligt.

– Framtiden har varit oviss för farledsstationen. Verksamheten ska bolagiseras under namnet Meri-Taito. Då blir det lättare att centralisera verksamheten och arbetet kan utsättas för konkurrens.

Inte konstigt att Bengt är oroad. Folk i trakten vågar inte satsa på en framtid med att sköta farlederna. Anställning sker centralt och tendensen är att arbetsfolk inte rekryteras lokalt där kännedomen om förhållandena till sjöss är som bäst.

Tills vidare finns farledsstationen kvar. Det har varit jobbigt att övertyga Sjöfartsverkets ekonomer och konsulter om hur vardagen ser ut för dem som jobbar på

Bengt Alborg ansvarar för att farlederna är trygga.

stationen. Ingen har varit på plats för att bekanta sig med förhållandena. Besluten fattas någonstans långt borta bakom skrivbordet. Tyvärr har vi i den här tidningen alltför många gånger tvingats upprepa samma vers. Nu gäller det att på bästa sätt ta vara på omställningen och se till att Jungfrusunds farledsstation står sig i konkurrensen, visar sin nödvändighet och engagerar nya förmågor i trakten att tävla om kommande farledsuppdrag. Traditioner och kunskap finns så det förslår i Högsåra.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser

Henriksdotter Puranen, Clara (2004), Högsåra vid Jungfrusund. Högsåra: Högsåra byalag

Personporträtt:

Född: 03.05.1954 i Högsåra

Bor: Fortfarande i Högsåra

Familj: Sambon Gisela, två vuxna pojkar från tidigare äktenskap, ett barnbarn.

Favoritträtt: Stekt strömming

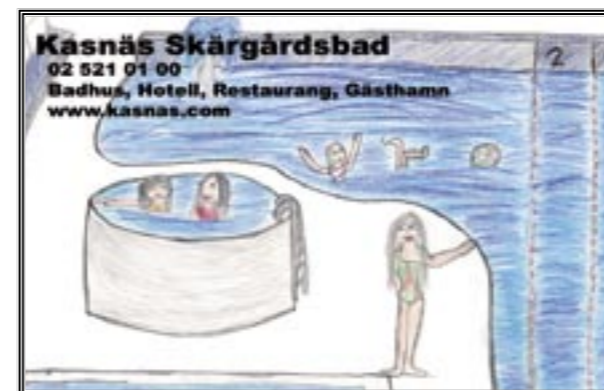
Favoritdryck: Öl

Favoritläsning: Något som handlar om tekniska manicker, maskiner och motorcyklar.

Karakterisera dig själv: Jag jobbar mycket. Jag har farledsskötsel som huvudsyssla och utför markarbeten med grävmaskin och traktor på ledig tid. På vintern har jag litet skogsjobb. Jag har också byggt några hus här i Högsåra.

Jag har och har haft ett antal förtroendeuppdrag, bland annat som ordförande i vårt byalag sedan fem år tillbaka.

Fast jag jobbar på hav och strand, är det ändå med båten *Zerafina* jag och Gisela åker ut då vi har gemensam fritid och vill koppla av ordentligt.

Rosalas gulligaste gubbe

Heiner Fagerström utnämndes till den gulligaste gubben i Rosala under en fest i Klobbviken i somras. För omdömet stod Linda Sundberg mitt under dansen vid vägsvallet.

Följ med på en färd som inte alltid har gått som en dans. Den har fört Rosalapojkarna till Hangö, därifrån till Mjölby vid Vättern och därefter tillbaka till Rosala. Färden är samtidigt en levnadsberättelse där båtar och båtbygge är den förenande länken.

Besöken hos **Heiner Fagerström** (född 1936) som bor i ett rött hus på gården Brännäng Norr-på-land har blivit många under årens lopp. Under somrarna är det liv och rörelse på gården. Fruen **Meeri** är på plats från Mjölby och döttrarna **Anne** och **Carola** med man och sonen **Robin** turas om att fira semester där. Någon egentlig semester är det ändå inte. Anne är i full färd med att måla huset, Robin fixar i den rymliga snickerihallen och Meeri fejar i köket. Anne låter sig inte störas i målandet där förutom väggen även hennes ljusa hår fått ta del av den röda färgen. Efter kaffet flyttar vi oss från köket - där labradorhunden Harras hoppar omkring - till snickeriet där både Heiner och jag trivs väl tillika med tonåringen Robin.

Bruksare och fransyskor

Verkstaden är väl utrustad och fullbelamrad med allehanda verktyg och maskiner. Bandsåg, cirkel, fräsmaskin och rikthyvel hör till utrustningen.

-Döttrarna brukar hjälpa till i snickrandet om det behövs. Inga maskiner är obekanta för dem. Robin

tillbringar hela sommaren på Brännäng och han har redan lärt sig mycket av mig, men de farliga maskinerna får han inte röra. Han tar inga verktyg utan att fråga morfar.

Skolkompisarna hemma i Mjölby måste vara gröna av avund om de visste vad han får lära sig. Längs kortsidan i hallen står en hylla där vita lådor är uppradade. I dem finns diverse skruvar och beslag som behövs vid båtreparationer. På en av lådorna står skrivet fransyskor. Förutom franska damer vet alla som är invigda i det kulinariska köket att fransyska är steken från nötkreatur. Knappast är det ändå nöstek eller rostbiffar som förvaras i lådan? Heiner vet svaret.

-Fransyska är en däckskruv där endast halva skruven är gängad.

Nu vet vi det men frågestunden är inte över. På en annan låda står skrivet Bruksare. Nu får Heiner roligt.

-Bruksarna (folk från Dalsbruk) kallas för bultar med platta huvuden då en tant från Vänö gav igen efter att ha blivit retad av bruksarna när hon inte fick båtmotorn att starta.

Gåtan kring lådornas innehåll är löst, det gäller att vara språkligt bevandrad när man rör sig i Heiners snickeri. Hoppas att varken franska damer eller folk i Dalsbruk tar åt sig, humorn flödar i skärgården, så även i Heiners snickeri.

"Bygga båt med endast en spik"

Heiner är båtbyggare i flera släktled. Både morfar i Lövä och morfars far var båtbyggare. Morfar byggde ekstockar, fisksumpar och skötbåtar. Morfars far i sin tur

byggde galärer för tsarens flotta. På den tiden byggdes skepp utan spik.

-Morfar undrade när han var liten hur man kunde bygga ett skepp med bara en spik? Till saken hörde att istället för spik användes dymlingar som var tappar täljda av en. Enen är elastisk, därför kunde tappen vara krokig när den slogs in och inte ruttnade dymlingen heller. Vi sjösättning svällde tappen och det blev tätt som kring en spik. Därför morfars funderingar kring en spik när han var liten.

Småningom skulle morfar lära sig att bygga båtar och samma hantverk lärde sig Heiner av honom. Det tog sin tid innan Heiner blev båtbyggare. Han är född i Rosala och de första tre skolåren gick han där. Pappa var sjöman men slutade sina dagar som fiskare. Pappan dog år 1946 och året efter det gick Heiner 5 månader i skola i Göteborg.

-Tanten jag bodde hos var en gammal postfröken som var bestämd men snäll. Mamma, min syster och jag flyttade till Hangö men på somrarna åkte vi alltid med någon fiskares båt eller med fiskuppköpare till hemstället Brännäng i Rosala. Kontakten bröts aldrig.

Efter kriget var Hangö sönderbombat.

-På Tulluddsvägen var många villor nedbrända, endast skorstenarna stod upp. Stadshuset stod i ruiner.

Folk- och fortsättningsskola slutfördes i Hangö och därefter inleddes arbetslivet. Det blev snickerijobb på Helkama och Hangö snickeri. Många TV-, radio- och symaskinslådor hann Heiner snickra till kundernas belåtenhet.

-Värnplikten gjorde jag på Örö år 1956. Pappa hade varit där under kriget. Vid soldathemmet låg ett förstört kanonrör. Ryssarna hade försökt skjuta på en Vänö fiskarbonden som körde med häst över isen under första världskriget. De träffade aldrig men kanonens lås sprängdes och fem eller sex ryska soldater förolyckades. På den tiden kallades Vänö fjärd för Sevastopolsredden för där låg så många ryska krigsskepp.

-När vi sköt med 12-tummaren plockades alla fönsterrutor bort på Örö. Tallrikarna svängdes upp och ned för att inte gå sönder av skallret. Även i Rosala var fönsterrutorna i fara.

-Jag träffade Meeri i Hangö då hon gick i gymnasiet. Döttrarna Anne och Carola föddes i Hangö. År 1969 flyttade vi till Mjölby då vi inte fick köpa en tomt vid Gunnarstrand.

Fransyskorna och Bruksarna har funnit varandra.

Mamma Meeri och Anne tar en krampaus.

Plastbåtar är bara flytetyg

Flytten från Hangö skedde med båt. Mjölby ligger nära Motala där Göta kanal strömmar ut. Heiner fick jobb på ett båtvarv.

-Vi byggde folkbåtar i trä, senare blev det glasfiber. Williamkryssarna ritade av **Arvid Laurin** blev en framgång. Båtarna var cirka 30 fot långa. Mitt arbete var att bygga inredningen. Skroven byggdes i Danmark.

-Jag öppnade ett eget båtvarv vid Göta kanal, där jobbade ensam med döttrarna som hjälp. För det mesta byggde jag snurrebåtar och Vetternsnipor. Valfångarnas snipor var modell för dem. Jag kom över den när en valfångare flyttade till Motala.

Heiner visar mig ett tidningsurklipp från 1980-talet. Reportern **Gerd Mellberg** intervjuar Heiner där han konstaterar att "plast - ett otyg, det är bara flytetyg". Heiner lever som han lär. Vid det tillfället jobbade han med segeljakten Fraganzia av Borensberg som byggdes helt i trä: skrovet av lärkträd, däck och inredningen av teak. Båten förseddes med clipperstäv och ornamenten i fören var försedda med bladguld. Skrovets ritningar stod Heiner för. Modellen var 60 cm lång och inte en millimeter fick fela. Riggen ritades av Arvid Laurin.

-Jag gav min jaktmodell namnet Ancylos Clipper. Lärkträd var mitt varumärke för det ruttnar inte. Venedig lär vara pålat på lärkträd. Dessutom byggde jag om trälare för fritidsbruk, installerade motorer och tillverkade beslag i smedjan. Till jobbet hörde även att vara underleverantör för Motala båtvarv. Bland annat var jag med om att bygga greve **Lennart Bernadottes** lyxjakt som var 40 meter lång. Han var en ytterst trevlig människa.

Barndomsdrömmen har gått i uppfyllelse

På 1980-talet beslöt Heiner flytta tillbaka till hemgården Brännäng i Rosala. Sina båtar körde han hela vägen från Mjölby fram till hemgårdens brygga.

– Jag tog alla maskiner med från Sverige och byggde upp snickeriet först. Här bygger jag inga båtar men gör en massa reparationer. En hel del har jag jobbat för Hitis kyrka. Jag var med när tyskarna installerade orgeln. Jag kan nämligen en del tyska för jag har varit i Tyskland i ungefär ett år då jag uppförde trähus. Bänkarna i kapellet på Bengtskär är även mitt verk.

Familjen stannade kvar i Mjölby, döttrarna var då redan vuxna och hustrun Meeri jobbade som löneräknare.

– Jag trivs inte i Rosala på vintrarna men jag är här under långa sessioner, säger Meeri, som numera är pensionerad.

– Heiner berättar att han trivs med att vara ensam. Jag läser mycket, inga romaner utan historia. Hunden Harras har jag sällskap av. Namnet har han fått av en hund i Hangö. Ägaren var pappas kompis.

Det kryper ändå fram hur viktigt det är att frun och döttrarna kommer på besök.

– Anne som jobbar inom hälsovården har möjlighet att komma till Brännäng flera gånger per år när hon är ledig från skiftesjobbet. Hon står i för det mesta när hon är här. Snickeriets alla maskiner behärskar hon mer än väl. Vi brukar åka på dagstur med familjen och visst fiskar vi även.

– Förut kom hela familjen ut till Brännäng med båt från Hangö. Det gungade och vattnet strittade värre men barnen lärde sig ändå från små att färdas med båt.

När Heiner var liten tittade han längtansfullt på hur hangöborna for iväg med sina båtar till Rosala och Hitis. Heiner blev kvar på stranden för han hade ingen båt. Längtan efter att få åka till hemstället Brännäng blev därför ofta inte av. Det var där gnistan föddes om att själv kunna bygga en båt för då skulle problemet lösas.

Robin tar sig en funderare

Många båtar har han byggt sedan dess och ett glädjeämne är att barnbarnet Robin visar att släktledens fallenhet för snickeri håller i sig. Robin gillar sin morfar och håller med Linda om att Heiner är Rosalas gulligaste gubbe. Heiners barndomsdröm har gått i uppfyllelse.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså och ur Heiner Fagerströms fotoarkiv

Referens:

Mellberg, Gerd: Platsbåtar är bara flytetyg. Östgöta Correspondenten (årtal saknas 198?)

Stomta båtar – en försvunnen epok

Stomta hör till de sista små båtvarv som byggde bruksbåtar i trä för yrkesfiske i Hitis skärgård. Yrkesfisket är nästan helt försvunnet och bruksbåtar i trä byggs inte längre i den här delen av skärgården. Allt det är historia men båtbyggaren och hans varv står kvar på Stomta gård i Hitis by.

– Stomta gård präglades en gång av förtagsamhet, berättar båtbyggaren Jarl Eriksson.

Färden från Rosala till Hitis följer den södra rutten som är betydligt vackrare än den norra, men är svårare att navigera. Inga problem, de tvära girarna är bekanta och nu får Glada Laxen komma tillbaka till den plats där hon första gången såg dagens ljus. Stomta bryggan ligger längst inne i byviken i Hitis. Där blir jag mottagen av **Britt Helen** och **Jarl Eriksson** (född 1930). Britt Helen och jag är bekanta sedan tidigare. Om hennes liv som hälsosyster har ni fått ta del av i RoHit. Nu står Jarl och hans minnen i fokus, något jag redan länge gått och funderat på.

Båtvarvet är som ett museum

En bit från den låga stranden ligger det präktiga rödmålade varvshuset. Huset stod klart i början av 1950-talet. Pappan

Ture och **Jarl** byggde huset tillsammans. Längden är 13 meter och bredden 7 meter. Väggarna är isolerade för att stå emot kylan och huset värmdes upp med en kamin i ena ändan av byggnaden. Bränsle till kaminen var det ingen brist på i båtbyggeriet.

Alla maskiner är intakta, det är bara att köra i gång. Maskinparken återger en fläkt av svunnen tid, för moderniteter lyser med sin frånvaro. Där står en bandsåg, cirkelsåg, svarv, elhyvel, planhyvel och basargryta för att kröka spantarna.

– Vi byggde båtar mest på vintern. På somrarna fiskade vi och skötte om jordbruket. Vi hade fyra hektar åker och äng, fem till sex kor, en häst och får.

Fiskebåtarna byggdes i kravell och de övriga i klink. Redan under Hansakoggarnas tid byggdes bottenpartiet i kravell medan sidorna var klinkbyggda. Koggarna var en allmänt förekommande farkost under medeltiden i den här delen av skärgården. Det vittnar holmen Kuggskär om. Koggarna låg för ankar där, vilket vår avlidne medarbetare **Kurt Zilliacus** påpekat tidigare i en artikel i RoHit. Kravell anses vara ett robustare bygge där borden fogades mot varandra medan båtar som byggdes i klink följde principen där borden delvis fogades på varandra.

– Båtar byggda i kravell ska ligga i båthus. Klinkbyggen klarar sig bättre mot väder och vind.

Skönheten avbildad

Benjamin visar modell.

–De flesta båtar som vi byggde var åt fiskare här i trakten. Efter kriget skulle fiskeflottan förnyas, efterfrågan var stor. Det tog hela vintern att bygga en fiskarbåt vid sidan av annat jobb på gården. Längden var cirka 27 fot.

Ingen båt utan modell

Det var pappa Ture som ansvarade för båtbygget och Jarl hjälpte till. Det lyckas inte att ensam bygga båtar av den storleken. Däremot visade det sig att det var Jarl som hade hand om modellbygget som krävde millimeterprecision.

–Det var oftast mitt jobb att bygga modellerna som skulle ha en storlek i förhållande 1:10, för det var enklast så. Vi byggde aldrig båtar enligt samma modell. Alla båtar var mer eller mindre individuella.

Medan vi diskuterar plockar Jarl fram den ena modellen efter den andra som ligger på hyllorna i snickeriet.

–Modellen byggdes av bräder som limmades på varandra. Resultatet blev en halv båt på längden. Därefter ritades måtten ut på papper i en större variant. Modellbygget tog tid med allt hyvlande och slipande. Pappersarbetet gick snabbare.

Jarl tar fram än den ena rullen, än den andra, som finns förvarade i byggnaden för att förklara hur modellen överfördes i förstorad form på papper. Jag måste medge att här tog min kunskap slut om hur jobbet utfördes. Trämodellens mått skulle nog samt förstoras på papper. Här gällde det att räkna rätt, mäta rätt och att rita rätt.

–Förstäv, akterstäv och köl byggdes först enligt båtmodellen. Kravellbygget krävde extra precision. När borden böjdes måste kanterna följa med, annars skulle båten läcka. Det gällde att kunna hyvla snett på rätta ställen och det krävde kunnande.

Småningom börjar det gå upp för mig att det är enklare att bygga hus än att bygga båt. I ett hus är allting vinkel- eller vågrätt, i en båt är det mesta krökt och vint för att passa ihop. En båtbyggare klarar med lätthet att bygga ett hus, men en husbyggare lär inte klara av att bygga en båt utan omfattande övning.

–Virket togs ibland från vår skog, andra ville ha eget virke. Bäst var det med riktigt krokigt virke, speciellt till små båtar. Sommargästerna skulle ha sina små snurrebåtar. Vi byggde även ett par båtar till Lotsverket som var 10 meter långa och 3 meter breda. De skulle användas för att placera ut prickar i färleden.

Ture Eriksson dog år 1980 och den sista stora båten

som byggdes på varvet var Glada Laxen. Året var 1975.

Nöjd och belåten med Wickström i båten

–Det var på mode då att ha hytt i aktern, enstaka hade mitthytt. Alla nya båtar behandlades med linolja och terpentin.

Eftersom båtmodellerna var avsedda för fiske i krävande förhållanden prutades på kravet om snabb framkomlighet. Egentligen fanns det knappast behov av snabbhet heller. Båtarna ska inte gå mer än cirka 8 knop, ökas farten plöjer aktern ned i vattnet. Den som vill värna om kulturarvet med de här fina båtarna ska inte förstöra helhetsintrycket med att installera snabbgående maskiner. Det rimmar givetvis illa med dagens tänkesätt, kanske det är därför vi ser allt mindre av de här stolta båtarna på våra fjärdar.

–Vi installerade båtmotorer som beställdes från Vasa. Mest var det tvåcylindriga Wickström- och Olympiamotorer. Køljärn, roder och andra metallföremål smiddes i smedjan. Vi behövde inte trampa för hand med blåsbälgen i ässjan för vi kom på att använda en dammsugare i stället.

Båtbyggeriet inleddes i mindre skala redan före kriget, men det var först efter kriget som byggandet kom i gång på allvar.

–Vi byggde båtar på kohusvinden (ladugårdsvinden). Kallt var det på vintrarna och vägen till stranden var mer än 200 meter. Den största båten som byggdes där var 10 meter lång. Det behövdes talja, hästar och gubbar för att dra ned den till stranden. Vi hade inte någon elektricitet heller. Det räckte till 1954 innan strömmen kom till byn.

Medan Jarl berättar får jag mig en ordentlig tankeställare. Ingen bro går upp till vinden. Hur lyckades de få båten oskadd ned från den höga höjden? Jarl kommer med sina förklaringar om hur det gick till, men likaväl verkar det hela som en sagoberättelse, men sanning är det och inget annat.

Släktled av företagsamt folk på Stomta

Jarl berättar om hur hans Pappa Ture (född 1894) inleddes företagsamheten redan år 1924 med att starta

Häst och båt räds inte vatten.

en såg tillsammans med en delägare i Vikare. Delägaren hann nästan inte alls med sågen för han sysslade med lukrativare spritaffärer.

–Det fanns inte en såg i Hitis på den tiden. Han sågade för folk i trakten. Stockarna släpades till Vikare med båt. Hela inre viken var nästan full av stock. Genast när isen gått sattes sågverket i gång. Allt skulle sågas före midsommar för att virket skulle hinna torka under sommaren.

–Sågen drogs första åren av en ångmaskin som eldades med ribbor som det fanns gott om. Maskinen ville inte orka och den ersattes av en Bolinder-kultändarmotor.

Under samma tak fanns även två kvarnar: En för att mala vete och en annan för att mala havre. Dessutom fanns den redan omtalade smedjan på hemgården där folk i byn fick sina järn smidda.

–Före kriget gick Ture på båtbyggarkurs i Helsingfors. Där på Blekholmen byggde han en båt åt sig själv som han sedan körde hem. Ture kände rutton men körde ändå på grund och propellern tog skada. Hem kom han med nyförvärvad kunskap om båtbygge.

Det är inte endast båtbygge, sågverksamhet och kvarn man sysslat med på Stomta. Bankverksamheten i kommunen kom även att förläggas till Stomta gård. Initiativet till att grunda en bank togs av Jarls farfar **Erik Isaksson** som även var ordförande för kommunalnämnden. Första principalmötet hölls 2 september 1917 men banken öppnades för kunder den 28 januari 1918. Erik Isaksson var först styrelseordförande fram till 1922 och sedan verkställande direktör till 1954.

Stort uppåd vid sjösättning.

De första sex åren verkade banken i folkskolan varefter verksamheten flyttade till Stomta gård. Dottern **Saida Eriksson** var kassör från år 1928 men fick stiga åt sidan fyra år senare. Sparbanksstiftelsen tillät inte att familjemedlemmar ensamma skötte banken, hon blev senare bokförare i banken. År 1932 flyttade banken till Erikshem i byn där den verkade till 1971. Senare fusionerades den med Dragsfjärds Sparbank.

Fusionen medförde att banken fick nya lokaliteter. Den ekonomiska krisen under början av 1990- talet ledde till att små banker fusionerades med den landsomfattande Sparbanken, vilket fick ödesdigra följder. Hade Hitisborna trott på sig själva hade banken kanske funnits kvar likt motsvarande bank i Västabolands skärgård.

Småföretagsamhet och initiativrikedom brukar höra ihop och de attributen tycks ha funnit varandra på Stomta. Skärgården behöver folk som likt Erikssons vågar satsa och ta sig an uppgifter som de kanske inte behärskar i början men snabbt lär sig att klara av.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså och ur Jarl Erikssons fotoarkiv

Referenser:

Landström, Björn (1961), Skeppet. Saltsjöbaden: Forum Stenberg, Bengt-Erik (1987), Dragsfjärds Sparbank 1912 – 1987. Ekenäs

Vane-Tempest, Petter (2008), Hansakoggen. Ingår i Huldén, Lena, Med blod och svärd 1000-1520. Helsingfors: Schildts

Sommarstuga med flyt

Ute i skärgården finns en märkvärdig sommarstugliknande skapelse som flyter omkring. Röken stiger ur skorstenen, tomatodlingen på verandan för ett rörligt liv medan farkosten sakta stävar fram genom böljorna. Var än stugan dyker upp väcker den uppmärksamhet. Är det en sorts båt, eller en säregen sommarstuga på drift?

För att få ett svar på alla frågor är det bäst att uppsöka ägaren själv, **Per-Olof Fagerholm** allmänt kallad Pelle. Upptakten till intervjun försiggick i arbetets tecken. Jag monterade köljärn, installerade aktersnurra med styrreggat, reglage, dyvika samt borrade plats för dem i en gammal roddbåt jag införskaffat. Arbetet utfördes på gården till Martins båthall i Rosala. Någon hjälp av bröderna Fagerholm var inte att vänta eftersom det var bråda tider i båthallen. Som alltid uppstår det oväntade problem och då är det bra att ha en sakkunnig till hjälp.

Mitt relativt välutvecklade sociala barbordsöga uppfattade snart att Pelle är en omtänksam person som ger goda råd och tjänstvilligt ställer upp med ett handtag när amatörmontören tvivlar på sin förmåga. Det var i den processen jag beslöt mig för att göra ett reportage. Vi kom småningom överens om att träffas på Lyan som Pelles farkost heter. Riktigt så enkelt var det ändå inte. Pelle undrade betänksamt "Vad finns det att skriva om mig"? Det var de utlösande orden som fick mig att övergå från tanke till handling.

Rodd båten då, jovisst Pelles äldre bror **Martin** som är ägare till båthallen gav sitt godkännande när jobbet var klart. Någon anställning skulle emellertid inte diskuteras

förrän jag gjort liknande installationer i minst tre båtar. Det lär inte bli av i första taget, bäst att lägga skruvdragaren och verktygsbacken åt sidan och ta ett fast grepp om redaktörspennan i stället. Jag förmodar att min prestation överträffade brödernas förväntningar om min förmåga. Jag blev godkänd och på köpet fick jag tillstånd till en intervju. Vad jag vet innehåller inte journalistutbildningen några moment om praktiskt montörsarbete. I skärgården ställs mångsidiga krav på en reporter.

Lyan gäcker nyfikna

Pelle fick en slant och en klackspark till 50-årsdagen av broder Martin att bygga en flytande bastu. Tillsammans med Pelles sambo **Ritva Laitinen** utvecklades planerna. Hon gillar bastubad, men någon bastutomt hade paret inte. Pelle äger inte en kvadratmeter mark, men gillar sjön. Lyan blev den gemensamma nämnaren. Resultatet blev en flytande tomt, stuga, bastu och båt i ett paket.

– Jag började med att först bygga en låda som blev 60 kvadratmeter stor och 80 centimeter hög. Efter det täcktes lådan med glasfiber på alla sidor. Huset är av timmer från ett gammalt hus som jag köpte och monterade ned och därefter byggde upp det på nytt på lådans däck. Husets yta är 20 kvadratmeter. Jag började bygga i september 2004, sjösättningen skedde den 12 december, inredningsarbetet gjorde jag under vinter och till sommaren 2005 var Lyan färdigt byggd.

Nu är det dags att äntra Lyan där den står förtöjd vid Martins båthall i Rosala. Ritva visar mig omkring i huset. Själva bostaden består av ett rum som rymmer kök,

vardagsrum och sovrum.

– Maten kokar jag på gasolspisen, färskvaror förvaras i kylskåpet och belysning drivs med ström från solpanelen. Huset värms med Jötulspisen. Bakom väggen har vi bastuavdelningen som värms med ved och även bastuvattnet uppvärms med vedklabbar. Ved behöver vi även för att halstra strömningen i spisen som står på däck. Bakom huset finns diskbänken och dasset. Det lilla växthuset är mitt skötebarn, säger Ritva stolt.

Ombord finns gott om ved, regnvattnet samlas i tunnor och under däck har den stora lådan förvandlats till källare där Ritva och Pelle förvarar matvaror och annat. Vi slår oss ned på fördäcket där bord och stolar är uppradade. Värddinnan bjuder på ett glas vin och som tilltugg serveras vi Rosalabröd med ägg och sill. Vi avnjuter skärgårdens läckerhet och sköljer ned godbitarna med den avkylda drycken framlockad från Lyans källare.

– Folk stannar upp och kör runt Lyan för att fotografera när vi är ute och åker. Det ser väl lite speciellt ut när det ryker ur skorstenen likt en ångmaskin när vi kommer sakta farande. Farkosten som väger 16 ton drivs av två utombordare som utvecklar 15 hästkrafter var. Marschfarten är 3,5 knop men hon behöver inte mer än 30 centimeter vatten att ta sig fram. Ritva kockar och grejar medan jag navigerar, säger Pelle.

– På veckosluten brukar vi åka ut i Rosala arkipelagen. Vackrare än den får man söka. På vintern vilar inte Lyan utan då badar vi bastu och vinterbadar. Det är Ritva som lärt mig bada i alla väder. Vaken hugger jag upp med en isbill.

Tunnelbaneföraren bytte landskap

Pelle är född och uppvuxen på hemgården Backa i Rosala dit han återvänt efter att under många år varit borta.

– De fyra första skolåren gick jag i Rosala, sedan i Klassicum i Åbo. Mellanskoleexamen tog jag i Dalsbruk. Sedan flyttade jag med föräldrarna till Hangö där jag jobbade i tre och ett halvt år på Visko i början av 1970-talet. Efter det lockades jag till Köping där min äldre syster jobbade. Jag fick anställning på Volvofabriken där det tillverkades växellådor och bakaxlar till last- och personbilar. Mitt jobb var att stå vid svarven.

– Småningom tog jag mig till Haninge där jag fick anställning som tunnelbaneförare. Jag körde Farsta-Hässelbylinjen i cirka tre år. Sedan fick jag ett jobb på ett VVS-lager där jag körde ut varor med lastbil runt hela

Lyckligt i Lyan.

stan. Då lärde jag känna Stockholm som min egen ficka.

Skilsmässan gjorde att Pelle började fundera på vad han skulle göra och Martin föreslog att Pelle skulle flytta tillbaka till Rosala. Efter tolv år i Sverige återvände Pelle till Rosala och började jobba i Martins verkstad år 1987. Ritva från Dalsbruk träffade han samma år.

– Träarbeten är min specialitet och så gillar jag att skruva på motorer. Vi inreder glasfiberbåtar, reparerar motorer, installerar motorer och sköter om vinterförvaring. Inget löpande band jobb, nya uppgifter ramlar in hela tiden. Första rusningen börjar vid påsk, nästa topp vid första maj och därefter är det fullt upp här. Alla vill ha ut sina båtar till midsommar. När sista båten är ute skall de första in, de sista tas i förvaring i issörja. Då är det kallt att stå ute med trycktvätten. På våarna hinner jag måla cirka 50 båtbottnar, men jag trivs med jobbet och kommer bra överens med Martin.

Lyan är ett levande bevis för att Pelle behärskar jobbet i båthallen. Många har hört av sig för att få hyra Lyan, andra vill köpa henne. Ritva och Pelle har alltid tackat nej. Gör er därför inte besvär. Lyan har flutit in i Ritvas och Pelles liv och gett dem upplevelser de på inga villkor vill avstå från. Tunnelbanetåget susar snabbt i den mörka tunneln, Lyan kryper värdigt fram över böljande vatten. Knappast är det förarjobbet i tunnelbanan Pelle drömmer om när han och Ritva sakta skyndar fram mellan solblänkta kobbar och skär.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: den 21 april 1954

Bor: Rosala

Familj: Särbo med Ritva

Favoritträtt: Fisk och oxfilé

Favoritdryck: Irish coffee

Favoritläsning: Reseskildringar

Karakterisera dig själv: En lugn person

På Holma lever folk och husdjur för varandra

Ön Holma med sin pittoreska by ligger inte många sjömil från Kasnäs vid Gullkrona fjärd i väster.

Byn är liten, husen är många och kreaturen är ännu fler. Få skärgårdsbyar är som Holma där folk och få lever av och med varandra i den utsträckning som här.

Holma besöken brukar vara förknippade med problem att hitta en plats att förtöja. Hamnen är liten och båtarna står tätt radade. Den här gången ordnande det sig. Vi var väntade och ett par båtar fick tillfälligt maka på sig. Den korta promenaden upp till byn är en vacker syn, välmålade byggnader, betande djur, allt det kan i korthet benämnas kulturbyggd.

Jag ska träffa **Maria Sjöberg** som har en fårfarm och några kor som utkomstkälla. Efter ett tag hittar jag Maria sittande på traktorn i färd med att backa i en tvär gir med släpvagnen. Ingen tveksamhet här, släpvagnen hamnar precis där den ska vid dörren till vedlidret. Inga förklaringar behövs. Mitt vaksamma öga kunde med en gång notera att här har jag stött på en dam som behärskar sitt mångsidiga jobb. Samtalet kan sätta i gång på det soliga gårdstunet.

Över 130 får och lamm på ön

Fåren är många som Maria sköter om. På vintern minskar antalet till 38 tackor och två bässar.

– Jag klipper fåren själv med maskin, det går relativt lätt. Ullen skickas till ett spinneri nära Tavastehus. Fåren slaktas i ett gårdsslakteri i Kimito och köttet förpackas i Ekenäs. Kundkretsen är stor och nästan allt är sålt innan slakten. Det mesta av köttet kommer till Helsingfors via djungeltelegrafan där sommargästerna hjälper till. Marknaden tog två till tre år att bygga upp och jag har kompletterat utbudet med rökt kött som är eftersökt. Regelverket är strikt och gör det svårt för små slakterier att verka.

En del av ullen går till hantverkare. Också Maria kan kalla sig hantverkare för hon stickar strumpor på löpande band under vintrarna.

– Det brukar bli ungefär fyrtio par strumpor per år, men det beror på TV-programmen. Jag brukar sitta och sticka medan jag ser på TV. Strumporna säljs i en hantverkarbod i Kasnäs där jag och sju andra delar på boden. Den blev delvis uppförd med EU-medel. Bodan är varje dag öppen under sommaren med början från midsommar. I princip borde jag stå där var åttonde dag men under höbärgningen

har jag inte tid och därför är jag där mera på för- och sensommaren. Förutom strumpor säljer jag fårskins som garvas i Tranås i Sverige.

– För tre eller fyra år sedan skaffade jag kor. Nu har jag fyra kor och en kviga. Dessutom har jag två tjurkalvar som betar i Hitis. Kalvarna säljs när de ätit upp sig. Fåren är på naturbete liksom korna. De kompletterar varandra för de har olika smak på betet. Totalt har jag tillgång till cirka 5 hektar åker och äng. En del av fåren betar på Ön som ligger bredvid Holma och där finns det ungefär lika mycket betesmark. Fåren strövar fritt men stängslen ska hållas i ordning och det kräver en hel del arbete.

Maria fungerar även som amatörveterinär, för djuren är ofta sjuka. Hon har antibiotika i reserv och tvekar inte att ge sprutor.

– Djuren blir ofta sjuka under veckosluten när menföret har satt in. Den kommunala veterinären måste avhämtas från Kasnäs. Korna forslas med isfärja på släp efter båt vid behov. Kor som kommit till Holma har smittats med rödsot men våra egna kor klarar sig för de är immuna. Smittan kommer från fästingar. Fåren har fått betesfeber som överförs av fästingar från rådjur som kommit till Holma. Dessutom är jag barnmorska när fåren lammar. Dödligheten brukar röra sig mellan tre till fem procent.

Mångsysslare sedan barnsben

Maria har haft ansvar för gården sedan liten medan pappan **Lars** och brodern **Erik** var ute och trälade.

Mamma **Eva** intygar att Maria hanterar motorsåg i skogen lika lätt som hon håller i hammare, slår in spik eller hjälper till med hushållsarbetet.

– Mamma och jag började med fiskodling tillsammans med andra här på Holma, men vi slutade för ungefär sex år sedan. Firmanamnet Holma Lax har vi behållit och namnet används för stuguthyrning som vi sysslar med. Sommargästerna bor på årsbasis. Tydligt trivs de för de har bott här snart i ett decennium.

– Jag började sköta får redan som liten och när jag var tolv började jag transportera kor med båt. Jag tog över ansvaret helt när jag var tjugo år.

Maria har även hunnit med skolgång, allt från grundskola till Helsingfors universitet.

Mamma Eva är nöjd med sin dotter.

– Jag åkte med taxibåt till Kasnäs och därifrån med bil till skolan i Söderlångvik. Första tiden körde **Albin Hollsten** taxibåt sedan tog **Jan-Erik Holmstöm** över med båten Taxen. Det var varmt i Albins båt för han hade en gaslåga brinnande under färdan.

– Under vintermånaderna bodde mamma, min bror Erik och jag i Kasnäs. Studentexamen tog jag vid Kimito gymnasium och sedan studerade jag husdjurslära i Helsingfors. Jag trivdes inte så bra, livet på Holma var intressantare.

Visst har livet på Holma sina sidor. Maria får med jämna mellanrum köra traktorn ombord på förbindelsebåten Rosala II för hon arrenderar åker i Kasnäs. Spannmål ska forslas från Dragsfjärd eller det ställe där man råkar få tag på varan. Hemma på Holma odlas timotej och klöver. Höet balas och ensilaget förvaras i lufttäta förpackningar. Det gäller att ha maskiner och att kunna handskas med dem. Maria verkar kunna det mesta. Hon bevisar att det går att leva och försörja sig i skärgården som singel kvinna. Här existerar inga könsroller, det har man inte tid att tänka på för djuren, fastigheterna och maskinerna väntar ständigt på att bli omskötta oberoende av om man är född till kvinna eller man.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 22.05.1968
Bor: Holma
Familj: Föräldrar och bror med familj
Favoritträtt: Leverlåda
Favoritdryck: Mjöd
Favoritläsning: Sci-fi och Fantasy
Karakterisera dig själv: Lästokig kattälskare

En glad Maria i sommargrönskan.

Visst är det härligt med böcker!

Vem vill inte sitta i solstolen och njuta av en bra deckare en vacker sommardag eller mysa hemma och planera blomsterrabatten eller terrassbygget då höststormarna rasar där ute? Vill man inte köpa sina böcker kan man låna dem på biblioteket – också i skärgården.

Biblioteket i Hitis

Hitis bibliotek har öppet två gånger i veckan och står till tjänst med både romaner och facklitteratur, tidskrifter och talböcker. Dessutom finns det två kunddatorer med internetanslutning som man får använda gratis.

Bibliotekets egna samlingar utvidgas regelbundet med bokdepositioner från Dalsbruks bibliotek. Vill man ha en viss bok som inte finns på biblioteket kan den beställas från något av de andra biblioteken på Kimitoön eller som fjärrlån.

"Bibbatanten Ika"

Efter en tid som sjukvårdare i Hangö fick **Marica "Ika" Fihlman**, efter flyttningen till Hitis och under 14 år som "hemmamamma", lära sig många färdigheter som behövs då man bor i skärgården – familjen hade kor, får och hönor, man odlade råg, potatis och gurka, fiskade och hade fiskodling. Marica och mannen **Per-Erik** provade

ett tag t.o.m. på att vara kaninfarmare – under ca ett och ett halvt år hade två kaniner blivit 120! För de flesta är Marica dock den omtyckta och kunniga hälsovårdaren man alltid kunde vända sig till men hon har flera strängar på sin lyra; på biblioteket har Marica arbetat i två repriser, åren 1985 – 1990 och sedan igen med början år 2008.

Vintertid är det lugnt på biblioteket och då hinner Marica väl med alla sysslor som hör till jobbet. Krigsromaner och facklitteratur står högst på herrarnas lånelista medan äldre damer hellre lånar deckare, men inte alltför raa så att det stör sömnen under vinternätterna. Tidskrifter och barnböcker är också populära bland kunderna. Marica betonar bibliotekets sociala roll. Det finns inte många platser kvar där man kan gå in och få sig en liten pratstund.

På sommaren ökar kunderna markant och arbetet blir just sådant som de flesta tror att bibliotekarieyrket är: att låna ut böcker och plocka böcker som kommit in i hyllorna – så mycket annat hinner man inte med! Bli det en kall och regnig sommar vill alla ha något läsbart och är det hett och soligt orkar man inte göra annat än läsa. Sommartid lånas det inte bara svenska böcker utan också finska och engelska!

Marica har läst mycket och en tid var fantasy-serier hennes favoriter, men en serie på 24 delar blev oavslutad då författaren dog vilket kändes lite snopet. Nu lyssnar hon helst till talböcker som beskriver levnadsöden i fjärran länder.

Bokstationen i Högsåra

Högsåra har en bokstation som består av bokdepositioner från biblioteket i Dalsbruk.

Verksamheten är inrymd i Mangelboden, mötesrummet för Högsåraborna, och sköts av **Jenny Örnell-Backman**, 34 år, skogsbruksingenjör till utbildningen och mamma till två barn. Hon är företagare och sysslar med jordbruk, biffdjur och stuguthyrning.

Jenny har hand om Högsåra bokstation sedan drygt ett år tillbaka och den fungerar på self service-basis, det vill säga man får dörkkoden av Jenny och får själv skriva upp vad man lånar. Låntagarna är från 3 till 80 år gamla men inte så många till antalet. Jenny brukar informera i Hög-Aktuellt, Högsåras byblad, då hon fått in nya böcker. Sommargäster och båtfolk har ännu inte hittat servicen trots att de nog kommer dit för att använda dator.

Jenny har böcker i förråd.

Mest lånas skönlitteratur och böcker om sjöfart och fjärran länder – både fiktion och fakta. Jennys egna

barn ser till att barnböckerna lånas flitigt. Jenny poängterar att hennes kunder vet vad de vill läsa och följer med vad som är aktuellt, både Herta Müller, Sofi Oksanen och andra prisbelönta författare är efterfrågade. Hon berättar att kunderna kommer med bokönskemål som hon vidarebefordrar till biblioteket i Dalsbruk. Där lägger personalen dem till depositionsförändelsen som Jenny sedan avhämtar. Det sker regelbundet, flera gånger under året.

Då Jenny får frågan vad hon själv läser berättar hon att hon just nu plöjer igenom facklitteratur om hundskolning för att kunna lära upp familjens blivande spanielvalp till diabeteshund, vilket är en stor utmaning. Hon kopplar av med deckare och som duktig mamma läser hon naturligtvis barnböcker för sina barn.

Text och foto: Harriet Breider

Historik över biblioteksväsendet

Till hösten utkommer en historik över Dragsfjärds biblioteksväsen skriven av Dragsfjärds förra bibliotekschef **Carita Forsman-Rudels** och författaren **Clara Puranen**. Ur gamla kommunala årsberättelser har Marica Fihlman grävt fram historiska fakta om Hitis bibliotek för boken. RoHits redaktör har plockat följande uppgifter ur hennes anteckningar.

Åren 1618–1860 hörde Hitis till Kimito storsocken. Lagen om kommunalt självstyre på landsbygden kom år 1860 och Hitis blev en självständig kommun och församling den 8 april 1861. Det första biblioteket i Hitis kommun fanns redan år 1886 på Biskopsö, sannolikt i ett privat bostadshus, men det kan inte verifieras då alla kommunala papper från den tiden gått förlorade.

Den första sparade årsberättelsen över bibliotekets verksamhet och ekonomi är från år 1923 och i den hittar man följande anteckning "Biblioteket, ehuru gammalt, har

varit mycket försummat. 1914 undergick det omorganisation, varvid större delen av böckerna avskrevs, emedan de voro utslitna."

Under krigstiden förbättrades inget på biblioteksfronten så därför beslöt kommunfullmäktige år 1923 att biblioteket skulle sättas i skick i enlighet med statens bibliotekskommissions bestämmelser. Omorganiseringen skulle genomföras innan låneverksamheten kom igen år 1924.

Biskopsö stambibliotek, som biblioteket på den tiden kallades, var beläget i Biskopsö folkskola och som föreståndare fungerade folkskolläraren **Karl Liljeqvist**. Alla kommuninvånare och personer som uppehöll sig en längre tid i kommunen hade rätt att låna böcker. På den tiden hade Hitis kommun cirka 1 800 invånare. Då, liksom nu, var det gratis att låna böcker men samlingarna var anspråkslösa – i slutet av år 1923 hade man endast 301 böcker.

Redan på 1920-talet fanns det bibliotek för allmänheten på Bengtskärr, i Bolax, Hitis kyrkoby, Holma, Högsåra, Kasnäs, Rosala, Vänoxa och Vänö. Det fanns också skolbibliotek i folkskolorna och där lånade lärarna ut böcker åt eleverna. De Ungas Vänner i Högsåra och Marthaföreningen på samma ö hade egna bibliotek, men enligt Karl Liljeqvist förekom inget samarbete mellan dem och kommunbiblioteket. Bibliotekens öppettider varierade mellan en timme varje helgfri dag och två timmar, två dagar i veckan. Årsberättelsen från 1925 berättar bland annat att "avdelningar av biblioteket cirkulerar i kommunen". Således är bokdepositioner mellan betjäningpunkter inte något nytt påfund. Den sammanlagda utlåningen år 1933 var 2 082 böcker. Det är intressant att jämföra med antalet böcker år 1936, det vill säga 1512 exemplar, fortfarande fanns det endast svenskspråkiga böcker. År 1958 fick biblioteket sina första finska böckerna, två

stycken – medan de svenskas antal stigit till nästan 5 000. Örö fort fick 1949 en utlåningsstation med fru **Urda Eräaho** som föreståndare och 1955 blev lärarinnan **Marita Wilson** föreståndare på Rosala utlåningsstation. På den tiden hade kommunens befolkning minskat till ungefär 1000 personer.

År 1962 flyttade biblioteket från Biskopsö till Hitis kyrkby. **Tyra Normio** var folkskollärare i Hitis och skötte biblioteket efter flyttningen. Biblioteket verkade den första tiden i Risars lillstuga där tre rum uppläts för ändamålet, ett för skönlitteratur, ett för facklitteratur och ett för barn- och ungdomslitteratur.

Samma år fanns ännu bokstationer, eller avdelningsbibliotek som de tidigare kallades, kvar i Kasnäs, Högsåra, Rosala, Holma, Bolax och på Bengtskärr. Hitis bokstation blev huvudbibliotek i Hitis kommun år 1963 och verkade under åren 1962–65 i Risars lillstuga men flyttade 1966 till Hitis folkskola. **Marita Laurén** var vikarierade lärarinna och bibliotekarie. Tyra Normio skötte biblioteket i två år och hade ansvaret för flyttningen som utfördes på två månader i slutet av år 1965 – ett tungt jobb för en kvinna! Biblioteksinspektör **Barbro Boldt** ansåg att skolbibliotek skulle skötas av bibliotekarier för att barnen friare kunde låna utan en övervakande lärare. Därför måste Marita åka till Rosala skola och ta hand om skolbiblioteket där en dag i veckan några timmar.

År 1966 hölls Biskopsö filialbibliotek stängt på grund av att det fanns endast tre låntagare på Biskopsö.

Hitis och Dragsfjärd blir en kommun

Dragsfjärds och Hitis kommuner gick samman 1969 och då fanns förutom filialbiblioteket i Hitis, Rosala och Högsåra också utlåningsstationer i Bolax, Holma, Kasnäs, Vänoxa och Vänö. Lågstadieskolorna slogs samman och placerades i Rosala. Biblioteket fick större utrymme då det flyttades till skolsalen i Hitis

där det fortfarande finns i dag. Hitis bibliotek blev en filial under Dragsfjärds kommunbibliotek. Bokstationerna minskade till antal men ännu på 1990-talet fungerade en bokstation på Vänoxa.

Carita Forsman-Rudels fick en gång frågan om hon har något trevligt minne från sin tid som bibliotekschef och då svarade hon så här:

”Oh ja, många! Det kanske äldsta

härstammar från mitt första besök i filialbiblioteket ute i Hitis år 1974. Några stycken ur min ambitiösa nämnd och jag tog oss dit från Dalsbruk i en liten motorbåt. Väl framme skulle vi efter biblioteksbesöket beställa en taxi för att besöka en utlåningsstation i grannbyn Rosala. Henriksson, byns enda taxichaufför, var upptagen med ett brådskande reparationsjobb i Hitis kyrka. ”Kör själva. Bilen står nere på åkern och nycklarna är i!” var hans budskap till nämnden. Det visade sig att jag var den enda i sällskapet som hade körkort. Det hade jag fått tolv år tidigare och inte kört sedan dess. Men mitt sällskap tyckte att en duktig bibliotekarie klarar allt. Så jag satte mig i bilen, en urgammal oregistrerad VW, och lyckades inte få i backen. Budet gick till Henriksson uppe vid kyrkan och han tog sig tid att springa ner till oss och backa ut bilen. Men kan du inte visa mig hur man gör för att få in backen, frågade jag. ”Inga behöver du backen till Rosala”, sade Henriksson och sprang upp till kyrkan igen. Och inte behövde jag den heller.”

Nu skriver vi år 2010 och ännu fungerar Hitis bibliotek. Visserligen har kommunen igen bytt namn, den här gången till Kimitoön, men biblioteket är fortfarande ett samlingsställe för läshungliga bybor och i synnerhet sommartid kommer det många besökare, både sommargäster som jagar semesterlektyr och Hitisbor som flyttat bort och vill besöka sin gamla skola.

Text och foto: Harriet Breider

Skärgårdspolitikens i programtänkandets tid

Skärgårdspolitikens har utvecklats gradvis sedan slutet av 1940-talet, och är därmed den äldsta delen av regionalpolitiken i Finland. Skärgårdskommittén som tillsattes år 1949, Skärgårdsdelegationen som fick officiell status år 1961 och skärgårdslagen av år 1981 är några viktiga milstolpar i skärgårdspolitikens utveckling.

Sedan 1980-talet har stora förändringar genomförts på alla nivåer i den finländska förvaltningen. Skärgårdspolitikens, med sin relativt lätta organisation, har genom åren arbetat under flera olika huvudmän. Sedan år 2008 sorterar skärgårdsfrågorna under Arbets- och näringsministeriet. Som bäst genomförs på lokal- och regional nivå de största enskilda strukturella reformerna i Finlands självständiga historia. Kommun- och servicestrukturreformen (KSSR) och regionförvaltningsreformen (ALKU) innebär en utveckling mot större kommuner och samarbetsområden men också större regionala enheter. Alla dessa förändringar påverkar givetvis även skärgårdspolitikens framtida verksamhetsmöjligheter.

Under de senaste trettio åren har också regional-

politiken omdefinierats i flera revideringar – särskilt i och med att Finland anslöts till EU. Sedan 1995 har skärgårdsprogrammet som definierats i regionutvecklingslagen varit det viktigaste enskilda skärgårdspolitiska verktyget. Programmet har varit tidsbestämt och avgetts tre gånger. Det tills vidare sista nationella skärgårdsprogrammet gällde åren 2007–2009.

Den senaste omorganiseringen av den nationella regionalpolitiken genomfördes i januari i år i och med att det nationella kohesions- och konkurrenskraftsprogrammet (KOKO) trädde i kraft. Här ingår nu – vid sidan av många andra programhelheter – den regionala och lokala verksamheten i skärgårdsprogrammet. I samma veva ersattes det nationella skärgårdsprogrammet av statsrådets principbeslut om utvecklingen av skärgården. Också verksamhets- och åtgärdsprogram sammanslås med andra ord till större helheter.

Skärgårdsprogrammet är utvärderat

Vilken synlighet skärgårdspolitikens på sikt kommer att ha i de nya strukturerna är en mycket viktig fråga.

Det visar även den utvärdering av skärgårdsprogrammet för åren 2007-2009 som nu genomförts på uppdrag av Arbets- och näringsministeriet. Utvärderingen har analyserat hur väl programperiodens målsättningar har uppfyllts. Skärgårdsprogrammet var till sin uppläggning mycket omfattande. Det var organiserat i 18 uppgiftshelheter med den övergripande målsättningen att stöda landsbygdens regionala utveckling i skärgården. Viktiga frågor i programmet var bland annat skärgårdspolitikens kontinuitet, utvecklingen av fritidsboendet, utvecklande av skärgårdsturism till europeiska attraktionsfaktorer, trafik och teleförbindelserna, miljö och kulturfrågor samt effektivisering av serviceproduktionen.

Trots de breda målsättningarna var skärgårdsprogrammets resurser mycket begränsade. Utvärderingen – som bland annat bygger på intervjuer med ett stort antal nyckelpersoner på regional och lokal nivå – visar att åtgärdsprogram av det här slaget borde knytas närmare till skärgårdspolitikens finansieringskällor. Den visar också på traditionella spänningar mellan skärgårdspolitik och andra verksamhetsområden. Samtidigt som en av målsättningarna varit att främja sysselsättningen har staten under de senaste åren lagt ner tjänster i skärgården inom flera olika förvaltningsområden. Effektiveringen av servicen har bland annat genom kommun- och servicestrukturreformen inneburit att tillgången till service på flera håll försämrats. Andra liknande spänningar har gällt utbyggnaden av vindkraften i förhållande till landskaps- och naturvärden.

Den största betydelsen har programmet enligt utvärderingen haft som en förespråkare och ett flaggskepp för skärgårdspolitik. I arbetet med skärgårdsprogrammet har många instanser och intressenter samlats: ministerier, landskap, kommuner, företag, föreningar och organisationer. Hur skärgårdsfrågorna kommer att kunna drivas inom ramen för det stora kohesions- och konkurrenskraftsprogrammet är ännu för tidigt att säga. Förhoppningen ställs till en bättre samordning. Risker är däremot att skärgårdens intressen får stryka på foten inför andra hänsyn.

Det är viktigt att minnas att de framgångar som skärgårdspolitikern haft åtminstone delvis har att göra med att man genom skärgårdskommittén, Skärgårdsdelegationen och skärgårdslagen – trots ofta mycket begränsade resurser – förmått ge skärgårdspolitikern en profil. På politisk nivå har många personer, särskilt i Skärgårdsdelegationen, genom åren spelat en oerhört viktig roll som drivkrafter bakom skärgårdspolitiska åtgärder. I de nya förvaltningsstrukturerna och det mera helhetsmässiga programtänkandet förefaller skärgårdens intressebevakning att vara, om möjligt, ännu viktigare än tidigare.

Text: Stefan Sjöblom
Foto: Bernt Örså

Referenser:

Vuorela, Maarit, Haila, Katri, Auri, Elina, Godenhjelm, Sebastian (2010): Saaristo-ohjelman ohjelmakauden 2007-2009 loppuarvionti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Helsingfors: Edita Publishing Oy.

Damernas värld - Böle syjunta

I Böle by på Rosalalandet samlas ortens damer till syjunta. Juntan är seglivad, den har ca 70 år på nacken. När andra motsvarigheter i trakten sakta tynat bort fortsätter Böle damerna sina regelbundna sammankomster. Många på svärdsidan är försiktig nyfikna vad damerna sysslar med men få vågar göra dem sällskap. Damernas värld i detta sällskap lät sig med lätthet öppnas.

Ordet junta är egentligen ett tvetydigt begrepp. Dels står den för sammankomst, även i militär bemärkelse och då med en negativ association. Dels står ordet för mygel bakom slutna dörrar. Det sistnämnda är en finlandism och används främst i politiska sammanhang, där diffus definierade grupper försöker sätta sig över demokratiska spelregler för att driva egna intressen. Förmodligen ger kombinationen tanter och junta i betydelsen mygel en negativ klang som håller lättskrämda herrar på avstånd. I rättvisans namn är det värt att vända på medaljen och inte oväntat får juntan en annan glans. I stället för myglande kärringar stiger en grupp attraktiva damer fram som umgås regelbundet, har trevligt tillsammans och finner nöje i att

producera hantverk för välgörande ändamål. Jag behöver inte sitta länge i damernas sällskap för att övertygas om att mitt antagande blir besannat. Böle syjunta har en positivare funktion än vad de flesta anar och som gått mångfalden herrar förbi. Låt oss fördjupa oss ett tag vad allt juntan sysslar med och vilken betydelse de sociala sammankomsterna har för deltagarnas välbefinnande.

Juntans givna eldsjäl

Varje liten förening behöver en eldsjäl för att ta initiativ och hålla aktiviteten uppe år efter år. Beträffande Böle syjunta är personen självskrivna. **Eva Wilsons** insats framstår som den mest betydelsefulla av alla, inte bara med tanke på hennes ålder utan även för hennes engagemang som sträcker sig minst 50 år tillbaka i tiden. Jag får en pratstund med Eva hemma på gården Oppbygge i Böle. Hon har just fyllt år och tårtan låter sig smaka. Även dottrarna **Barbro Wilson** och **Sonja Törnqvist** är närvarande, båda är aktiva i syjuntan.

- Vi syr, stickar och virkar, talar om kärlek, politik och allt mellan himmel och jord men inte shopping, däremellan dricker vi kaffe säger Eva.

- Rosalaborna hade en junta i tiderna, den dog bort, vår Böle junta har överlevt. Idén till Böle syjunta föddes under vinterkriget då damerna stickade vantar och sockor till soldaterna som frös. När kriget var över fortsatte verksamheten i mer angenämare former.

- Förut samlades juntan efter kvällsmjölkingen vid halvnotiden och vi satt uppe ända till tolvtiden. Numera börjar vi vid sjutiden och redan vid nio vill damerna hem och se på TV.

Syjuntan träffas varannan vecka men ännu på 1990-talet träffades vi varje vecka. Värdskapet alternerar mellan de fem till sex aktiva, någon gång har juntan träffats på servicehemmet Solglimten i Hitis.

- Vid varje träff ordnas lotteri. Alla tar med en lotterivinst till priset omkring 2 euro. Det kan vara ett kaffepaket, blomma eller choklad. Deltagarna får köpa lika många lotter men värdinnan får en extra. Lotten kostar 2 euro. Höjdpunkten inträder efter kaffet, för då drar vi vinsterna. Det är spännande. Oftast vinner man något, ibland mycket och det händer även att man blir utan.

- I början på 1990-talet införde vi en tradition att avsluta året med att äta middag på restaurang. Först vid Rosala pensionat och sedan vid Kasnäs paviljong. När kaffestugan Westergrannas öppnade sina dörrar för några år sedan i Böle, hålls avslutningarna där berättar **Tina Örså**. Lotteriet följer med även till restaurangbesöken. Männerna i hushållen flyr fältet när syjuntan samlas till möte. Undantag finns, men det är sällsynt. Syjuntan träffas hemma hos **Regina Wilson** endast då när hennes man **Rainer Danielsson** är hemma från jobbet ombord på Aura.

- Rainer är med om lotteriet och sköter om markservicen. Han köper snällt lotterivinst och betalar för lotterna. Även barnen brukar vara med säger Barbro, Eva och Sonja intygar att så är fallet.

Ett godhjärtat damsällskap

- Vi har haft ett fadderbarn som juntan har bekostat. Nu stöder vi ett barnhem i ryska Karelen berättar Sonja.

- Tina fyller i och berättar att juntan donerat pengar till vägbelysning i byn, Röda Korset, Hoppets stjärna samt Solglimten.

Eva inflikar att syjuntan ställt till med basar där sällskapets stickade och broderade konstverk saluförts. Alla närvarande intygar att de har väldigt roligt tillsammans och att de på inga villkor är färdiga att avstå från sammankomsterna. Dessvärre har det varit problematiskt att rekrytera unga förmågor, konstigt för i syjuntan finns kunskap i hantverk som de gärna delar med sig till nybörjare. Tänk att få lära sig brodera och samtidigt få känna lotteriets spänning i trevligt sällskap. Förra hösten kom ett oväntat dödsbud. Den alltid pigga och talföra Eva lämnade jordelivet utan förvarning. Beskedet kom som en chock för oss alla. Det tog ett tag innan syjuntan återhämtade sig. Verksamheten lever vidare och nu vilar ansvaret långt på Evas döttrar, samt på grannen **Wivan Lejonmark**, som bokstavligen vuxit upp med syjuntan i sina barndomshem.

Eva berättade för mig att syjuntan är öppen för alla, även män är välkomna att bedriva välgörande verksamhet. Huruvida detta hörsammas återstår att se. Syjuntan har inga stadgar och inga protokoll skrivs. Sammankomsterna vilar i sin helhet på den muntliga traditionen. Utan Eva hade damernas värld varit betydligt tråkigare och detta lilla inlägg hade inte presenterats er läsare.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Gullkronan var en Lyckoslant

Båtarna Lyckoslanten och Gullkronan färdades runt och skötte skärgårdsbornas hälsa från starten år 1948 till 1970. Det var ett unikt projekt inte bara här utan i hela världen. Det får vi tacka barn i Sverige och Folkhälsan för. Barnen sparade och samlade in pengar och Folkhälsan administrerade och skötte det praktiska för skärgårdsborna.

Föreningen Sparfrämjandet i Sverige organiserade under och efter kriget flera projekt för att bistå Finland. Folkhälsan hade goda kontakter till Sparfrämjandet och dess direktör **Erik Elinder** tänkte på en idé av läkaren **Johan Wickström** att starta ett projekt i Sverige för att samla pengar till en hälsobåt i den finländska skärgården. Organisationens tidning hette Lyckoslanten och lästes av cirka 500 000 folkskolbarn. Genom fester, basarer och pappersinsamlingar samlades pengar och därtill satte barnen sina 25-öringar i sparbössor för ändamålet. Havet, kulturen och språket förenar. Känslan av samhörighet och omsorg ledde till en stark solidaritetsakt hos vårt svenska broderfolk, något som vi ofta glömmer numera. Dessvärre har den varit ensidig, någon solidaritetsakt från vår sida har Sverige inte fått uppleva.

Även i Finland gjordes insamlingar, luciatraditionen var en sådan, som startade på riksnivå i samarbete med Hufvudstadsbladet. Donationer flöt in av folk som kände för skärgården. Efter kriget övertog kommunerna ansvaret för en stor del av hälsovården. Skärgården var illa ute genom långa avstånd och besvärliga förbindelser. Folkhälsan som inför reformerna såg sin uppgift kringskuren hittade en nisch. Med hjälp av hälsobåtar kunde man bedriva uppsökande verksamhet i skärgården. Till uppgifterna hörde skärmbildsfotografering, vaccinerings-, barn- och mödrarådgivning samt tandvård. Allt det skedde tillsammans med de berörda kommunerna

och tuberkulosdistrikten.

Våren 1948 inköptes Lyckoslanten som var en heltäckande motorbåt. Läkaren och hälsosystemen höll mottagningar i skolor och privata hem men också ombord om inget annat alternativ fanns. Gullkronan byggdes vid Åbo Båtvarf och togs i bruk år 1951. Hon hade plats för tandläarmottagning, väntrum, röntgenrum, omklädningsrum och därtill hytter för besättningen. Lyckoslantens uppgifter övertogs år 1961 helt och hållet av Gullkronan som var bättre rustad för uppdraget.

"De flesta gapen i Hitis är bekanta"

Läkaren ombord på Lyckoslanten kunde tidigt konstatera att barnen i skärgården är vid god hälsa då de är hänvisade att äta strömming, nyttigare går inte att finna (Steinby 1998, 98–99). Annat var det med tändernas skick. Folkhälsan har arkiverat statistik över tandläkarbesök och plomberingar från alla bryggor där båtarna tagit i land. Gullkronan var utrustad med en elektrisk borr, medan Lyckoslanten hade en trampmaskin som knappast var av den angenäma sorten för skräckslagna barn.

Tandläkare **Östen Schultz** har följande att berätta från besöken i Hitis:

Då jag kommer till Hitis, är det som att komma hem. De flesta gapen är bekanta, ibland så bekanta att man först efter en titt i gapet, känner igen ägaren och konstaterar:

Jaså, är det Du, som är här igen, Du som hade det eller den skavanken, sist vi träffades! (Åbo Underrättelser 1954)

När verksamheten lades upp efter säsongen 1954 kunde besättningen konstatera att en hel del förbättringar i folks inställning till tandvården hade skett i Hitis och Rosala.

För Hitis del får vi bokföra ett verkligt genombrott på tandvårdens område och speciellt gäller detta Rosala, där tandvården varit utomordentligt försummad, trots en vaken befolkning som ofta har ärenden till Hangö. Patienterna har ökat och vi får jobba från 9 till 22 med bara en kort paus. I Rosala anslog vi två dagar, det räckte inte. Vi ökade till tre följande år och även det räckte inte och nu är vi uppe i 4 (Åbo Underrättelser 1954).

Den fruktade trampmaskinen kunde läggas åt sidan när Gullkronan med sin nya borrhör började trafikera. I varje fall visar statistiken att fler barn besökte tandläkaren i Hitis skärgård än antalet ingrepp i form av plomber under perioden 1958 till 1960. År 1958 besökte 111 barn tandläkaren i Hitis kommun och 105 plomber sattes in. Följande år besökte 112 barn tandläkaren, vilket resulterade i 95 plomber och år 1960 var antalet 98 barn och 88 plomber. Vissa undantag fanns visserligen. I Hitis kyrkby hade 24 barn 29 hål år 1959, året innan hade 20 barn 22 hål. Rosalabarnen hade uppenbarligen det bättre ställt år 1958 när endast fyra hål plomberades hos 38 besökare. Det skulle snart bli en förändring.

År 1961 besöktes tandläkaren i Hitis kommun av 92 barn och 185 hål plomberades. År 1962 var antalet barn 82 och antalet hål 165, följande år var antalet barn 62 och antalet plomber 152. År 1964 fick borren vila då 56 barn fick endast 64 plomber, följande år gick borren het igen då 53 barn fick 109 plomber. Rekordet är från 1969 när 28 barn fick 105 plomber, det vill säga nästan fyra plomber per barn. I snitt fick varje barn två plomber nästan varje gång. Någon större skillnad finns inte mellan Hitis kyrkby, Biskopsö, Högsåra och Rosala i det avseendet. Den plötsliga aktiviteten vid borren är inte endast utmärkande för Hitis kommun, trenden är den samma i det övriga Åboland. På Åland sker förändringen något tidigare. För att bemöta behovet försågs Gullkronan med en kompressordriven snabborr år 1962 (Årsberättelse 1962). På basis av statistiken är det svårt att entydigt säga vad som gjorde att barnens tänder blev radikalt sämre år 1961.

Ståltängerna brast i Rosala

Vi får inte veta i vilken utsträckning tandläkaren tog till tången och drog ut tänderna i stället för att ta till borren. Skepparen **Ferdinand Sjöstrand** hjälper oss på traven:

I början gällde 75 % tandutdragning vad de vuxna beträffar och endast 25 % plombering. Nu är talen omkastade – man börjar alltmer förstå att tandläkaren skall se till att tänderna hålls i munnen, inte att de kommer ut därifrån (Åbo Underrättelser 1964).

Maskinisten och röntgenfotografen **Hans Lönnqvist** (se artikel om honom i denna tidning) berättar att Folkhälsan anställde unga kvinnliga tandläkare som hade en modernare syn på munhygien och utseendet.

– De jobbade mer med tänderna och föredrog plombering framför att dra ut tänder. Det tog tid och ibland fick vi vänta till sent på kvällen innan vi kom iväg till nästa brygga. Skepparen och jag blev nervösa för hur vi skulle kunna hålla tidtabellen.

Tandläkaren Östen Schultz ger oss en annan bild från år 1955. Han antecknar i loggboken:

Ekenäs landsk. och Hitis avverkat. På minuskontot antecknas solskräppet, som förmörkade varje dag med sitt eviga lysande och på pluskontot må hänföras Rosalabarnens starka (läs: starka) tänder, som gjorde kol på 2 (två) st. dyra fina tandtänger (Schultz 1955).

Uppenbarligen hade barnen starka tänder när ståltängerna fick ge vika. Men varför ta till tången om tänderna var starka? Möjligen var det frågan om mjölkttänder, det får vi inte veta. Däremot var det vanligare förr att dra ut tänder än att lappa dem, den elektriska borren gjorde sitt för att underlätta plombering, men även folks krav på att ha sina tänder kvar.

Godisätandet hade sin givna andel. Levnadsstandarden steg även i skärgården och barnen kunde för sina fickpengar inhandla de begärliga sötsakerna till tändernas fördärv. Godisätandet kan inte ha fått fart just år 1961, vilket det åländska fallet vittnar om. Snarare hade Folkhälsan med sitt upplysningsarbete bidragit till att höja medvetandet om att tandlöshet inte är något som längre hör skärgårdsbor till. De ambitiösa kvinnliga tandläkarna spelar här en avgörande roll. Uppenbarligen ställde skärgårdsbor på Åland krav på att få sina tänder plomberade tidigare än annanstans. Kontakterna till Stockholm var täta och influensen därifrån var betydande. Ingen skulle längre kunna skilja på folks tänder om de var från staden eller hemma i övärlden.

Det var inte enbart barnen som fick sina tänder omskötta. Även de vuxna gavs tillfälle att besöka mottagningen. De uppsökte tandläkaren men inte så ofta som barnen. Under senare delen av 1950-talet varierade besöken i Hitis skärgård från 49 år 1957 till 65 år 1959. Variationen var ännu större under de första åren av 1960-talet. Tandläkaren besöktes endast 28 gånger år 1965 jämfört med 62 gånger år 1961. För barnen var besöken obligatoriska via skolan, de vuxna fick besöka tandläkaren om det fanns tid.

Folkhälsan var även mån om att ungdomar som gått ut skolan skulle erbjudas förmånlig tandvård. Sålunda beslutade man år 1963 att ge 25 procents rabatt till ungdomar som gått ut skolan de två föregående åren (Åbo Underrättelser 1963). Vilken effekt beslutet hade framgår inte men avsikten var i varje händelse att ungdomarna

skulle fortsätta med att gå till tandläkare efter att den obligatoriska skoltandvården upphört.

”Vi kom som en gåva från himlen”

Folkhälsan hade ett digert arbete i att organisera hälsobåtarnas besök i skärgården. Samtliga ansvariga personer i kommunerna och tuberkulosdistriktet skulle kontaktas långt i förväg. Parterna skulle komma överens om arbetsfördelningen och utgifterna för verksamheten. Därtill skulle tandläkare, läkare, tandläkarbiträden, hälsosystrar och kockar bokas långt i förväg. De stannade endast någon vecka ombord, varefter ett nytt arbetslag avlöste vid lämplig brygga. Varje bryggbesök var nogsamt inrutat enligt ett schema där inga förseningar fick förekomma. År 1954 såg Gullkronans program i Hitis kommun ut enligt följande:

Från Finby		
Måndag 16.8	Biskopsö	9–17
Tisdag 17.8	Högsåra	9–17
Onsdag 18.8	Kyrkbyn	9–17
Torsdag 19.8	Rosala	9–17
Fredag 20.8	Rosala	9–17
Lördag 21.8	Rosala	9–17
Söndag 22.8	-----	
Måndag 23.8	Vänö	9–12
Till Nötö		
(Gullkronans program 1954)		

Lördagar var inte lediga på den tiden och inte heller ombord på Gullkronan. Folk kom till tandläkarmottagning och skärmbildsfotografering. Som mest togs 423 bilder år 1958. Under 1960-talet mattades fotograferingen något av och kunde utgöra från ett hundratal till drygt trehundra inom Hitisområdet. Bryggorna var inte alltid av bästa

kvalitet vilket en redovisning från åren 1961 till 1964 vittnar om:

Vänö	privatbrygga	mycket bristfällig
Rosala	privatbrygga	nybyggd
Högsåra	statens	god
Biskopsö	skolans	ännu användbar
Kyrkbyn	privat	god
(M/S Gullkronans landningsplatser)		

Besättningen ombord fick finna sig i vad som stod till buds. Köerna till mottagningarna kunde ringla sig långa och med tanke på säkerheten var det allt skäl att bryggorna var i skick. Omkring tusen barn blev varje sommar undersökta under 1950-talet. Bryggornas antal var omkring hundra inom hälsobåtarnas hela verksamhetsområde (Brommels 1956). Färderna från ett ställe till ett annat var inte det lättaste alla gånger. Gullkronan saknade radar och annan modern navigationsutrustning. Kompassen och skepparens goda kännedom om skärgården var en kombination som inte slog fel. Besättningen fick se och uppleva en hel del av natur och människor under färderna. **Gunnevi Bergbom** åkte med Lyckoslanten sommaren 1954 för att intervju folk i skärgården. Huvudsakligen rörde de sig i den västra skärgården men gjorde även en avstickare till Tunnamn:

I stormen fortsatte vi till Tunnamn (1795, i jordregistret är först antecknat hemmanets areal, därefter en anmärkning: ”ostridiga holmar ute i hafvet ej upptagna) en enfamiljs ö, där vi fick härliga flundror och nypotatis av Smertz och Anna. Vi träffade också en del sommargäster.

Ön måste troligen i skönhet vara helt enastående med sina höga kullar och mellan dem djupa dalar (Bergbom 2005, 13).

Filmförevisningar hörde även till för att utgöra lockbete för barn och vuxna att komma till mottagningen.

Vi kom som en gåva från himlen. Uppskattningsvis 90 % av vår biopublik har aldrig sett film tidigare. Sådana publiksegrar som vi vann har knappast någon biografägare i annat sammanhang upplevat (Hufvudstadsbladet 1961).

När Lyckoslanten inledde sin verksamhet var skärgården inte elektrifierad och avstånden i tid till Mariehamn, Åbo, Pargas och Hangö var långa. Filmförevisningarna blev ett plåster på sårerna efter vaccinering och tandvård. Framgången var garanterad och succén tog man givetvis vara på.

Hälsobåtarna ett minne blott

Orsaken till att Lyckoslanten upphörde med verksamheten år 1961 sammanhängde med avfolkningen och det förbättrade vägnätet. Samma öde skulle senare drabba Gullkronan. Johan Wickström konstaterade krasst att år 1951 hade Hitis 119 skolbarn och år 1969 var antalet endast 21 (Promemoria 1970). Kommunerna uppfattade att verksamheten blev alltför dyr. Först var fasta Åland ute och därefter Pargas. På Åland grundades ett eget tandläkardistrikt och i Pargas anfördes ekonomiska skäl. Statsbidragen sjönk med minskat antal barn (Hufvudstadsbladet 1970). Även skärmbildsfotografe-

ringen stötte på patrull. Sålunda konstaterades det uppgivet på ett av Folkhälsans möten:

Kommunikationerna har utvecklats så snabbt att det fr.o.m. 1970 är möjligt att sköta all skärmbildsfotografering på Åland med bil (Promemoria 1969).

Verksamheten måste stå på två ben, tandvård och skärmbildsfotografering. Vek sig det ena benet, ja då kollapsade ekonomin som höll Gullkronan flytande. Efter sommaren 1970 måste Folkhälsan retirera och Gullkronan lades upp.

I dag är det endast Skärgårdsteatern som bedriver uppsökande verksamhet med båt i skärgården. Måne inte Lyckoslanten och Gullkronan varit en inspirationskälla även för den. I varje fall inledde den sin verksamhet nästan samtidigt som Gullkronan tvingades upphöra. Realiteten för skärgårdsbor är numera den att de förväntas ta sig långa vägar för att få vård, inte så att vården söker sig till dem som det var under drygt två decennier. Gullkronan var en verklig Lyckoslant för folk i skärgården.

Text: Jan Sundberg

Fotografier ur Folkhälsans arkiv

Referenser:

Bergbom, Gunnevi, En nostalgisk resa till något som inte längre är. Tidskriften Skärgård 1/2005.

Brommels, Jarl, Nyländsk folkhälsa 1921–1956–1986. Landskapsföreningen Folkhälsan i Nyland.

Brommels, Jarl, För ett friskare folk. Svenska Folkskolans Vänner kalender 1956

Gullkronans program 1954. Del II Folkhälsan Åboland.

Hufvudstadsbladet, Gullkronan blev ett dyrt alternativ. 15.9.1970

Hufvudstadsbladet 21.9.1961, Folkhälsan mönstrar av. (Brages Pressarkiv)

M/S Gullkronans landningsplatser och landningsbryggornas tillstånd inom Raseborgs tub.distrikt. Bedömning åren 1961–1964 Folkhälsan.

Promemoria Folkhälsan, Åbolands och Ålands inställning till Gullkronan 1970. 11.3.1969.

Promemoria Folkhälsan, Johan Wickström. Nagu 11.8.1970.

Schultz, Östen. Anteckningar i M/S Gullkronans loggbok 1955.

Schultz, Östen, Gullkronan går som en klocka och samlar massor av skärmbilder. Åbo Underrättelser 19. 8. 1954. (Brages Pressarkiv)

Skärmbildsfotografering Gullkronan 1951–1969. Folkhälsan.

Statistik över skoltandvården på M/S Gullkronan under åren 1958–1962. Folkhälsan.

Steinby, Ann-Gerd, Sjuttiofem år för Folkhälsan. Helsingfors: Folkhälsan 1998.

Terveysenhoito saaristossa. Käytännön lääkäri 2/1961

Åbo Underrättelser 18.5.1963, Hälsobåten Gullkronan har fullspäckt program. (Brages Pressarkiv)

Åbo Underrättelser 15.5.1954, Skärgårdshälsöfartyg görs klar för sommaren. (Brages Pressarkiv)

Årsberättelse, Skärmbilds- och hälsobåtsverksamheten. Folkhälsan 1962.

Röntgenfotograf på Gullkronan

Folkhälsans båt Gullkronan väcker många trevliga och otrevliga minnen hos skärgårdsbor som besökt tandläkarmottagningen ombord.

På skeppet fanns också en röntgenapparat samt två ordinarie besättningsmän, tandläkarna och sköterskorna alternerade. Hans Lönnqvist är den enda av besättningsmännen som finns kvar.

Jag stötte på namnet **Hans Lönnqvist** upprepade gånger i arkivmaterialet då jag satt och läste om båtarna Lyckoslanten och Gullkronan på Folkhälsan i Helsingfors dagarna efter jul. Arkivarie **Susanna Kullberg** hjälpte mig med kontakten. Utan henne hade jobbet knappast blivit av.

Hasse och jag bestämde att träffas. Han är pensionerad (född 1938) och fungerar som vaktmästare på Folkhälsans gård, villa Dalby, vid Bodom träsk i Esbo. När jag kom var ingen hemma men televisionen var påslagen. Jag slog mig ned och snart fick jag sällskap. Vi bänkade oss kring köksbordet medan backhoppningen ljudligt pågick i TV-rutan. Hasse är sportintresserad men nu var det inte sport som stod på dagordningen utan minnen från tiderna på Gullkronan.

– Jag blev anställd av Folkhälsan år 1961 och jobbade till sommaren 1970 när verksamheten lades ned.

Hasse jobbade tidigare på Fiskars bruk som chaufför och mekaniker, men blev utan arbete när bolaget fick ekonomiska problem.

– Jag hade ingen erfarenhet av röntgenfotografering men jag blev ändå anställd. Jag gick på kurs och lärde mig jobbet. Eftersom jag även var maskinist ombord måste jag också utbilda mig på det området i Mariehamn.

Mellan tentorna i maskinlära skärmbildsfotograferade jag halva stan på fritiden.

Flickorna i skärgården var inte blyga

Skärmbildsfotograferingen sköttes vintertid med en röntgenapparat som forslades med lastbil. Hasse körde lastbilen och åkte med apparaten ända till fasta Åland samt till Västnyland men tjänsterna anlätades även i Helsingfors vid behov.

– Röntgenapparaten vägde totalt 700 kilo. Den skulle skruvas i delar och bäras upp för trappor till skolor och andra lokaler. Kameran släpades av fyra män. Samma manöver gjordes två gånger för allt skulle tillbaka upp på flaket. Ibland skulle apparaten lossas i garaget efter dagens uppdrag om bilen behövdes för andra uppdrag.

På somrarna transporterades röntgenapparaten till Gullkronan. Säsongen med henne började i slutet av maj. Aggregatet drevs med elektricitet och fotograferingen skedde ombord. Tandläkarens borrh på Lyckoslanten var en trampmaskin. Båten var liten och därför transporterades maskinen till en lämplig byggnad på land. Någon röntgenapparat fanns inte ombord.

– Vartannat år åkte vi till den östra skärgården som bestod av Borgå och Lovisa skärgård. Varje år åkte vi västerut med början i Barösund, Skäldö, Koverhar och sedan vidare till Åbolands och Ålands skärgård.

– Det var skepparen och jag som turades om att sköta röntgenapparaten. Folk fick vänta på kajen. Alla kunde inte stiga ombord samtidigt för då fick skeppet slagsida. Tandläkarmottagningen och fotograferingen skedde samtidigt men i skilda avdelningar. Efter fotograferingen

Hasse med fotomodell. Fotografi ur Folkhälsans arkiv.

satt besökarna kvar på kajen eller i sina båtar. Gullkronan blev en samlingspunkt för skärgårdsbor som passade på att umgås med varandra.

– Skolflickorna i städerna var blyga och sprang i väg när de skulle fotograferas. Annat var det med flickorna i skärgården. De var inte blyga för mig. Jag blev god bekant med skärgårdsborna, särskilt ungdomarna.

När alla var fotograferade gick Hasse gärna på fest när tillfälle gavs. Han kände sina damer utan och innan när det var dags att bjuda upp till dans. Hasse tyckte om att dansa men inte hans fru som fick vara ensam hela sommaren. Skilsmässan blev snart ett faktum.

– Midsomrarna firade vi nästan alltid på någon ö i Ålands skärgård. Sommarfesterna var trevliga och alkoholhaltiga drycker var aldrig en bristvara. Sommarfesterna på Kökar var toppen, det samma gäller Nötö och många andra öar.

– Folk var nöjda med våra tjänster. Barnen hade alltid förtur till tandvården, men de var ofta rädda. Även de vuxna kunde få tandvård om det fanns tid och vid olyckor kunde tandläkaren hjälpa sommarvärdar.

Gullkronan unik i världen

Till Hasses uppgifter hörde att göra upp programmet enligt datum och klockslag när skeppet anländer till en brygga och när avfärden skulle ske.

– Kom man för sent till en brygga åstadkom det en väldig

kedjereaktion. Det hände aldrig men det var påfrestande. Gullkronan lär ha varit den enda båten i världen med den här uppsökande verksamheten i skärgårdsmiljö.

– Min uppgift var att sköta om det praktiska ombord: Vatten, bränsle och reservdelar. Kocken skötte om bunkringen av mat, men utbudet var magert i skärgårdsbutikerna.

– Efter varje strandhugg skulle däckets spolras rent från sand och smuts som besökarna lämnat efter sig. Tandläkarbiträdet städade i sin mottagning och kocken i pentryt. Personalen städade sina egna hytter. Dessutom hade vi ett stort linneförråd som tvättades i land.

– Båten drevs först av en sexcylindrig Wickström-motor men byttes ut mot en Deutz-maskin som fungerade väl. Hjälpmotor fanns ombord som kunde leverera kraftström om det behövdes.

Hasse hade även ansvaret för vinterförvaringen och underhållet av båten.

– Däcket skulle slipas och lackas två gånger per år för slitaget var stort när folk trampade till och från båten. Genast efter första maj började förberedelserna med att skrapa och måla. Det var hårt arbete. Efter sommarsäsongen skulle skrovet skuras, båten städas och allt som farit illa skulle ha en översyn.

– Samhörigheten var fin ombord. Vi var som en stor familj och sjöng och spelade på fritiden. Om vi hade tid kunde vi ta i land på någon holme för att se oss omkring. Vi simmade mycket och var bruna som pepparkakor. Ibland blev vi bjudna på bastu av både skärgårdsbor och sjöbevakare om vi råkade passera.

Saknar Gullkronan

Efter att röntgenfotograferingen upphörde blev Hasse fastighetsskötare vid Folkhälsans huvudkontor i Helsingfors.

– När vårsolen börjar gassa saknar jag fortfarande den tid då jag fick åka ut i skärgården med Gullkronan. Konstigt, men det upprepas varje vår.

Inte alls konstigt, vem saknar inte sjön när skärgården är som vackrast. Gullkronan skiljer sig emellertid från andra båtar eftersom besättningen jobbade för skärgårdsbornas hälsa.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Gullkronan kommer lastad med tandläkarutrustning

Hälsobåten Gullkronan kommer lastad med tandläkarutrustning och skärmbildfotograferingsapparat, kunde man skämtsamt säga i leken "ett skepp kommer lastat", men det låg ett djupare allvar i Gullkronans verksamhet.

Gullkronans uppgift var bland annat att sköta skoltandvården, som tack vare en lag om statsunderstöd 1951 kunde ordnas för utskärsbarnen genom att tandläkaren kom till byn med båt. Möjligheten att besöka en tandläkare under skolåret var ganska liten och besöket medförde ett komplicerat resande till fastlandet. Tack vare Gullkronan erhöll skärgårdsborna en form av samhällelig hälsovårdsservice, som invånarna på fastlandet ännu inte hade. Det var brist på tandläkare i landet, men det fanns ändå tandläkare som offrade en eller ett par veckor av sommaren för att utöva sina yrkeskunskaper i skärgården mot en anspråkslös ersättning.

Båtens ankomst

Det var om sommaren då barnen var lediga från skolan och njöt som bäst av sommarlov som Gullkronan kom till skärgården. Tidpunkten för besöken var välplanerad och båten hann besöka de flesta skärgårdsöarna under sommarperioden.

Skärgårdsborna har olika minnen och erfarenheter av

besöken ombord på Gullkronan. Det var en stor händelse som medförde nya bekanskap och ett efterlängtat inslag i livet på den lilla ön, säger en person medan en annan spontan replik var "då jag såg båten komma i sundet kände jag ångesten stiga och skräcken komma".

Besöken ombord

Oftast gick barnen själva till Gullkronan där den låg vid bryggan i byn.

Båtens ankomst meddelades i skolan eller på anslagstavlan i byn. Barnen blev uppmanade att gå till Gullkronan för tandvård och sällan var någon förälder med.

Gullkronan var en ganska stor båt och man gick från midskeppsnertill väntrummet och tandläkarmottagningen. Många drar sig till minnes hur det lät och luktade i det lilla väntrummet. Där väntade man lugnt på sin tur. Man gick in till tandläkaren i den ordning man kommit till väntrummet och alla tänder kontrollerades och vårdades under ett och samma besök.

En intressant händelse i byn

Gullkronan kom också till Vänö och lade till vid stora bryggan vid Stens. **Gretel Österlund** har goda minnen från besöken på tandläkarbåten. Hon var 11–12 år då hon besökte tandläkaren för första gången ombord.

Birger Fihlman

Gretel Österlund

Kerstin Sundqvist

– Jag vet inte riktigt vad jag hade för fel på tänderna men tandläkaren borrade ändå. Sen hade jag tandvärk efter behandlingen men det tänkte jag inte så mycket på.

Under läsåret gick hon i skolan på Högsåra och bodde på internatet där men under sommarlovet var hon hemma på Vänö. Gretel tyckte att Gullkronan medförde något nytt och spännande då den kom till ön.

– Det var roligt att Gullkronan kom så fick man träffa andra människor. Om jag inte minns fel så kom den alla år.

Ett tandglas med sig hem

Kerstin Sundqvist i Rosala minns ljudet från borren, inte precis då hon själv var inne, utan då någon annan blev behandlad. Det var värre att höra ljudet från borren ute i väntrummet än då man själv satt i tandläkarstolen och tänderna blev vårdade.

– Ja, man satt ju hela dagen och väntade på sin tur till tandläkaren.

Lite glädje infann sig vid besöket då hon fick ett tandglas med texten DET BLIR ALDRIG HÅL I EN REN TAND. Men besöken på Gullkronan var inte de värsta.

– Det var mycket jobbigare att besöka tandläkaren Ojala i Dalsbruk under skoltiden där. Hon var inte snäll.

Ingen tandläkarsträck

Gullkronan låg vid den så kallade Hälsobryggan i Rosala och till den bryggan kom också Eva-Stina Holmström från Sommarön för ett tandläkarbesök.

– En spännande känsla kan jag komma ihåg då jag såg att den lagt till vid Signes bryggan, senare kom den till Hälsobryggan. En gång hade jag haft tandvärk i någon tand, i nedre käken, tanden togs antagligen bort efter det minns jag inte att jag skulle ha haft tandvärk.

– Mina minnen från Gullkronans besök är ganska få. Det kan ju vara fråga om aktiv förträngning för det var kanske inte så trevligt att gå till tandläkaren. Men inte har det förorsakat någon tandläkarsträck. Jag undrar om det var så att man gick på granskning varje år eller gick man dit bara om det var problem?

För övrigt minns Eva-Stina att tandborren var grov och antagligen gick på låga varv för det durrade och darrade i huvudet, ja nästan i hela kroppen.

– En film om Karius och Baktus vet jag att jag sett men

det var nog i folkskolan. Den kändes ganska imponerande på något sätt.

Det bar till skogs

Gullkronan gick även till Hitis kyrkoby och tog i land vid Selim Westerbergs brygga, antagligen för att bryggans läge var bra. I Hitis besökte Birger Fihlman tandläkarmottagningen precis som alla andra skolbarn och han upplevde tiden i väntrummet ansträngande eftersom han var tvungen att lyssnade till borrens ljud och allt annat som hände inne hos tandläkaren.

– Jag tyckte tandläkaren var våldsam.

Och då Gullkronan anlände följande sommar bestämde han sig för att inte besöka tandläkarmottagningen.

– Nej, jag sprang helt enkelt till skogs.

Det hjälpte inte att man kom från grannhuset och påpekade att tandvården gällde alla barn. Birger uteblev från besöken de två sista åren i skolan. Han hade helt enkelt bestämt sig för att inte gå dit. Sedan tog det lång tid innan han följande gång besökte en tandläkare.

Ät äpplen

Jörgen Liljeqvist besökte Gullkronan, som låg vid skolbryggan i Biskopsö, tillsammans med skolbarnen från Bolax och Vänoxa. Jörgen hade fina tänder och behövde aldrig av den anledningen vara spänd inför tandläkarbesöket. Han började besöka Gullkronan vid 7–8 års ålder och följande besök hos tandläkare efter skolåren skedde under militärtjänstgöringen.

– Tandläkaren gav mig goda råd och uppmanade mig bland annat att äta äpplen.

Gullkronans besök i Biskopsö hade också en social aspekt. Jörgens farfar Karl Liljeqvist var god vän med skepparen Ferdinand Sjöstrand, som gästade farfars hem vid besöken på Biskopsö.

– Jag har inte några speciella upplevelser från besöken hos tandläkaren utan tycker bara att det var en bra sak då Gullkronan kom.

Text: Lillemor Wennerström

Foto: Bernt Örså samt ur Rosala Byaråds fotoarkiv

Källa: Brommels, J. 1986. Åboländsk Folkhälsa 1921–1956–1986. Grafia.

Sälstammen sällsamt stor kring Vänö

Säljakt är omstridd. Många är ivriga motståndare, andra uppmuntrar till jakt. Motståndarna lever sitt liv i regel långt borta från de vatten där sälen simmar omkring. De som försvarar jakt lever i allmänhet nära sälens boplatser. Sälarna är många, jägarna är sällsynta. Efter letande hittade vi en på Vänö.

Via djungeltelegrafan fick vi höra att en enda säljägare finns i hela Hitis skärgård och att han har sina bopålar såväl i Pargas som på Vänö. Efter ett telefonsamtal packar vi oss i väg med båten och åker i väg mot Vänö genom Hästskärssundet och vidare mellan rev av grund i riktning rakt mot masten på Vänö. Väl i land på Vänö blir det en kort promenad på knappa kilometern längs en slingrig byväg genom ett kulturlandskap där hörarbetet är i full gång. Promenaden tar sin tid, RoHit fotografen Bernt och jag har många hörarbetare att utbyta artigheter och nyheter med innan vi når fram till vårt mål. Längst ut till väster ligger gården Westerbygge eller Andersa som den kallas efter en förfader som hette Anders. Tittar man noga går det att skönja hur dalen mellan byn och Andersa varit sjöbotten. Vänö har delats av vatten men som sagt numera är sjöbotten en stor sammanhängande höäng. Ute framför huset träffar vi Gretel och Kurt Österlund. Mottagandet blev något reserverat, de visade sig snart att paret var något blygsamma för publicitet, det räckte inte länge innan samtalet löpte som smort under parasollet i det vackra högsommarvädret.

Säljakten är strängt reglerad och fylld av restriktioner

Kurt som är född år 1935 började med säljakt redan som 15 åring då han bodde Lökholm.

– De flesta i skärgården sysslade med säljakt på den tiden. Enklart är det att jaga på vintern. Snödräkten var ett måste och nära kan man inte gå för sälen har gott luktsinne. Säl fick skjutas under alla årstider. Jakt var tillåten på andras vatten om sälen påträffades under färd. Sälen ansågs vara ett skadedjur.

Säl fick skjutas fritt fram till 1978, varefter skärgårdsbornas omdöme som varat i hundratals år omyndigförklarades. Statliga myndigheter i Helsingfors övertog rätten att bestämma över sälarnas liv. Nu fattas beslut långt borta bakom skrivbordets pappershögar och inte som förut kring köksbordet i fiskestugan. Byråkrater klarar inte av att jaga säl, det jobbet hör fortfarande några fåtal skärgårdsbor till.

– Sälen är fridlyst men skydds jakt är tillåten sedan år 2004. Skyddsjakten kräver licens och jag är den ende på Vänö som har sådan. Sälen är fredad från första januari till 16 april under kutningstiden. Därefter är det tillåtet att jaga till den sista juli. Från första augusti är det tillåtet att skjuta till årets slut men det kräver ett nytt tillstånd. Licensens pris är 30 euro oberoende av hur många sälar som skjuts.

I hela Egentliga Finland gavs 50 tillstånd ifjol. Kurt brukar få tillstånd att skjuta tre eller fyra per år. Fyra vittnen behövs för att bekräfta riktigheten i antalet.

- Brukar köra ca 9 sjömil söderut från Vänö. Sista sträckan rör jag med en eka till en båda. Det är inte tillåtet att jaga från båt vilket gör jakten svårare. Den andra maj i fjol tog det mig 30 minuter att skjuta tre sälar. Under denna halvtimme hann jag räkna 42 stycken. En gång räknade jag över ethundra exemplar. De tre sälar jag får skjuta är som en droppe i havet.

- Skinnet tas tillvara, späcket kokas till sälolja som är skärgårdsbornas grundämne till Faluröda målarfärgen. Köttet saltas och fryses ned. Rimsaltad ungsäl är det bästa köttet.

Ett präktigt sälskinn finns uppspänd på båthusväggen nere vid stranden. Det undgår ingen van sjöfarare som passerar hans strand på nära håll. Kurt har lärt upp ena sonen att skjuta och hopp finns att säljakten går i arv.

Vänövattnen väl bekanta för gammal Utö lots

Kurt är utbildad överstyrman och arbetade det mesta av sitt yrkesverksamma liv som lots på Utö.

- Jag lotsade fartyg från Utö till Hangö men även till Åbo, Nådendal, Pargas, Dalsbruk och någon gång till Långnäs i Lumparland.

- Farlederna var tränga i skärgården och fartygen växte större med åren. Då gällde det att kunna navigera särskilt när GPS systemet ännu inte var i bruk. Gyrokompass fanns men det gällde att starta den åtminstone två timmar innan avfärd.

Gyrokompassen avviker från en magnetkompass genom att den är eldriven och visar rättvisande kurs utan missvisning och deviation.

- Det var svårt att embarkera och debarkera från lotskuttern till väntande fartyg. När lotskuttern ligger högst i våghöjd gäller det att snabbt klättra upp för lejdaren om man vill ha benen i behållning. Debarkeringen är ännu jobbigare. Senare riggades trappsteg från lotskutterns mast ned till relingen. Även här gällde det att tajma rätt. Förut fanns bara lotskutterföraren och lotsen ombord. Säkerhetsbestämmelserna skärptes och kravet var två förare, den ena hade i uppgift att stå bredvid och säkerställa att embarkeringen och debarkeringen lyckades.

- All vintertrafik från Utö in till Finska viken gick via Vänö under åren 1964 till 1968. Vi hade mycket jobb och konvojer samlades utanför Utö. En lots var med i den första båten. Isbrytare behövdes för assistans och vi kunde stå stilla i två dygn när kölden var som hårdast. I Hangö Tulludden skedde lotsbyte och där väntade jag på fartyg

Värdinnan på Andersa.

En sällsynt säljägare.

för färden tillbaka. Under återfärden skulle stationen på Utö informeras per VHF telefon och då brukade jag meddela att nu passerar vi svärfar när vi stävade förbi Vänö.

Några allvarliga olyckor har Kurt inte varit med om trots att han en gång navigerade fel om en prick när sikten var urusel och radarskärmen var vit som mjölk.

- Engelska användes som kommandospråk ombord. Styrmannen stod bredvid och översatte åt matrosen vid rodret om han inte förstod. Om inte annat hjälpte visade jag med händerna.

Andersa en gammal släktgård

Gretel berättar att gården gått i arv åtminstone från 1700-talet. Jag växte upp här. Pappa var fiskare och vi hade ett småbruk som gjorde oss självförsörjande. Det enda vi behövde köpa i matväg var kaffe, socker, salt och mjölk. Vi handlade i Rosala och Dalsbruk. Till Dalsbruk fick vi färdas i två timmar för att komma fram.

- Skola gick jag i Högsåra, vi var tre till fem barn från Vänö som fick sin skolutbildning där under 1940-talet och tidigt 1950-tal. Efter det gick jag i folkhögskola i Pargas. Via elevutbyte kom jag till en folkhögskola i Drammen utanför Oslo. Utbildade mig till primärskötare (närvårdare) i Vasa och jobbade länge på Åbolands sjukhus.

- Jag var i 20 års åldern när jag flyttade bort från Vänö. Numera bor vi i Pargas sedan tre år tillbaka men vi tillbringar nästan halva året på Vänö. Kurt är skriven här och jag är skriven i Pargas.

- Under sex år bodde familjen på Utö fram till år 1970. Sedan övergick lotsjobbet till ett system med en vecka jobb och en vecka ledigt. Då flyttade vi till Åbo med våra tvilling söner som båda numera är sjömän.

Kurt är född på Utö men bodde sin barndom på Lökhalm där mamman efter att ha blivit änka gifte om sig. Skolgången skedde på Nötö där det fanns ett internat på den tiden.

Både Gretel och Kurt har djupa släktrötter i denna del av skärgården. Måne inte det förpliktar att såväl Andersa som sälsskyttet lever vidare. Sälsskyttet kan myndigheterna lägga stopp för till sälvännernas glädje. Knappast gläds någon om Andersa blir utan värdinna och värd.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Högsåra pensionat – en kursgård

Pensionatet i Högsåra har anor från början av förra seklet. Pensionatet i sin ursprungliga form har bytt skepnad. Försvunnen är den tid då herrskapsfamiljer sökte sig ut till pensionaten i skärgården på sommaren. Idag fylls pensionatet i Högsåra av ungdomar under såväl vår, sommar som höst. En anpassning till nya krav har varit en nödvändighet för att verksamheten ska kunna leva vidare. Hur går det till? Det ska vi ta reda på.

Pensionatet i Högsåra är inrymt i den gamla skolbyggnaden från år 1957. Huset skiljer sig från de andra i byn genom att det är byggt i sten och är tre våningar högt. Jag gör sällskap med tidningens fotograf som händelsevis är en äldre bror till Ulf Örså, som tar emot oss inne i matsalen. Vi har träffats förut, samtalen kommer lätt i gång. För tillfället är huset nästan tomt. En grupp gäster har avrest och följande grupp är på kommande under veckan. Arbetet verkar slitsamt och det märks att Uffe gärna vill koppla av lite grann.

Kock, idrottsinstruktör och montör

Uffe är utbildad på metallinjen vid Pargas yrkesskola, färdigheterna behövs för huset är ständigt i behov av renovering.

- Jag har renoverat det mesta: toalettinteriören, bastun och köket. En altan har byggts, också ett nytt pannrum med pannor. Så jag gjort en hel del målarbete.

För att svara mot tidens krav som ägare av pensionat räcker det inte med att vara händig. Det gäller även att

kunna handskas med folk. Uffe har utbildning på området då han också är idrottsinstruktör till professionen.

- I dagens läge är det här en kursgård mer än ett pensionat. Förr var gästerna tanter och farbröder, nu är det barn och ungdomar som är pensionatets gäster. Verksamheten har förlängts från sommarmånaderna till att omfatta höst och vår. Nu är det lägerskolor och konfirmander som köper mina tjänster.

- I huset finns 75 bäddplatser. Deltagarna i lägerskolorna brukar variera mellan 60 och 80 elever. Är det 80 stycken, ja, då får jag lov att improvisera. Konfirmanderna brukar inte vara fler än kring trettio stycken. Ledare och lärare följer med och de har med sig ett program för hela vistelsen. Ungdomarna är skötsamma överlag. Det har faktiskt blivit bättre med åren, få klagomål kommer numera från byborna.

- En märkbar förändring har skett i ungdomarnas vanor. Förr duschade de knappast alls. Nu står duschen på nästan jämt.

Duschandet är inte problemfritt. Vattentillgången är begränsad och gråvattnet flyter ut i byviken. Den kommande lagändringen om vattenrening ger upphov till nya kostnader för Uffe. Billigast och bäst för miljön vore att minska duschandet från 30 minuter till 3 minuter per person, resultatet lär bli det samma, det vill säga man blir lika ren och samtidigt sparas vattenmiljön i byviken.

- Konfirmanderna och lägerskolorna gör utfärder till Vikingacentret i Rosala, Blåmusslan i Kasnäs och ibland till Bengtskärr och Vänö. Jag brukar sköta om bokningarna och anlitar då oftast taxibåt från Hitis.

- Jag är självlärd kock och har cirka tjugo rätter på

Ulla Örså är veteran i branschen.

menyn. Gästerna äter två gånger per dag. Mamma, det vill säga **Ulla Örså**, hjälper till när hon kommer förbi. Inte brukar ungdomarna krångla med maten och de dukar upp själva och för kärnen till disken utan att klaga.

Från mor till son

Det är inte helt en tillfällighet att Uffe slagit sig in på banan att bedriva pensionatrörelse.

– Jag köpte fastigheten år 1995 av kommunen. Mamma Ulla förestod pensionatet ensam under sommarmånaderna med början år 1970. Skolan inklusive internatet upphörde samtidigt som Hitis kommun införlivades med Dragsfjärd den första januari 1969. Kontraktet förlängdes ett år i taget.

– När jag fick veta att fastigheten var till salu ringde jag kommunen och gav anbud. Sammanlagt kom fem eller sex bud in och mitt anbud var inte det högsta. Jag skrev mig i Högsåra hösten 1995. Nu var jag den enda ortsbosom som spekulerade på fastigheten och jag fick köpa den till ett högre pris än vad jag bjudit. Kommunen ville sälja för huset var i dåligt skick. Självt blev jag utan jobb vid den

Familjen Cumming vid sitt Rosalaparadis.

tiden och därför nappade jag på.

– Huset är 450 kvadratmeter stort och har två våningar plus vind och källare.

När Ulla hade hand om verksamheten fanns det bostäder för bybor i övre våningen. När de flyttade ut hyrde Ulla hela fastigheten. Vi passar på att besöka Ulla som bor en bit från byn.

– Under min tid bodde gästerna maximalt två månader på pensionatet. I pensionatets kök fanns vedspis, diskhoar samt vatten in och ut. Jag hade även tillgång till gasspis och kylskåp och brukade anlita unga flickor till hjälp.

– Innan jag började med rörelsen i skolbyggnaden jobbade jag i det gamla pensionatet samt i butiken. Gästerna bad om att fortsättningsvis få komma till Högsåra när det gamla pensionatet lades ned och ingen verksamhet förekom under några år. Svärfar satt i fullmäktige och via honom ordnades ett hyreskontrakt.

– Jag ärvde kundkretsen från det gamla pensionatet. För det mesta var gästerna från Helsingfors. På 1970-talet bodde en del av gästerna ute i byn. Gårdarna skötte inte om städning och lakantvätt. Det var därför mitt jobb. Jag transporterade tvätten med skottkärra till stranden där jag sköljde lakanen..

– Gästerna anlände med förbindelsebåten och jag mötte dem med handkärna. Gästerna skilde sig märkbart från byborna till klädsel och vanor. För det mesta höll de sig längs stränderna. Många hade små båtar i förvar i Högsåra för utfärderna var viktiga för dem. Alla var äldre par och en del var ensamma. Till en början följde barnen med men senare var de redan utflugna.

– Den första lägerskolan hölls år 1979 och då var Uffe en av deltagarna. Säsongen förlängdes då och jag stannade kvar ända till oktober. Min man **Stig** kom ut till veckosluten från Åbo och hjälpte mig med gårdskarlslarbetet. Semestrarna var han även här. Pannan i huset eldades med kocks och det var en hel del arbete med den.

– En del barn var stökiga. De kunde göra hyss, springa på folks gårdar och trampa ned höet på ången. Jag fick flera gånger stå på tå för att inte få ovetta av byborna. De finska barnen var mer vilsekomna i skärgården och det hände att de frågade om man får betala med finska mark i butiken.

”I have found Paradise”

Gwen Cumming var gäst på pensionatet sommaren 1974 dit hon hade kommit med sina två små döttrar från London.

– Jag fick veta om pensionatet via djungeltelegraf. De flesta bodde inte på pensionatet utan ute i byn, vilket även vi gjorde. Vi skilde oss från mängden av gäster. Alla var svenskspråkiga och de flesta var äldre damer. Vi som var nya gäster skulle presentera oss för hela sällskapet. Varenda en hade sin egen plats vid borden oberoende av om det var frukost, lunch, middag eller kvällste.

Efter den andra dagen skrev Gwen till sin man **David**: I have found Paradise (jag har funnit paradiset).

– Den andra sommaren följde David med och han smalt. Det samma gällde barnen som fick bekanta sig med kor,

Edit och Anna flitiga hjälpredor.

kalvar och får. Vi började leta efter en sommarstuga. Först hyrde vi på Åland och sedan köpte vi år 1982 ett ställe i Rosala som ligger i Klobbvik.

Sedan dess har familjen vuxit med ytterligare en dotter samt många barnbarn och två svärsöner, därtill har en dotter blivit ägare till en holme utanför Klobbvik.

Även Uffe har berikat jorden med barn: tre från det första äktenskapet och två från det andra. Barnen brukar hjälpa till i pensionatet under sommarloven.

– Jag har jobbat här flera somrar. Mitt jobb är att städa, diska och vara mjölkbud. Kul att fira somrarna i Högsåra. Pensionatet är samtidigt en samlingspunkt för oss unga här i byn, berättar 15-åriga dottern **Anna** som går på nian i Åbo.

– Jag har samma arbetsuppgifter, men jag har inga arbetstider, säger den yngre system **Edit** som är 13 år.

Stor hjälp har Uffe ändå av mamma Ulla som med jämna mellanrum finns till hands. Uffes fru **Malin** jobbar i Borgå och därför gäller det att mobilisera både yngre och äldre krafter för att hålla pensionatet rullande.

Byborna kompenseras för eventuell irritation som de unga gästerna förorsakar genom att huset hålls varmt under vintern och är öppet för aktiviteter.

– Folk från byn har möten här, gudstjänster förrättas och minnesstunder hålls då och då. Hälsosystemet har mottagning en gång i månaden, även medborgarinstutetet har kurser här.

Oberoende av om det är frågan om föreningarna i byn, församlingen eller kommunen som använder pensionatets utrymme sker det utan ersättning. Enligt dagens individuella tänkesätt ska allt prissättas, inte så i Högsåra. Finansnissar må tycka det är förlegat, min uppfattning är den motsatta. Uffe agerar klokt, pensionatet och han själv har sannolikt mer att vinna på att fastigheten betjänar allmänheten. Dras den individuella nyttan alltför långt, slår den förr eller senare tillbaka. Pensionatets omvandling till kursgård har gått smidigt, betydligt jobbigare är det att sköta verksamheten och göra företaget lönsamt. Den problematiken är gemensam för de flesta företagare i skärgården.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

F-life ab
Ake Stenman
040 830 91 43
Nybyggen, renoveringar,
fastighetskötsel m.m.

Rosala Vikingacentrum
www.rosala.fi
02 46 67 227

Museum, café, souvenirer, rekonstruerade byggnader,
guidning, konferenser, inkvartering, bastu, vikingaprogram
med yxkastning etc.

Leif Eriksson
0400 840 989
Jordbyggnadsarbeten, krossgrus och sand.

Rosala Gästhamn - TB Marin
Bjarne Eriksson
02 46 67 240 / 0400 829 184

Bar, butik och
bränsleförsäljning
Båt- och motorförvaring
Tillverkning av fasta bryggor

Valdemar Rosenqvist
Trädfällning med precision
0400 222 689

Rönlandet blev drömlandet

Under sommarmånaderna lever skärgården upp när sommargästerna tar sig ut till sina holmar. På våarna och under höstarna står båttrafiken stilla och stugorna står obebodda.

Ett undantag finns. I havsbandet utanför Stubbäs ligger en klunga skär med några rönlar, resten är klippor omgivna av vatten. På ett av dessa skär bor ett par som tillbringar mer än halva kalenderåret där. Vad får dem att föredra Rönlandet framom den bekväma Tölöbstaden i Helsingfors?

När Glada Laxen stävar mot Rönlandet rör hon sig på bekanta vatten. Strax bakom Slevarna dyker Rönlandet upp bredvid militärens gamla farled från Örö mot Hangö. I öster skimtar tornlika silhuetter i Hangö och i söder reser sig Bengtskärs fyr majestätiskt. Det slår mig att i höstmörkret lever man inte i totalt mörker. Fyrens blink och hamnlampornas starka sken i Hangö lyser upp i fjärran, även Stockholmsbåtarnas sken syns regelbundet varje kväll. Civilisationen lyser med sin närvaro men är ändå avlägset för ingen som håller utkik i Hangö eller på Bengtskår kan förnimma liv bland otaliga kobbar och skär som är inhöljda i totalt mörker.

På Rönlandet bor civiliserat folk. Där huserar **Monika** och **Lars Luther**. De tar väl hand om sina gäster, samma gäller den trygga hamnen. Hamnplatsen är den bästa möjliga, inga vindar tycks hitta in i det smala sundet som slutar i en relativt bred vikliknande botten. Det märks att bopplatsen är vald med omsorg. På bryggan med den lilla fiskeboden står Monika och Lasse med

hunden Pang(brud) och väntar. Fågelvägen till stugan är kort men den klippiga terrängen är besvärlig. För att underlätta framkomligheten har Lasse byggt broar och lite här och var finns murade trappsteg, klipporna är förrädiskt hala när det vill sig. På sydsidan nedanför klipporna står bostadshuset omgivet av blomsterrabatter av mest olika valör. Kargheten övergår med ett slag till kulturlandskap.

Konsten att få klippor att blomma

Sommargäster föredrar att bygga sina hus på höga udar nära vatten för att få utsikt över sjön. Det märks att Luthers är vana vid förhållandena i skärgården och de har valt en motsatt lösning. Huset är skyddat av berg och framför den inglasade verandan finns en dunge av alar och rönnar som skyddar mot vådrets makter.

– Vi behöver ingen sjöutsikt från huset, utbrister Monika för hela Rönlandet bjuder mer än nog på utsikt.

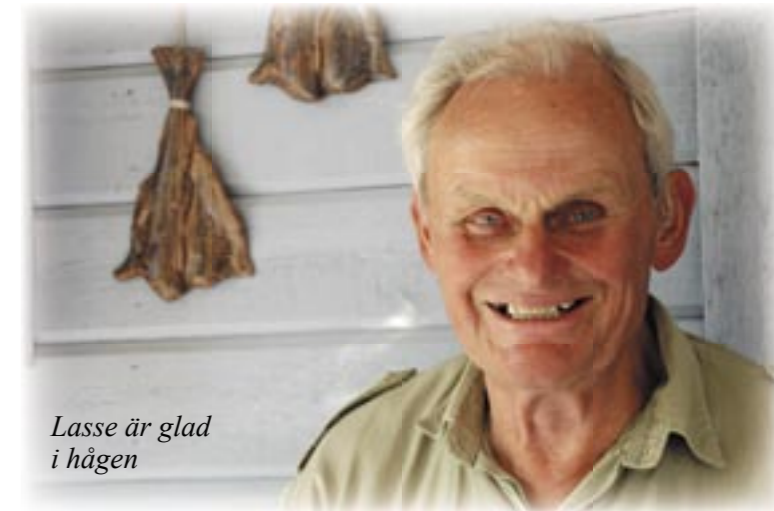
Rätt har hon som har förstätt ta lärdom av hur skärgårdsborna valt sina boplatser i generationer. Huset skall stå på behörigt avstånd från vattnet för att undvika fukten och samtidigt gäller det att maximalt utnyttja det vindskydd som terrängen erbjuder. Innan vi går in i huset kan jag inte låta bli att studera mångfalden av blomsterprakt som omger byggnaden. Detta kan inte naturen på Rönlandet erbjuda, ett rejält tillskott behövs, förverkligade av varsamma människohänder.

– Jag började i sakta mak bygga ut trädgården, berättar Monika. Ingen naturlig humus finns här ute. Bådden består av ilandfluten tång eller höyter, som det kallas i skärgården. På det läggs kompostmylla. Allt som bara går att kompostera utnyttjas. Gödseln och trädgårdsmyllan måste släpas hit ut varje år. Hönsbajs är utmärkt gödsel och dessutom släpar vi årligen cirka 15 säckar mylla för att få fart på växtligheten. Regnvattnet tar vi tillvara och om det kniper har vi en lång slang där vattnet med eget tryck kommer från en naturbassäng på ett berg som ligger en god bit från trädgården.

Trädgården är Monikas skötebarn, inget tvivel råder heller om att det är hon som planerat inredningen. Barköket verkar vara en ypperlig lösning för att ge vardagsrummet mer utrymme. Prydnaderna på väggar och hyllor består av tavlor och pjäser vilka alla har skärgårdsmotiv, företrädesvis olika arter av sjöfågel men även fiskar. Helhetsintrycket är inbjudande och harmonierar med blomrabatterna som omger huset. Vi slår oss ned på verandan och låter oss väl smaka av tilltugg och förfriskningar.

Strandsatta med en påse ärter

–Förut var Lasse ofta på tjänsteresor även under sommaren. Jag flyttade ut med våra två döttrar genast sommarlovet började och vi var här ute tills skolorna började. När flickorna blev äldre flyttade jag ensam ut redan i mitten av maj. Jag tog jobbet med hit ut för blindskolan behövde texter översatta till blindskrift och det gick utmärkt att sköta uppdraget här ute. Lasse kom

Lasse är glad i hågen

ut på veckosluten men i övrigt levde jag ensam här.

–Jag pensionerade mig år 1987 och då flyttade vi genast ut, det var visst den 2 maj och vi flyttade inte in till stan förrän i slutet av oktober, berättar Lasse.

Efter det beslöt sig Monika och Lasse för att tidigarelägga vårflytten till Rönlandet.

–Vi har flyttat hit ut redan den andra mars över isen. En gång varade menföret i 19 dagar. Då var skafferiet tomt, kvar fanns endast en påse torkade ärter som förvarats i nio år, två morötter och en stor lök. Vi levde på det i tre dagar tills isen gick och vi kom iland för att proviantera. Vårvintrarna är underbara. Vi brukade göra långa skidfärder och med spark har vi åkt nästan fram till Bengtskår. Sparken är en fin uppfinning. Med den tar vi oss till Mostrand (närmaste hamnplats på Rosalandet) på 17 minuter om det vill sig väl, till fots får man räkna med 45 minuter.

Mot förmodan är det Monika som är den pådrivande kraften med att flytta tidigt ut på våarna och att lämna skäret sent på höstarna. Den 4 november är det senaste datum paret har lämnat Rönlandet i vinteride. På vintern är det mörkt och klipporna hala.

–På våarna är det praktiskt att först övernatta i Dragsfjärd och sedan ta sig tidigt ut för att sakta elda i stugan för att få upp värmen efter den långa vintern.

Pang med brud.

Romantik i skärgårdsmiljö.

Förut fanns det gott med drivved att elda med. Numera bränner vi mest byggnadsavfall folk vill slippa av med eller så röjer vi hos bekanta på holmar. Endast tre gånger har vi köpt ved.

– Jag gillar inte att ha det bekvämt, inflikar Monika.

Javisst, inte bjuder Rönlandet självmant på bekvämligheter, de måste skapas och underhållet kräver fullt pådrag.

Blöt kamelkyss

Förut satt Luthers i oljelampans sken. Småningom skaffade de solpanel men strömmen räckte inte till då höstmörkret föll på. Några år senare införskaffades ett litet vindkraftverk som komplettering.

– Nu räcker strömmen till belysning, TV samt att ladda mobiltelefonen och borrhmaskinen.

Färskvatten finns sedan paret låtit anlägga en borrhunn där vattnet pumpas upp för hand.

– Regnvattnet utnyttjar vi maximalt och bättre vatten att tvätta i finns inte, säger Monika. Vi har ingen tvättmaskin här ute. Kläderna tvättas effektivt med en ”kamelkyss”, d.v.s. en sugkopp som rörmokarna brukar öppna avlopp med.

En återkommande fråga invånarna på Rönlandet får besvara är: Hur får ni tiden att gå eller hur klarar ni av att vara helt isolerade?

– Vi är inte alls isolerade. En massa gäster dyker upp på sommaren, då semesterfirare från stan kommer på besök. På vårar och höstar umgås vi med våra vänner i byn. Vi känner de flesta i Hitis, inte lika många i Rosala. Jag

är medlem i Hitis-marthorna, säger Monika. Till deras möten åker jag i ur och skur med båten. Vi har fullt upp med arbete från morgon till kväll intygar Monika och Lasse. Byggnaderna skall repareras och nya projekt är ständigt på gång, stora och små. Trädgården skall skötas, maten skall tillredas och bragderna skall vittjas.

En del förändringar i närmiljön har Luthers kunnat skönja. Förut kastades allt skräp från Stockholmsbåtarna i sjön och samma gjorde en var utan urskillning. Det föranledde en hel del arbete att städa stränderna. Sammanlagt fylldes två till tre sopsäckar med avfall, nu är läget betydligt bättre.

På Rönlandet råder en arbetsfördelning där Lasse har hand om snickerijobbet, något han uppenbarligen trivs väl med. Vi går omkring på skäret och kan se hur många byggnader och konstruktioner som han byggt ensam eller tillsammans med någon annan.

– År 1971 byggdes det första huset och år 1973 blev det nuvarande bostadshuset klart. Sedan dess har ett och annat tillkommit. När vår dotter **Jessika** bildade familj ville hon fira semestrarna här. Vi fick byggnadstillstånd och huset byggdes praktiskt taget med egna krafter. Med spången vi byggt kommer man lätt över till deras hus.

Idag bor Jessika med sin man **Ingvar** och yngsta sonen **Nikolai** i Kuala Lumpur i Malaysia, men somrarna firar familjen ute på Rönlandets östra sida.

Roddfärd förde till Rönlandet

Familjen Luther inledde sin bekantskap med denna del av skärgården då de vistades på Westerbergs pensionat i

Hitis och övernattade i byn. Första resan gjordes år 1961 med **Henrik Breiders** båt från Hangö.

– Det blåste 12 till 13 meter i sekunden, båten var öppen och vår dotter var då två år. Hitis var en ny bekantskap och jag hade hört talas om pensionatet via djungeltelegrafan, berättar Lasse. Andra året kom vi till Hitis redan i juni och då var Monika gravid. Ingen sade något utom barnmorskan **Olga Gabrielsson** som konstaterade att ”vintern varit god”.

Luthers köpte en roddbåt som **Anton Bergström** byggt och med den rodde de omkring från kl. 8 på morgonen till sent på eftermiddagen.

– Alla i Hitis visste när vi var ute och rodde, för våra döttrar **Annika** och **Jessika** satt på aktertoftet med en plastanka på släp. Nästan alla holmar var obodda och det var bara att kliva iland. Skären och grunden lärde vi oss snart känna. Till Rönlandet tog det 100 minuter att ro från byviken. Den längsta roddfärden gick från Hitis runt Högsåralandet och tillbaka på en dag.

När Kasnäsvägen blev klar och lördagarna blev lediga steg intresset för Hitis skärgård med en gång.

– År 1971 köpte vi Rönlandet som tillhörde Långskärs torp i Stubbnäs by. Ursprungligen tillhörde torpet församlingen men hade brutits ut och lägenhetens ägare hette **Biström**.

Mycket har hänt sedan Luthers landsteg första gången på det obodda Rönlandet. Även om åren gått och årsringarna blivit fler finns det inga tecken på att de skulle ha fått nog av livet på Rönlandet.

– Äckligt att komma tillbaka till stan, utropar Monika när hon blir ställd av min fråga.

Monika och Lasse är uppvuxna mitt i Helsingfors. Hon tillbringade somrarna vid Esbo Långträsk och han bodde under många år på Tvärminne biologiska station där pappan var stationschef. Någon sorts metamorfos måste ha ägt rum. Hur annars kan detta fenomen förklaras?

– Vi försöker hålla humöret uppe under vintern med att gå på gym och att göra visiter hos bekanta som besökt oss under sommaren. Längtan till Rönlandet finns ständigt närvarande.

”Lycka är att en kall, lugn och solig april- eller majmorgon när allorna sjunger, ejdrarna ropar och orren

spelar dra upp silverglitrande strömmingssköta”. Så formulerar sig Lasse kring vad som håller längtan uppe under vintern och Monika har inget att tillägga även om hon har sin trädgård i minnet.

Folk har olika prioriteringar men det är inte alla förunnade att får se sitt drömland förverkligat. Luthers hör till de sällsynta som fått göra det. Monika och Lasse är väl medvetna om det. Ytterligare en omständighet förgyller tillvaron:

– Det har varit fint att ha Jessikas familj här och se hur tre pojkar växer upp och lär sig uppskatta skärgården och natur, lär sig båtvetet och fiske samt att hantera hammare och såg.

Svärsonens hobby är byggande och hammarlagen ekar mellan klipporna ackompanjerad av vågornas brus.

– De två äldre pojkarna **Alexander** och **Ferdinand** studerar och de hjälper oss med att ställa i ordning på vårarna och att stänga för vintern.

Trots kargheten är återväxten tryggad på Rönlandet: I husen trängs barn och barnbarn och i trädgården växer blomstren obekymrat i sin trygga bädd.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Sommarminnen från 1930-talets Hitis

Museiverkets före detta överdirektör, statsarkeologen och fil.dr Carl Jacob Gardberg (född 1926) sitter i sin favoritstol hemma på Sanitärgränd i Helsingfors och låter sina tankar återvända över 70 år tillbaka i tiden. Det är somrarna i Hitis han minns, skärgårdskyrkbyn där han och hans far, mor och syster upplevde flera lyckliga sommarlov under 1930-talets senare hälft.

Carl Jacobs far, biblioteksmannen professor **Carl-Rudolf Gardberg**, var vid den tiden äldre biblioteksinspektör vid statens biblioteksbyrå i Helsingfors. Han hade i sitt arbete lärt sig känna de flesta finlandssvenska biblioteken och bibliotekarierna, allt från de minsta skolbiblioteken till Åbo Akademiens stora vetenskapliga bibliotek till vars överbibliotekarie han utnämndes 1953. Fadern älskade skärgården och via sina bibliotekskontakter lyckades han hyra en stuga i Iniö somrarna 1933–35. Våren 1936, strax före sommarferiernas början, blev det klart att familjen saknade en sommarbostad. Trots det beslöt man efter skolavslutningen att packa kofferter och väskor och sommarflytta först till mormor i Åbo. Väl framkommen satte sig fadern ner vid telefonen och började ringa till bekanta och vänner för att fråga efter lediga sommarbostäder i den åboländska skärgården. Någon tipsade honom att tala med läraren i Hitis kyrkby,

Gunnar Berlin. Berlin skötte även byns bibliotek och de båda herrarna kände på så sätt varandra via arbetet. Tipset ledde till hyreskontrakt med Grönros som ägde Österlassa gård i Hitis. Den gamla huvudbyggnaden i byn stod tom efter att Grönros flyttat till ett nyligen färdigblivet gulmålat nybygge utanför kyrkbyn.

Olympiska spel i Hitis

Uppehållet i Åbo räckte endast ett par dagar och så var det dags att vinka farväl till mormor och ta bussen till Dalsbruk. Där lastade man väskorna på postbåten som förde familjen till Hitis. Det första de såg, då de steg i land var den vackra gamla rödmålade träkyrkan (uppförd 1686). Det blivande sommarhemmet, Österlassa gamla bondgård, var även rödmålat och hade vita knutar. Gården bestod av tre rum i följd med ingång i mitten.

I lillstugan invid huvudbyggnaden bodde ägarens gamla mor. I byn fanns två butiker, i Klemets och i Österbygge där Carl Jacobs mor **Brita** kunde handla förnödenheter. Från bondgårdarna köpte familjen mjölk, ägg, potatis och dylikt. En gång per dag åt man varmrätt på pensionatet, som ägdes av Westerberg i Skata. Pensionatet hade flera sommargäster som var inkvarterade i byns bondgårdar. Till och med en rikssvensk familj fann en sommar sin väg ut till kyrkbyn vid havets rand.

Den nioårige Carl Jacob och hans tre år yngre syster **Margareta** blev snabbt bekanta med byns barn. Lekarna var många men den första sommaren var det en lek som man nästan dagligen ägnade sig åt, det vill säga Hitis olympiska spel. Förebilden och inspirationskällan var de olympiska spelen som samma sommar ägde rum i Berlin. Tillsammans med sin kamrat från lillstugan i Österbygge ordnade Carl Jacob idrottstävlingar för olympiska spelen i Hitis. Aldrig tidigare har barnen i Hitis sportat och tävlat så mycket och i så många olika idrottsgrenar som sommaren 1936. Den äldre ungdomen sysslade med amatörteater. Eldsjälen var Paul från Backom som regisserade och ordnade teaterföreställningar i byns skola. Evenemangen var uppskattade och publiken bestod av såväl sommargäster som bybor.

Familjen höll avstånd till byborna

Familjen Gardberg deltog aldrig i gudstjänsterna. Fadern hade vid unga år skrivit ut sig ur kyrkan, så när klockorna under helgen kallade till mässan stannade familjen hemma. Kyrkoherden i Hitis församling (1929–53) **Elis Selin** (1891–1980) som Carl- Rudolf också blivit bekant med via arbetet, gästade dock emellanåt Gardbergs i Österlassa. Selin var även författare och hade 1931 debuterat med boken "Utskärs". Han skrev vidare radiohörspel och komponerade musik. Selins sista skönlitterära arbete "Skärgårdsnoveller" utkom 1976. Övrigt umgänge med ortsborna var minimalt. Man sällskapade inte med dem och inte heller umgicks man med ortens övriga sommargäster. Man träffade och bytte tankar med dem vid de gemensamma måltiderna på pensionatet men i övrigt var man för sig själv.

Fadern Carl-Rudolf kom varje sommar efter skolavslutningen med sin familj till Hitis. Han stannade där hela sin semester och reste sedan tillbaka till Helsingfors för att återkomma på sensommaren då det var dags att flytta hem till staden igen. Hustrun och barnen blev kvar på sommarnöjet tills skolorna började på hösten. Då fadern var på plats brukade familjen göra utflykter till de närliggande öarna med båtar som pappan lånat eller hyrt av ortsbefolkningen. Han hade i förväg sökt upp lämpliga vikar och simstränder dit han sedan rodde sin familj. Picknickarna räckte hela dagen. Man startade tidigt på morgonen och hade med sig mat som modern gjort i ordning föregående dag. Ovanför brasan som fadern alltid tände kokade mor kaffe. Man simmade, solbadade, läste böcker och njöt av livet. Ingen av familjemedlemmarna var intresserade av fiske. Om man själv ville tillreda fisk kunde man köpa den färdigrensad av ortsborna.

Forskarglöden föddes i Hitis

Carl Jacob minns att familjen ofta gjorde långa promenader på ön. Kyrksundet, där ruinerna efter ett medeltida kapell fortfarande finns att skåda, var ett av färdmålen. Där gjordes arkeologiska utgrävningar somrarna 1938–39 då även Gardbergs vistades på Hitislandet. Nyfikna bybor från både Hitis och grannbyn Rosala stannade ofta upp på vägen för att se hur arbetet fortskred. Promenaderna sträckte sig aldrig till den större byn Rosala som ligger ungefär tio kilometer väster om Hitis. Det var först över trettio år senare, på 1970-talet, som Gardberg i egenskap av chef för Museiverket för första gången besökte Rosala. Under samma resa återsåg han Hitis där han inte varit sedan början av fortsättningskriget.

–Byggnaderna och minnena fanns kvar men barndomens människor och vänner var borta. Jag mötte bara främmande ansikten”.

Carl Jacobs familj bodde somrarna 1936–39 på Österlassa. Då de återvände efter vinterkriget till Hitis 1940 var gården nerbrunnen. Den hade under kriget fungerat som stab för Hitisområdet och blivit förstörd av ryssarna. Nu flyttade Gardbergs in i Risars lillstuga och bodde där under somrarna 1940–42. I Moskvaafreden hade Hangöudd arrenderats som flottbas på 30 år åt Sovjetunionen och Carl Jacob minns hur man i Hitis sommaren 1940 med ängslan blickade österut mot Hangö och undrade vad som där skedde. Skulle ryssarna komma även hit? Avståndet var ju bara cirka 18 sjömil.

För Carl Jacobs del betydde det nya årtiondet att barndomens somrar var slut. Han var tidvis arbetspliktig i Västanfjärd och kunde inte längre fira ferierna tillsammans med den övriga familjen. År 1944 kallades han till militären. De många och långa perioderna i Hitis och tidigare i Iniö väckte den unge mannens intresse för etnologi. Efter studenten 1945 började han studera nordisk folklivsforskning vid Åbo Akademi. Han blev filosofie kandidat 1950 och tio år senare blev doktorsavhandlingen "Åbo slott under den äldre vasatiden" färdig.

Text; Stig-Björn Nyberg

Foto; Bernt Örså samt ur Hitis byaförenings arkiv.

Österlassa gård till vänster.

Alfred Erikssons föräldrahem, Knuts

”SÅ GICK DET TILL NÄR FARFAR VAR UNG”

För etthundra år sedan, 31.12.1910, uppgick befolkningmängden i Hitis skärgård till 1962 invånare. Följande år överskreds denna siffra med två personer, vilket samtidigt utgör det högsta någonsin registrerade antalet medlemmar i Hitis församling. Enbart i kyrkbyn fanns det över femtio ungdomar mellan 15 och 25 år i slutet av 1910-talet och räknar man med de unga i Kyrksundet och på Stubb näs var antalet närmare sjuttio. För farfar var det med andra ord ingen större svårighet att kunna umgås med jämnåriga redan i den egna hembyn.

Denna framställning baserar sig på berättelser och anteckningar, som min far, Alfred Knuts, f. Eriksson (1901 – 1903), gjorde under sina sista levnadsår. Det är hans uppväxttid i Hitis by på 1910-talet som här kommer att beskrivas. Hans familj bestod av föräldrarna och fyra syskon av vilka ett var hans

tvillingbror. Skolgången inleddes i den ambulerande skolan och avslutades efter fem års studier i den högre folkskolan jämte en kortare fortsättningskurs. Vid den här tiden värderades skolans undervisning mycket högt i hemmen. Dessutom var den dåtida läraren i Hitis folkskola, Hugo Fagersten, känd för att vara en synnerligen sträng och noggrann pedagog.

De unga deltog tidigt i arbete

Min far berättade att flickorna redan i 10 – 12 års ålder fick börja delta i hushållsarbetet medan pojkarna i samma ålder deltog vid fiske- och jordbruksarbeten av olika slag. En ofta förekommande arbetsuppgift för pojkarna var att hugga ved. Efter det att skriftskolan var avslutad vid 15 – 16 års ålder valde en stor del av byns unga män att gå till sjöss medan en del av flickorna tog arbete som tjänarinnor eventuellt som pigor. Pojkarna började med 15 – 20 mark i månadslön medan flickorna fick nöja sig med 10 mark,

i bästa fall kunde de komma upp till 15 mark i månaden. Sådana löner kunde ungdomarna i skärgården få åren före första världskrigets utbrott 1914. ”Mitt första arbete utom hemmet var vid tio års ålder hos en husbonde (ungkarl) i en av gårdarna i min hemby. Ersättningen blev hela 50 penni i silver, ett eftertraktat mynt för en medellös tioåring vid den tiden. Det hände just före midsommar, så det var obeskrivligt välkommet.” Detta skriver Alfred Knuts i sina anteckningar. (Husbonden torde ha varit Emil Karlsson på Grops)

På väg mot vuxenvärlden

När man hade fyllt femton år skulle man gå i skriftskola, som hölls i den dåvarande prästgårdens arrendatorsbyggnad på Stubb näs. Undervisningen inleddes i början av året och pågick 6 timmar alla vardagar under tio veckors tid. Vintern 1917 var ovanligt snörik och kall. Därför åkte man ofta på skidor till skriftskolan. Den första blida

dagen med takdropp det året var den 25 mars, för övrigt samma dag som ungdomarna konfirmerades. ”Min klädsel vid konfirmationen bestod av en för tillfället lånad kostym. Det var omöjligt att få köpa lämplig kostym. Några presenter förekom inte. Det var en ytterst fattig tidsålder med knapphet om allt. Hungern var i annalkande.” (Här tänker min far på året 1918)

De unga började få rätt att delta i olika slags nöjeställningar efter det att skriftskolan och konfirmationen var avslutade. Den första dansbanan invigdes under festliga former till midsommaraftonen 1911 i skogsbrynet norr om åkrarna i kyrkbyn. Dansbanan lär ha varit den första i sitt slag i hela socknen. I närheten fanns också en stor gunga som rymde tolv ungdomar samtidigt.

En plats där ungdomen kunde samlas

Under höst och vinter samlades de

Furutorp år 1920

unga till dans i olika bondgårdars salar. Det dansades till tonerna av ”allmogefiolspelmäns ljuvliga låtar”. Min far fortsätter beskrivningen på följande sätt: ”Samlingarna vid dessa tillfällen var underbara, vid dessa gemensamma sammankomster kunde de företagsamma hitta sig en vän för livet, medan den blyga och tillbakadragna fick fortsätta att vandra ensam.” Det var ganska naturligt att känslorna började vakna hos den uppväxande ungdomen. Trots att kyrkans påbud och föreskrifter vid den här tiden efterlevdes otroligt noggrant förekom det trots allt överträdelser. Om detta skaldar den okända rimsmeden: ”Vi syndade båda, vår synd var svår, så säga de vise alla, men Du var så vacker och det var vår, och det var så ljuvligt att falla.” Danserna i bondgårdarna

Allmogespelmännen fr.v. Ture Eriksson, Stomta, John Henriksson, Risars och Ernst Dahlgvist, Westerbygge

upphörde i kyrkbyn efter det att ungdomslokalen Furutorp hade blivit uppförd och tagen i bruk. Invigningsfesten hölls den 29 augusti 1920. De bara stockväggarna var smyckade med kransar av blommande ljung och i övrigt var lokalen prydd med färggranna girlander. Det var en betydelsefull dag i ungdomsföreningens historia men också värd att minnas för farfar, som hade fått i uppdrag att hälsa den talrika publiken välkommen. Det viktigaste av allt var ändå att bygdens ungdom nu hade ett eget hus där de kunde samlas. En länge närd önskan hade nu kunnat uppfyllas.

Text: Johan-Gustav Knuts

Fotnot

Alfred Knuts var både morfar och farfar. Han hade sammanlagt nio barnbarn av vilka åtta föddes under den tid han levde, det nionde barnbarnet föddes efter det att han avlidit.

Källor: Alfred Knuts anteckningar Hitis församlings kyrkbok 1916 - 1925

Slaget om Bengtskär ~ ett sista levande minne

Snart har det förflutit 70 år sedan det omskrivna slaget om Bengtskär. Veteranernas röst har tystnat en för en. I dag finns ingen överlevande längre kvar, vi har endast skrivna dokument och publikationer att ty oss till.

Det är en sanning med modifikation. Ett undantag finns med säkerhet. Han heter Birger-Jarl Holmlund och var signalist i den första undsättningstruppen.

En tidig senhöst dag blev jag upplockad på en busshållplats i Grankulla på väg till jobbet. **Eduard Paulig** som är fritidsboende utanför Rosala ville ha resällskap i sin bil. Av någon anledning flöt samtalet in på Bengtskär. Då blev jag upplyst om att Eduards svärfar **Birger-Jarl Holmlund** som är född 1921 förmodligen är den sista överlevande veteranen av de finländska soldater som landsteg på Bengtskär tidigt på morgonen den 26 juni 1941.

Intresset var väckt och jag erbjöds småningom möjligheten att träffa Birger-Jarl hemma hos Pauligs i Grankulla. Själv bor Birger-Jarl, som är krigsinvalid, numera på krigsinvalidsjukhuset Kauniala i Grankulla.

”Nu är ryssin här”

–Det var meddelandet från en Kimitobo jag tog emot via radiotelefon från Bengtskär där de bad om eld. Telefonsamtalet kom till mig på Örö via staben i Hitis.

Birger-Jarl har fört noggranna anteckningar minut för minut om krigshändelserna och förhållandena på Bengtskär vid tiden före och efter ryssarnas angrepp som inleddes med landstigning klockan 1:06 lördagen den 26 juni. Händelserna har även återgetts i **Paula Wilsons** kända bok om Bengtskär. Intervjun här är endast en liten komplettering där Birger-Jarl får komma till tals. Han skickades med i den första undsättningstruppen.

–Vi som var frivilliga från Örö landsteg klockan 6 på morgonen. Kommandot löd: **Fagerström** och Holmlund tar radion med och far till Bengtskär.

Först framme var löjtnant Backlund med 23 man däribland signalisterna Fagerström från Dalsbruk och Birger-Jarl Holmlund från Karis.

–Vi landsteg i stridslarmet norr om fyren. Jag hoppade i land med radion i famnen, trillade i sjön men radion klarade sig. Jag hamnade att stå i vattnet i evigheter och försökte hålla radion ovanför vattenytan. Senare fick jag lunginflammation av att stå många timmar halvdränkt i vattnet. Varje gång jag försökte rigga upp antennen på klipporna kom det skottsallor över mig. Ryssarna sköt på antennen som liknande en TV-antenn. Det var ett under att radion hölls på klippkanten. Med hjälp av radion höll jag kontakt med Örö. Jag hade även radiokontakt med kustjägarna som kom från Rosala under ledning av löjtnant **Kaikkonen**. Deras ankomst räddade våra liv.

–Jag var fullt upptagen med radion och hann inte följa med slaget. Så fort jag stack upp huvudet ven det.

Granatelden från Örö hade fruktansvärd verkan. Ryssar fanns i alla bergsskrevor. Rensningen skedde med handgranater. Efter slaget var klipporna fyllda med ryska lik och blod fanns överallt. Svärmar av spyflugor kom från ingenstans och täckte hela skäret. Många av de ryska stupade slängdes i sjön och resterna av dem lär ligga där än.

–Anledningen till att vi två signalister blev kommenderade till Bengtskär var att radion där var gammal, antennen hade skjutits ned och batteriet var nästan tomt. Utan radiokommunikation hade det inte gått att samordna operationen som förutom av de belägrade bestod av landstigningstrupper, flottenheter, artilleri på Örö och Granholmen samt stridsflyg.

Morsesignaler likt musikaliska toner

–Jag är utbildad elektriker och brukade spela dragspel på fritiden. När jag blev inkallad blev jag kommenderad att bli utbildad till signalist när det blev känt att jag är musikalisk. Morsesignalerna är ungefär som toner av musik. För en som är musikalisk är signalerna lättare att uppfatta när de kommer snabbt.

–Genast när fortsättningskriget bröt ut i juni 1941 blev jag skickad till Örö. Min uppgift var att hålla kontakt med finländska och tyska båtar. Tyskarna telegraferade väldigt snabbt för de var yrkesfolk. Jag hade även radiokontakt med Morgonland den ödesdigra dagen 16 juli 1941 då ryssarna landsteg där. De meddelade att ryssen kommer och bad om eld från Örö. **Lennart Lauramo** som var befälhavare befann sig inte på Örö. Ingen visste var han fanns och ingen vågade kommendera eld. Radiokontakten upphörde när ryssarna klev i land. ”Nu stiger de i land” var det sista jag hörde av dem.

Patrullen på Morgonland hade lämnats där utan båt. På Örö fanns en snabbgående båt som kunde ta sig till Morgonland på 20 minuter men även den uteblev.

Krigsveteranen berättar.

Ryssarna tog god tid på sig att landstiga då vattnen kring Morgonland var minerade.

–Patrullen fördes ut från Örö med två båtar men i den ena strejkade motorn. Båten togs på släp tillbaka och det var orsaken till att de blev strandsatta. Händelsen väckte mycket diskussion på Örö. Många var ordsbor och alla undrade hur detta kunde få ske.

–Efter slaget på Bengtskär hade Fagerström och jag som uppgift att stå vakt och be om lösen genom morsesignaler till att passerande fartyg. Soldat **Ryhänen** som bad om lösen den ödesdigra natten när ryssarna landsteg förstod inte blinkarna. Han trodde först att de ryska fartygen var tyska skepp.

Befälhavaren på Bengtskär väntade nytt anfall och därför var gluggarna i fyrornas torn fyllda med sandsäckar hämtade från Örö.

–Under min vakttur sov jag i gluggen. ”Kommer och avlöser dig när du blivit skutin”, sade Fagerström och lade sig att sova i bastubyggnaden. Ledstången till spiraltrappan var söndersprängd. Jag gick längs väggen för jag fick höjdskräck när jag tittade ned. En natt brann bössan av i misstag när jag var trött och slängde geväret på ryggen. ”Vad är det för en dum jävel som väcker oss”, skrek soldaterna. Det blev fullt alarm. Befälhavaren hade överseende och tyckte det var väl att soldaterna är på sin vakt. Under lediga stunder fiskade vi med hjälp av handgranater. Efter en explosion bubblade vattnet först ett tag och sedan var det bara att plocka fiskar som flutit upp till ytan.

Samtalet med Birger-Jarl ebbar småningom ut. Han börjar bli trött och ska köras tillbaka till Kauniala. Han sårades svårt på Karelska näset den 31 augusti 1943 när strålkastaren som han manövrerade blev attackerad. Det var en synlig måltavla med tursamt nog överlevde Birger-Jarl och har kunnat leva länge. Efter att han rullats iväg i sin rullstol fick jag dessutom tillfälle att se en amatörfilm där Birger-Jarl besöker Bengtskär för sista gången 2005 och berättar sin historia för barn och barnbarn. Barnbarnet **Anna Paulig** kompletterar mina anteckningar med att visa en uppsats som hon har skrivit om sin morfar när hon gick på nian i Hagelstams skola. Uppsatsen är en liten forskningsrapport med illustrationer. Inte konstigt att den blev bedömd med en full tia. Morfar kämpade inte förgäves!

Text: Jan Sundberg

Foto: Eduard Paulig samt ur Rosala Byaråds fotoarkiv

Referenser:

Aalto, Johan (2005), Amatörfilm från Bengtskär filmad på slagets årsdag

Holmlund, Birger-Jarl (1995), Hangökriget samt striderna på Bengtskär och Morgonland (opublicerad dokumentation i familjens ägo)

Paulig, Anna (2009), Min morfar Birger-Jarl Holmlund (uppsats Hagelstams skola, Grankulla)

Wilson, Paula (2001), Bengtskär. Fyr, hem och slagfält. Helsingfors: Schildts Förlags AB

Rosala posten – närservice byn inte vill vara utan

Postverksamheten i landet har bolagiserats och centraliserats. Små enheter har dragits in i effektivitetens namn.

I Rosala kämpar det lilla postkontoret vidare. Det låter sig inte göras utan initiativförmåga, flexibilitet och framför allt inte utan en posttjänsteman som kan anpassa verksamheten enligt bybornas behov.

Där Båtviksvägen upphör i Rosala ligger postkontoret något undanskymt. I ena ändan av ett stort gult hus finns en avdelning avsedd för postexpeditionen. Det är här jag träffar **Kerstin Sundqvist** (född Brunström) som sedan år 1993 ansvarar för posten i Rosala.

Postexpeditionen är ett relativt litet rum försett med disk, hyllor för sortering och försäljning av diverse artiklar, såsom brevlådor, vykort och dylikt. Jag noterar snabbt att en del hyllor där posten sorteras är märkta med förnamn, andra med gårdens namn och vissa med efternamn. En personlig touch i förhållandet till kunderna kan man säga, vilket Kerstin bemöter med ett leende. Hon känner alla i byn och alla i byn känner henne.

Vi förflyttar oss snart till köket där samtalet spinner vidare tillsammans med maken **Kurt** som för övrigt är skeppare på Aura. Vi är goda bekanta sedan ett bra tag, Kerstin är anlitad som revisor i vårt byråd och Kurt är utbildad överstyrman och maskinmästare. I familjen råder en klar arbetsfördelning, posten är definitivt Kerstins bord, bryggan uppe på Aura är Kurts.

Posten var indragningshotad

– När jag började år 1993 kördes små postkontor ned som en följd av den ekonomiska krisen. Posten bolagiserades och kontor som inte var lönsamma sållades bort.

– Posten hade inlett ett projekt strax innan jag började. Syftet var att behålla små postkontor i Åboland. De var sex till antalet: Rosala, Högsåra, Iniö, Norrskata, Utö och Nötö.

– Kontoret kallades då Rosala mångservicekontor för vi skulle samarbeta med Folkpensionsanstalten (FPA) och tillhandahålla deras blanketter, kommunens blanketter, grundkartor, informationspärmar, information om Arbetarinstitutets kurser och att även fungera som filial för bokutlåning. Samarbetet med kommunen fungerade bra. På den tiden förekom ingen postutdelning. Alla kom till kontoret efter posten som då var belägen i det hus där Vikingacentret finns i dag.

– Kontoret blev en samlingsplats som var öppen mellan klockan 10 och 14. Posten avhämtades inne i kontoret, ingen låda fanns utanför huset. Många stannade och pratade. Bord och stolar fanns där folk kunde slå sig ned.

– Projektet upphörde år 1996 då alla medverkande skulle betala för tjänsterna som mångservicekontoren stod för. FPA drog sig ur först, sedan följde de andra efter. Posten räknade ut att vinsten var för liten och projektet lades ned först på Utö och Nötö, sedan stod Rosala i tur.

När posten bolagiserades var verksamheten uppdelad i två enheter: postkontorservice (ombudspost) och utdelning.

– År 1996 flyttade postens kontorservice till Wilsons lanthandel och på min lott föll utdelningen som var något nytt i Rosala. När butiken stängdes år 1999 blev det aktuellt att flytta över kontors servicen till mig som hade hand om utdelningen av post. Nu fick jag sköta om båda funktionerna.

Sorteringen av posten flyttades till postens nuvarande plats, det vill säga Sundqvists bostad där sorteringen och kontorsverksamheten fick en egen tillbyggnad ansluten till bostadshuset.

– På somrarna kör jag ut posten med bil. Postmängden är stor och jag känner inte längre sommargästerna, annat var det förr. När sommarsäsongen är över brukar jag cykla med posten inom byn. Då får jag bra och regelbunden motion.

Jag testade själv med att cykla upp för Tommosa backen. Visst går det an men för Kerstin är det rena rutinen.

– Iniö och Norrskata gick in för samma lösning som i Rosala. Efter att Högsåraposten först sköttes av Högsåra byråd, lades den så småningom ned, men utdelningen fungerar fortfarande.

Postkontor med många flytt

Det råder en viss osäkerhet om när postkontoret i Rosala inrättades. Kerstin har emellertid ett dokument som visar att det gjordes en inspektion vid posten i Rosala den 18 augusti 1948. Ett postkontor måste ha funnits då men förmodligen tidigare än så. Innan postkontoret kom till sköttes postverksamheten från Hitis. I varje händelse var det **Ester Ahlqvist** som hade hand om postkontoret som var beläget på Vedaholmen. Hon betjänade sina kunder genom en liten lucka inne i sitt hus. Ester Ahlqvist var också känd för att sticka strumpor med en stickmaskin.

Den 16 maj 1962 övergick verksamheten till **Marita Wilson** och samtidigt flyttades kontoret från Vedaholmen till Söders.

– Postbanken var ansluten till posten i Söders. Den var mycket anlitad. Marita skötte allt ensam. Kontoret

var litet och där fanns inte rum för fler än två stolar. Själv satt hon bakom en disk försedd med glas. Hennes handstil var väldigt vacker vilket vi kunde märka då hon fört in anteckningar i bankboken. Den 9 november 1992 flyttade posten utan bankservice över till det nya mångservicekontoret.

Egentligen var det illa att posten förlorade sina banktjänster. Kerstin hade varit väl skickad för uppdraget. Hon hade erfarenhet från banken i Hitis där hon skötte verksamheten helt ensam. Hon blev merkonom i Åbo 1972 men återvände till Rosala där hon är född och har gått i skola.

– Det är synd att posten har förlorat sin sociala funktion. Enligt sekretessbestämmelserna behöver man inte ens ha namnet på brevlådan. Det räcker med

adressen. Cirka sjuttio hushåll får posten via mig men antalet lådor är betydligt fler. På somrarna flerdubblas antalet.

Helt utan sociala funktioner är posten ändå inte. Det går väl att titta in när expeditionen är uppe mitt på dagen. När Kerstin delar ut posten kan det vara knepigare med det sociala, åtminstone gäller detta på sommaren, för då går bil och utdelning på högvarv. Det är väl så postens konsulter vill ha det. Effektiviteten prioriteras framför det mänskliga. Jag hoppas den här filosofin aldrig får full utdelning i Rosala.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 1953

Bor: Rosala

Familj: Kurt, barnen Irene, Mats och Mikael

Favoritträtt: Lasagne

Favoritdryck: Rödvin

Favoritläsning: Veckotidningar

Karakterisera dig själv: Vänlig, pliktrogen, blyg

Sommarkonsert på Östanland

På Östanland i Vänoxa träffar jag Carl-Gunnar Stenström – ända sedan barndomen kallad Canka. Östanland ligger, såsom namnet antyder, på den östra sidan av Vänoxas huvudö. Östanland är den miljö som Carl-Gunnar tillsammans med sina tre syskon växte upp i.

Carl-Gunnar utbildade sig till lärare. Karriären inom läraryrket blev ändå kort, eftersom han ganska snart övergick till hotell- och restaurangbranschen. Huvuddelen av yrkeslivet och fram till sin pensionering jobbade han på Sverigebåtarna (Helsingfors-Stockholm). Efter pensioneringen har han bott närapå året runt på Östanland. Annars i Helsingfors, någon vecka i Frankrike eller hos bekanta i Rumänien för att studera vinodling.

1972 byggde Carl-Gunnar ett hus ett stenkast från barndoms hemmet. Huset är byggt i gammal stil med intryck från 1700-talet. Möbler och annan inredning är för det mesta autentiska, gamla föremål införskaffades dels från hemtrakten men även längre ifrån. Detta sammanhänger med Carl-Gunnars stora intresse för lokalhistoria och antikföremål.

-Ett sådant intresse medför ju nog att det under åren samlats en hel del gamla redskap och föremål. Därför har det hela tiden funnits behov av att bygga uthus och förvaringsutrymmen.

Uthusen, som alla finns i närheten av bostadshuset, är byggda i gammal stil även de. Alla är målade i samma röda färg, som under lång tid varit vanlig i skärgården. Många av byggnaderna tjänar det andra stora intresset, nämligen trädgårdsodling.

Den mest originella av byggnaderna är en klockstapel med två äkta kyrkklockor, den mindre inköpt och hemfraktad från Sverige, den större gjuten i Kuopio. Med dem rings helgen in varje lördag klockan 18.

-Så långt det är möjligt försöker jag sköta helgmålsringningen året runt, säger Carl Gunnar.

Musik och mingel

Skärgårdssamhället och miljön har förändrats mycket sedan den tid då Carl-Gunnar växte upp. Den fasta befolkningen har i vissa byar krympt till ett fåtal medan

fritidsbebyggelsen vuxit mycket snabbt. Tidigare kände också alla varandra – åtminstone i den egna byn och de omkringliggande byarna. Numera känner man endast en liten del av sommarbefolkningen och de semestrande känner inte alltid heller varandra.

Detta ville Carl-Gunnar ändra på. Han tyckte det var synd att personer som bor relativt nära varandra ändå inte är bekanta. Släktingar och vänner träffas ju heller inte alltid regelbundet bara av den orsaken att det inte blir av. Carl-Gunnar tyckte att man borde arrangera någonting som sammanför människor. Idén var att man först samlas kring ett program för att sedan övergå till en stunds fri samvaro.

-Vi började 1992 med amatörteater. Det krävde naturligtvis engagemang från ett antal intresserade personer. Publiken, som ju huvudsakligen bestod av släktingar och grannar, kunde därefter inbjudas. Det har under åren aldrig funnits någon annonsering, förutom en affisch på postbryggan. Snarast är det så att de närmaste bekanta utökar kretsen genom att ta med sig sina vänner.

-Konceptet med amatörteater var nog ändå inte riktigt bärande, eftersom det krävde koordinering av så många medverkande krafter. Då föddes idén om en sommarkonsert. Vi började leta efter musikaliska förmågor bland vänner och bekanta som var villiga att ställa upp. Den första sommarkonserten hölls 2001. Sommarkonserten har därefter hållits varje år.

Under årens lopp har man lyssnat till ”sommarens vackraste sånger”, med såväl manliga som kvinnliga solister. Det har varit seriös musik och lättare toner. Flöjt- och cembalomusik från 1700-talet, kletzmermusik och sommaren 2009 en dragspelsensemble med tre unga damer som spelade såväl modernt, klassiskt och traditionellt. På allmän begäran har publiken ibland aktiverats med allsång. Senaste sommar ingick också en musikalisk frågesport i programmet.

Engagemanget med sommarkonserterna bygger på frivillighet. De uppträdande artisterna tar inget arvode, men det existerar heller ingen inträdesavgift. Konserterna har alla år hållits ute. Vädret har alltid varit soligt och det

har aldrig regnat, vilket statistiskt kanske är märkligt när konserterna hållits nio år i följd.

-Det är bara att varje gång hoppas på det vackra vädret.

Den sociala samvaron – minglet – är en naturlig del av sammankomsten. Ofta har programmet varit delat i två avdelningar. Däremellan hålls en paus med förfriskningar. Pausen har varit rätt lång så att man skall ha tid att umgås. När hela konserten är slut brukar arrangörerna skämtsamt meddela att pausen fortsätter. Stämningen är alltid god.

Många i publiken återkommer år efter år. Det är ganska vanligt att personer som träffas vid sommarkonserten inte ser varandra vid andra tillfällen under året. Detta understryker sommarkonsertens sociala funktion. Senaste sommar hörde jag en i publiken säga att han brukar lägga sin semester så att han säkert kan vara på plats på Östanland i slutet av juli. Kombinationen kultur och social samvaro har en viktig funktion.

Text och foto: Bo Rosenberg

Tia:s Bok
:n Kirja
Vuorikatu
Berggatan 19
248 6060

Hanko
Hangö

Sjökort

Böcker

Kontorsmaterial

Kort

m.m.

Merikortteja

Kirjoja

Konttoritaru

Kortteja.

y.m.

Tervetuloa!

Välkommen!

Aspö Bruno - kustbevakare och spelman

Aspö i Korpo är känt för att vara ett hem för skickliga spelmän och luttrade sjöfarare. Hitis arkipelag är välkänd för Bruno Johansson som fungerat som kustbevakare i Hitis under många år och som på somrarna brukar komma på besök med dragspelet som trogen följeslagare.

När Bruno från Aspö lägger till vid bryggan i Klobbviken i Rosala trollas dragspelet fram och Bruno lockar fram välbekanta melodier ur instrumentet. Snart är det dags för sommarfest där Bruno ska spela för folk i Klobbviken. Han är inte ute i samma ärende första gången och det är inte heller första gången jag möter honom. Den här gången är annorlunda för nu har jag övertalat honom att ställa dragspelet åt sidan. Det lyckas men inte alltför länge för dragspelet verkar ha en större dragkraft än en pratstund om svunna tider på bryggan.

Ingen promillegräns på sjön

Bruno började sin karriär som kustbevakare i Hitis när han var 21 år. Sjömanslivet byttes mot ett mera hemmanära jobb. Han tjänstgjorde i Hitis mellan åren 1965 och 1983.

– Drunkningsolyckor och båtbränder var vanliga.

När snabba båtar blev vanligare på 1970-talet ökade olycksrisken. Folk körde på grund och flög av båten och drunknade. Olyckorna drabbade såväl fritidsfolk som skärgårdsbor. Gamla hederliga tuff tuff-båtar var inte olycksdrabbade på det sättet.

– Förut fanns heller ingen promillegräns på sjön. Folk kunde vara hur fulla som helst i snabbgående båtar utan att bryta mot lagen. Gränsen om 1,5 promille infördes först i slutet av 1970-talet. Även spritsmuggling förekom i Hitisvattnen under början av min tjänstgöring.

– Jag har varit med om att dragga upp åtskilliga lik. Efter cirka tre veckor i varmt vatten flyter liken upp. Inget vidare att fiska upp dem när kroppen knappt hålls ihop.

– Mycket av jobbet handlade om efterspaning. Anhöriga brukar meddela om någon är saknad. Ofta tog sig de saknade till någon plats där de kunde ta kontakt. Under åren tog vi åtskilliga haverister på släp. Vi navigerade med hjälp av papperskort för endast järnbåten hade radar. Nuförtiden navigerar folk bättre då de har tillgång till tekniska hjälpmedel.

– Under menförestider hade vi alltid Ortsbor med på färder till Dalsbruk och Hangö. Jag blev bekant med folk i byarna genom att vi talade samma språk. Många kustbevakare var finnar som inte kunde svenska. Det ingick inga språkstudier i utbildningen till kustbevakare.

Brunos familj flyttade till Hitis strax efter att han fick

jobb där. Familjen bodde nio år i Hitis men flyttade när skolan hotades av nedläggning.

Spelmän i varje hus

På Brunos tröja står tryckt: Aspö spelmän ”För att bevara spelmanstraditionen på Aspö och i Finland”. Åtminstone lever Aspö spelmän upp till uppropet för alla män på Aspö är i praktiken spelmän. På Aspö bor tretton personer av båda könen. Fem av dem samt en fritidsboende ingår i spelmanslaget.

– Vi har länge diskuterat om att grunda ett spelmanslag på Aspö. Nästan alla spelar något instrument men har spelat var för sig. Förra sommaren gjorde vi slag i saken och grundade Aspö spelmän som nu är en registrerad förening med tillhörande stadgar.

– Dragspel är det huvudsakliga instrumentet men även fiol och trummor ingår. Låtarna är mest skärgårdsbetonade men varvade med dansmusik och folkmusik. Vi spelar för båtgesterna vid bryggan när vädret är fint men inte mot betalning.

Bruno började spela dragspel under sin tid som kustbevakare i Hitis. Den kände spelmannen **Aspö Erik** som uppträdde tillsammans med **Brunskärs Maja** var Brunos farbror. Aspö Eriks kunnande har förts vidare på svärsidan. Bruno har sett till att barn och barnbarn lärt sig spela. På spinsidan har inte mycket synligt hänt beträffande musicerandet. Brunskärs Maja var visserligen från grannön men det borde inte utgöra ett hinder. I varje fall gjorde det inte förr. Vi ser fram emot att Aspö spelmän kompletteras med spelglada Aspö damer.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 1944
 Bor: På Aspö
 Familj: Fru och två vuxna barn
 Favoriträtt: Fläsk och potatis. Fisk hör till huvudfödan.
 Favoritdryck: Vatten
 Favoritläsning: Dagstidningar
 Karakterisera dig själv: Jag är pensionär, kör taxibåt, fiskar och hjälper till i pojkens familj. Jag serverar också båtturister på somrarna och sätter mig gärna ned för en pratstund med bekant folk.
 Sedan tycker jag om att jaga små- och storvilt.

Dansbandet Ramona

I slutet av 1930-talet grundades ett dansband av moderna mått i Hitis. Nya vindar blåste in från väst, spelmannen med sin fiol och dragspel fick stiga åt sidan när dansbandet Ramona gjorde entré.

Orkestrernas instrument har sedan länge tystnat, medlemmarna har lämnat jordelivet, förutom en som RoHit lyckats få en pratstund med. Sven-Ingvars, Vikingarna, Sten & Stanley och Thorleifs lystra: Låt oss lyssna på vad dansbandsveteranen har att berätta.

Via skärgårdstelegrafen får jag veta att den sista medlemmen av orkestern Ramona semestrar några veckor på servicehemmet Solglimten i Hitis. Efter några telefonsamtal har jag lyckats med mina trevare och vi bokar in ett möte. På Solglimten slår vi oss ned, Erik Eriksson (f. 1923), hans fru Kerstin och jag i ett rum där vi får sitta i lugn och ro. Kerstin och Erik är snart på väg tillbaka till hemmet i Malmö och jag skattar min lycka att lyckats fånga dem innan avfärden.

Schlagermusik i Sveriges radio

Ännu långt in på 1930-talet var spelmannsmusiken det enda uppskattade alternativet för danslystna ungdomar i skärgården. Arrangemanget var enkelt och spelmännen från orten var självlärda trakterare av fiol. Kraven växte och fiolspelaren fick ackompanjemang av dragspel. Många var skickliga vilket gav dansen ett extra flyt. När

radioapparaterna blev vanliga i de flesta hemmen under 1930-talet lyssnade folk i första hand på Sveriges radio.

– Under en timme varje kväll sände Sveriges radio dansmusik som alla ungdomar lyssnade på. Ungdomarna började drömma om att få dansa till den här moderna musiken och vi fick idén att grunda ett dansband med förebild från radioprogrammet.

– Gösta Andersson tog initiativet till att grunda ett dansband år 1938. Det var besvärligt att få orkestrar hit och tillbaka. Gösta var agent för Fazers musikhandel på orten. Han hade kontakter och kunde skaffa instrument, skivor och noter.

Orkestern bestod av följande instrument: trummor, saxofon, fiol, gitarr samt dragspel. Instrumenten byttes om efter behov.

– Jag spelade trummor, Torsten Grundström spelade saxofon och gitarr, Paul Backman spelade både fiol och saxofon, medan Gösta spelade dragspel. Låten Ramona var populär då, förmodligen fick orkestern sitt namn efter den låten.

– Orkestern hade ingen solist utan alla sjöng med. Alla i orkestern var medlemmar i sångkören här i Hitis. Inga mikrofoner och förstärkare fanns. Musiken och sången levererades utan elektricitet.

Ramona gjorde succé

– Vi spelade vals, schottis, tango, foxtrott och hambo. Efter kriget blev musiken mer jazzinfluerad. Ungdomarna

gillade den moderna musiken av typ ”Swing it magistern” som var Alice Babs stora hitlåt.

– Det var alltid fullt hus i lokalen när vi spelade. Dansparen var ute på golvet redan från första stycket. Vi i orkestern följde med dansparen och kunde se vem som var goda vänner och vem som var ovänner.

Orkestern hade mest spelningar på sommaren, främst i Hitis men någon gång spelade de i Högsåra och i Rosala. Tillställningarna kallades danssoaréer då endast dans förekom. Soaréerna fick pågå i fyra timmar.

– Teaterföreställningarna som Hitis ungdomsförening arrangerade avslutades alltid med dans. Då trädde Ramona in på scenen. Många i orkestern spelade med i pjäserna varefter det var dags att snabbt byta roll från skådespelare till spelman. Orkestern följde med ungdomsföreningens teatersällskap till Dragsfjärd och Västansfjärd där vi spelade för danshungliga ungdomar.

– Det fanns många teatersällskap på den tiden och då kom gästande orkestrar till Hitis ibland som vi i Ramona lyssnade på. Då fick vi en chans att dansa.

– Vi hade möjlighet att öva i ungdomslokalen Furutorp i Hitis efter tillställningar när huset var varmt. Vid övriga tider var huset inte uppvärmt. Gösta bodde i Österbygge där vi kunde öva för huset var stort. Det blev inte värst mycket övningar, vi var ju alla självlärda musikanter.

– Under kriget spelade vi sporadiskt. Under somrarna 1940 och 1941 spelade vi ibland och då fanns här många soldater som kom på dans. Efter kriget fortsatte orkestern att spela i några år. Min högra arm blev svårt skadad i kriget och jag fick lov att lämna trummorna och ta till fiolen i stället. Fiolspelandet var rena armgymnastiken.

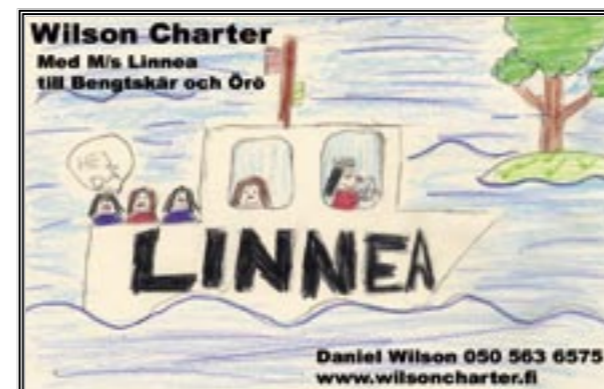
Ramona före sin tid

Erik minns inte med säkerhet när orkestern upplöstes. Han fick jobb på Manners i Hangö sommaren 1946 och kunde inte vara aktivt med i orkestern. Följande år flyttade han till Stockholm och jobbade på AGA och därifrån tog han sig småningom till Malmö där han fortfarande bor och där han hittade sin fru Kerstin.

– Jag har även spelat i orkester i Sverige och numera i ett pensionärsband där jag spelar fiol. Vi uppträder på olika kalas och har roligt tillsammans.

Erik Erikssons namn avslöjar att han givetvis kommer från det företagsamma och musikaliska hemmanet Stomta i Hitis som presenteras i den här tidningen.

– Javisst, jag hjälpte pappa (Ture Eriksson) med att bygga båtar i min ungdom. I vårt hus fanns flera fioler för

både pappa och farfar (Erik Isaksson) spelade fiol.

Något av historiens vingslag uppenbarades för mig när jag läste tidningen Västra Nyland efter intervjun med Erik. I reportaget berättar björneborgaren Danny alias Ilkka Lipsanen om västkustens enorma betydelse för musikvärlden i landet: ”Det var tack vare Radio Nord och den rikssvenska radion, som kunde höras längs hela kustområdet i sydvästra Finland, som gjorde att 60-talsmusiken blev till i Finland”.

Lyckliga vi som lyssnade andäktigt på Jack Kotschacks piratradio Radio Nord. Radiostationen fanns ombord på båten M/S Bon Jour utanför Nynäshamn på internationellt vatten. Sändningarna hördes utmärkt längs hela västkusten i Finland. Radion fick spela från mars 1961 till juni 1962 då de svenska myndigheterna tvingade fram en nedläggning under ungdomarnas massiva protester. Musiken varvades med reklam. Hawaii låten Putti Putti låg otaliga veckor etta på listan som alla lyssnade på. Mellan låtarna kunde radion annonsera att det är dans i Rosala, berättar min sagesman Hemming Eriksson.

Benny Törnroos som jag träffade under hans färd till Högsåra för att fira påsk, kompletterar inflytandet västerifrån ytterligare. Operetter började spelas på Svenska Teatern under 1950-talet. Folk läste svenska veckotidningar och studerade bilderna med uppträdande ensembler. I Sveriges Radio hördes musiken och strax tog man efter på våra svenska teatrar i landet.

RoHit kan nu med hjälp av Erik Eriksson nyansera den bild Danny gav om Sveriges inflytande på populärmusikens framväxt i Finland. Visserligen har Danny rätt men han talar om den tredje vägen av musikalisk påverkan över etermedia. Den första vägen representeras av dansband sådana som Ramona. Förmodligen fanns det andra liknande band längs västkusten som jag inte känner till. Sveriges Radio spelade godbitar av Alice Babs och Harry Brandelius som radion förmedlade till Hitis. Tack Erik för den tankeväckande intervjun, som var nära att gå mig förbi!

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Referenser:

Kotschak, Jan (2009), Stick iväg, Jack. Stockholm: Premium Publishing
Västra Nyland 31.08.2009, Sixties Revival skruvar tiden tillbaka till 60-talet

Smådjur utför stordåd

Den lilla fröskinnbaggen
Geocoris grylloides förekommer i
Finland endast i Hitis och Rosala.
Fotografi: Anders Albrecht

De flesta av oss har någon gång upplevt hur naturen plötsligt kan kännas öde. Stämningen i en skog kan upplevas kuslig om naturen helt tystnar och man inte hör ett knäpp. Trots den stora tomheten kan man trösta sig med att man faktiskt inte är ensam. Tvärtom – smådjur i millimeterstorlek finns det gott om. Man kan räkna dem i miljoner på relativt begränsade ytor. De flesta av dem lever ett liv i skymundan. I förnan, på markytan och i vegetationen från markskiktet till trädskiktet lever alltså en myriad av olika arter. Man ser dem sällan eftersom de är i allmänhet är mycket små och de lever sitt liv främst inne i substraten. Vilka är då dessa pyttesmå djur? Är de viktiga för oss eller för naturen? Vad sysslar de med?

Smådjurens särdrag

Nästan alla smådjur är så kallade evertebrater eller ryggradslösa djur. De skiljer sig från ryggradsdjuren (däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur

och fiskar) genom att de saknar en ryggrad som är en inre stödvävnad. I allmänhet är de ryggradslösa små men det finns också några grupper med större kroppsstorlek. Med små avses djur som är någon futtig millimeter långa. De största ryggradslösa djuren blir hos oss i Finland med ett fåtal undantag (vissa inälvsparasiter) högst 10–20 cm. Bland smådjuren är insekterna den artrikaste och individmässigt den talrikaste gruppen. Speciellt talrika är skalbaggar, tvåvingarna (flugor och myggor), steklarna (getingar, bin, myror mm.) fjärilarna och halvvingarna. Spindeldjuren och ledmaskarna (bland annat met- och daggmaskar) är också artrika djurgrupper.

Förutom dessa finns det ytterligare grupper av smådjur men deras art- och individantal är vanligtvis mindre. De flesta av oss hyser tyvärr inte några varma känslor för småkrypen. Spindlar och skalbaggar upplevs som direkt äckliga eller obehagliga och de bekämpas med alla medel om de råkar förirra sig in i våra bostäder. Av någon konstig, okänd anledning uppfattas de som

skadliga fastän många av dem är direkt nyttiga för människan. För naturens hushållning är de dessutom helt outhärliga. Deras verksamhet säkerställer de naturliga kretsloppen som också människan är beroende av.

Vad sysslar då småkrypen med? Flera av dem fungerar som nedbrytare av dött, organiskt material. Komposteringen till exempel är helt beroende av små, mikroskopiska organismer. Utan dem får vi inte mull till vår köksträdgård på sommarstället. Smådjuren kan grovindelas i rovdjur som livnär sig på andra smådjur, växtätare som äter levande växter och de tidigare omnämnda nedbrytarna. Alla de här komponenterna i naturen har en särskild funktion i ett större system som kallas för ekosystem. Komponenterna i ekosystemet är beroende av varandra och inom systemet kan man därför urskilja så kallade näringskedjor, det vill säga organismräckor som bildar ett mönster inom ekosystemet. Arterna som tillhör en kedja är alltså beroende av varandra. Om någon enhet i näringskedjan försvinner kan

den i bästa fall ersättas av någon annan enhet men om den försvunna arten är i nyckelposition kan systemet rubbas med allvarliga följder för hela ekosystemet. Dessvärre är det senare alternativet numera allt vanligare och vi ser det konkret som en utarmning av naturen kring oss. Allt mera hänsyn bör därför tas till det här då vi planerar markanvändningen i vår omgivning. Med andra ord bör vi värna om vår närmiljö genom att spara tillräckligt med ursprunglig natur.

Klassificering av smådjuren

I likhet med de stora spektakulära djuren i vår natur kan man också indela smådjuren i olika grupper. Oberoende av storlek gäller samma regler för grupperandet. Vi kan därmed till exempel indela smådjuren i så kallade generalister och specialister. De först nämnda är mindre noga med förekomstlokaler och födan medan specialisterna finns bara på ställen som uppfyller deras exakta behov. Vi kan också indela smådjuren efter deras förekomst. Nordliga arter i större geografiskt perspektiv kan förekomma i hela Finland medan sydliga arter kanske bara finns i södra Finland och i extremfall bara till exempel i Skärgårdshavets övärld. Fältundersökningar har visat att vissa rariteter bland smådjuren ibland enbart påträffats i skärgården. Trots att insektsforskarna redan i mer än 100 år inventerat smådjursfaunan i Finland återstår mycket att forska. Vår kännedom om faunan och eventuella förändringar i den är fortfarande delvis bristfällig.

Exempel på smådjursrariteter från Hitis-Rosala området

Hitis-Rosala området kan också uppvisa en kavalkad smådjursrariteter som hittats på öarna. Exempel på sällsyntheter är bland annat följande. Jordlöparen *Demetrias imperialis* eller den korstecknade tasslöparen som den kallas på svenska upptäcktes rätt nyligen som en ny art från Finland. Den har också uppdagats i Rosala, Östersviken, år 2006. Arten är trots artnamnet *imperialis* en rätt blygsam art (längd cirka 5 mm) som trivs på näringsrika, leriga vassbevuxna stränder. Röksvampbaggen *Lycoperdina succincta* har påträffats på kyrkbacken i Hitisby år 2006–2007. Det är frågan om en verklig raritet med endast en känd fyndlokal i Finland från tidigare (ett gammalt men individrikt fynd från Kökar). Arten anses vara hotad i Finland. Kortvingen *Lordithon trinotatus* påträffades i närheten av Mossberget

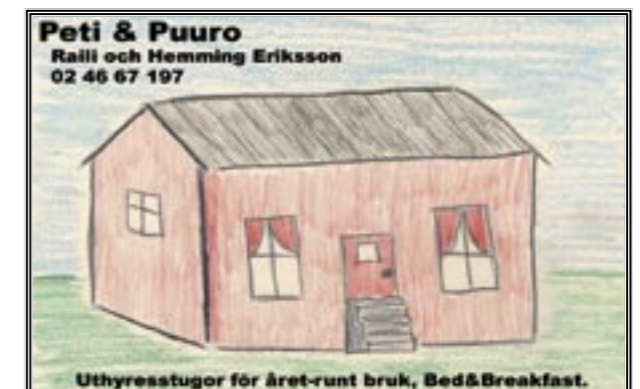

Hitis kyrka med omnejd är en biologiskt sett intressant lokal med både zoologiska och botaniska rariteter. Fotografi: Fredrika Biström.

vid Kyrkfjärden på Rosalasilidan i ruttnande smörsoppar. Fyndet som gjordes år 1995 var det andra kända från Finland. De här fynden har gjorts av amatörentomologen Eero Helve som ofta besökt oss (Biström) på vårt sommarställe Mossberget. Nämnas kan också att den större korslöparen (*Panagaeus cruxmajor*) som är en sällsynt och huvudsakligen vid sydkusten förekommande jordlöpare också förekommer på Rosala, närmare bestämt på strandängen på vårt sommarställe.

Bland halvvingarna finns åtskilliga rariteter som har ett stadigt fotfäste i Hitis och Rosala. Till dem hör bland annat den lysande brunröda skinnbaggen *Megacoelum infusum*, en sällsynt sydvästlig art som har en livskraftig population i linden vid kyrkan och 'enbärsbärfisen' (*Cyphostethus tristriatus*) som tidigare endast påträffats två gånger i Finland. Sommaren 2009 kunde vi konstatera att enbärsbärfisen finns i nästan varje enbuskage i området. Den mest spektakulära av dem alla är ändå fröstinkflyet *Geocoris grylloides*, som i Finland endast finns i Hitis och Rosala. Baggen är ungefär 4,5 millimeter lång med enormt huvud och klädd i svartvit livré, och lever på och i marken, gärna bland blommande backtimjan.

Olof Biström, Anders Albrecht och Gun Biström

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Läkarmottagning i Dalsbruk
Dalsbruk, tel. 42 60 500 mån till to kl. 8-16
och varannan fredag kl. 8-16 och kl. 8-14
Fredagsjour varannan vecka i Dalsbruk och i Kimito
Vecka 23-27 är all verksamhet förlagd till Kimito
Tel 42 60 400

Läkardejourering kväll/natt
Salo hälsocentral/sjukhus, tel. 77 23 611
Jour kl. 16-08, samt veckoslut dygnet runt

Hitis rådgivning
Solglimten. Teltid, vardagar kl. 8.00-8.30 och
kl. 12.30-13.00 (040-548 73 43)
Högsåra första torsdagen i månaden kl. 9.30-10.30
i Högsåra pensionat
Arbets tid vanligen kl. 8-16.

Dalsbruk tandläkarmottagning
Telefon 42 60 526 / 42 60 527,
Måndag - torsdag 8-15.30, fredag 8-14
Lördagar och helger är dejouren på
tandkliniken vid Åbo universitetssjukhus
kl. 9-10.30. Tel 313 15 64
Vecka 26-27 är all verksamhet förlagd till Kimito.
Tel 42 60 436 / 42 60 435

Hitis sjöbevakning
Tel. 020 410 71 10, reservnummer 23 33 777

Polis Kimito
Tel. 071-874 67 48

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Paul Wilson,
tel. 050 528 74 10

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 421048 / 0500 110 660 akuta fall
Mottagning vid Brusaby smådjursklinik fyra
eftermiddagar i veckan. Tel 02 9001 7915

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Lövö färja, tel. 040 829 1733
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Kommunala Ämbetshuset i Dalsbruk
Malmvägen 2
Tel. 42 600
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdag 8-17,
fredag 8-13.45
Ämbetshuset är stängt v.27-v.30.
För mera information se www.kimitoon.fi

Soppantering Rouskis
Genböle, tel. 72 76 800
Genböles sorteringsstation öppet:
torsdag 13-19 samt varannan lördag med början
5.6 mellan kl. 9-11
Mottagning av sorterade sopor från hushåll.
För mera information se sopterminalinfo eller
www.rouskis.fi

Hitis Bibliotek
Tel. 0440-664 718
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Post
Rosala Post, Båtviksvägen 15.
Kerstin Sundqvist, tel. 020 452 18 58
Måndag-fredag kl. 12-13, tisdag även 17-18
Sommartid 5.7-30.7 må-fre kl. 12.30-13.30,
tisdag även 17-18
Hitis ombudspost i bankkontoret.
Pipsa Toukola, tel. 020 452 18 56
Måndag-fredag 11.30-13
Kvällar måndag och torsdag kl. 17-18

Pastorskansli
Rita Holmström, tel. 42 59 24

Stigs Kontor & Foto
Kolabacksvägen 4.
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ stig.osterberg@hotmail.com

Allt möjligt och omöjligt!
Tveka inte. FRÅGA!
Kaikkea mahdollista ja mahdotonta!
Älä epäröi, vaan KYSY!

LISCO
BOK & PAPPER

www.friskbris.fi

B
Brages Pressarkiv

TRÅKIOT I HÄNGMATTAN?
Kom till oss, vi har ett stort urval svenska
POCKET-BÖCKER
KUNGSBOKHANDELN
Kungälv i Ekenäs. Tel. 019-246 1028. Vard. 9-18, lör 9-14

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån & Tis 11 - 17
Ons 11-19
Tor & Fre 11 - 17

Kimito turistinformation:

Mån - Fre 10 - 17

Händelsekalender

- 1-30.6 Rosala, Sommarutställning i Strandboden: "Mama Africa - från Östersjön till Atlanten", Jaana Kapari-Jattas och Sam Jattas fotografier från Gambia
- 19.6 Kasnäs, Hangö blåsorkesters konsert
- 23.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 18 vid branddepån, arr. SVRB
- 24.6 Högsåra, Midsommarstången majas kl. 18 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 25.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, lotteri, kaffe & musik, arr. HVH
- 25.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 25.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 26.6 Vänö, Föreningsfest, arr. Vänö Vänner
- 29.6 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 1-31.7 "Välkryddat - Käkilla mausteilla", Sanna Pelliccioni originalillustrationer i glad blandteknik. I Strandboden, på Westergrannas och i Café Kardemumma.
- 2.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar "Först föds man ju" på Sunnanland kl. 19
- 3.7 Vänö, Vänödagen, arr. Vänö Vänner
- 3.7 Hitis, Brandkärsfest på Furutorp kl. 18, arr. Hitis FBK
- 6.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 6.7 Kasnäs, Flottans musikkår uppträder
- 8.7 Hitis, Loppmarknad med matservering på Furutorp kl. 12-15, arr. HVH
- 8.7 Kasnäs, Pre jazz, Antti Sarpiala swing band
- 9.7 Högsåra, Sång med Calle Pettersson och Benny Törnroos, kl. 19, Farmors Café
- 10.7 Vänö, Country linedancekväll, arr. Vänö Vänner
- 10-11.7 Rosala, Vikingadagar med marknad, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 12.7 Biskopsö, Biskopsömarknad kl. 13, arr. Biskopsö Byalag
- 13.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 14.7 Högsåra, Högsåradagen med marknad, försäljning mm. vid Farmors Café kl. 12 arr. Föreningarna i Högsåra
- 16.7 Hitis Minimaraton. Anm. på vid Backom Café fr.o.m. 16, arr. Hitis FBK
- 16.7 Rosala, Dansafton i Rosala gästhamn kl. 20, arr. TB-Marin
- 17.7 Rosala sommarblot med bl.a. marknad kl. 10-15, arr. SVRB

- 17.7 Högsåra, Visans Vänner på Farmors Café kl.18. arr. Farmors Café
- 17.7 Hitis, Sommarfest med program och dans, kl. 19 i Furutorp, arr. HVH
- 17.7 Vänö, Träbåtsdagen, arr. Vänö Vänner
- 20.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 23.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar "Först föds man ju" kl.19 på Vikingaborg
- 24.7 Kasnäs, Kasnäsdagen
- 24.7 Högsåra, Alvi's Dixie Stompers jazzkonsert kl. 18-23, Farmors Café
- 25.7 Högsåra, Alvi's Dixie Stompers kaffejazz kl. 13-15, kvällsjazz kl. 17-19, Farmors Café
- 27.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 30.7 Rosala, Bruksteatern förevisar Oliver Twist på Vikingaborg
- 31.7 Hitis, Hitisrodde med start kl. 11, arr. Hitis Rodde och Kanotklubb
- 31.7 Hitis, Trivselkväll med mat, lotteri och dans på Furutorp kl.19, arr. HVH
- 31.7 Högsåra, Bruksteatern förevisar Oliver Twist på Sunnanland
- 1.8 Rosala, Rosala öppna kubbmästerkap i Klobbviken kl. 14, arr. Rosala Byaråd
- 7.8 Vänö, Vänörock, arr. Vänö Vänner
- 7.8 Kasnäs, Valsens dag
- 7.8 Rosala, Dans på Vikingaborg, arr. SVRB
- 28.8 Rosala, Forneldarnas natt, brasa i byviken kl. 21.30, arr. Rosala FBK
- 28.8 Vänö, Forneldarnas natt, arr. Vänö Vänner
- 28.8 Högsåra, Forneldarnas natt på Sunnanland. Brasan tänds kl. 21.30
- 29.8 Kasnäs, Forneldarnas natt

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, KLOCKSLAG OCH ARRANGÖRER
STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR!

Händelsekalendern sammanställd av Tina Örså

Simskola i Högsåra
5-16.7 vid Örmells strand
Barbro Segersven 040 588 93 99

Simskola i Rosala
19-30.7 i Klobbviken
Tina Örså 040 573 88 54

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Lek och plask i Kasnäs
5-16.7 i Garpholmsviken
Tanja Granlund 040 535 21 05

Simlärare:
Fanny Örså 040 846 41 36
Karolina Harjula 040 731 93 13

Simskola i Hitis
19-30.7 vid Folkhälsans simbrygga
Monika Blomqvist 040 830 34 34

diskreta bilder

reflektioner i vatten
genom vatten
in mot land
en kraftig vind
mossiga stammar
svajar fram och tillbaka
fram och tillbaka tallarna
i sanden blickar ut
över reflektioner i vatten

kan inte annat än
påminna mig om doften av bensin
glass som rinner ner över fingrarna
gräs och sand under bara fötter

brännheta klippor
isbitar i saften
påminner om istappar
hängande från taken
för fem månader sedan
och tanken att vintern bara är ett
väntrum inför sommaren
är kanske överdriven
men inte osannolik

nu går vi ut på altanen, terrassen, balkongen
med kaffet i koppen i högsta hugg och med glädje
tar vi emot och vara på dagen

spanar ut över reflektioner i vatten

Heidi von Wright